

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EYMEN EL-ATÛM'UN ROMANLARINDA
KUR'ÂN ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed İkbāl SEVGİLİ

Danışman
Doç. Dr. Şahin ŞİMŞEK

Temmuz-2022
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Muhammed İkbâl SEVGİLİ tarafından hazırlanan “Eymen el-Atûm’un Romanlarında Kur’ân Etkisi” adlı tez çalışması 28/07/2022 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Nafî ARSLAN

.....

Danışman

Doç. Dr. Şahin ŞİMŞEK

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Cüneyt MARAL

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Osman PAKMA
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdür V.

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

Muhammed İkbâl SEVGİLİ

Tarih: 28/07/2022

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYMEN EL-ATÛM'UN ROMANLARINDA KUR'ÂN ETKİSİ

Muhammed İkbâl SEVGİLİ

BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Danışman: Doç. Dr. Şahin ŞİMŞEK

2022, 124 Sayfa

Jüri

Doç. Dr. Şahin ŞİMŞEK

Doç. Dr. Nafi ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi Cüneyt MARAL

Arap edebiyatına Napolyon'un Mısır'ı işgaliyle başlayan Modern Arap Edebiyatı döneminde giren roman, içinde bulunduğu toplumun ve dönemin şartlarına bağlı olarak kendine has özelliklerle kendini gösteren bir edebî türdür. Birey ve toplum hayatını iyi bir şekilde yansıtabilen roman, Arap dünyasının içinde bulunduğu toplumsal ve siyasi durumlardan etkilenmiş; toplumun yapısı, sorunları ve siyasetin toplum üzerindeki etkisi Arap romanında ön plana çıkan konular olmuştur. Bu bağlamda Arap dünyasında siyasetle yakın ilişki içerisinde olan cezaevleri, toplumu gerçekçi bir gözle yansıtan mekânlar olmuştur. Bu da cezaevi edebiyatını Modern Arap Edebiyatı'nda ele alınan konuların en yoğun şekilde hissedildiği bir alan hâline getirmiştir. Çalışmamızın konusu olan Eymen el-Atûm, Ürdün cezaevlerindeki siyasi mahkûmiyetinden dolayı cezaevi edebiyatı ile ön plana çıkmıştır. 2012 yılında ilk romanını yayımladıktan sonra yazarın Arap dünyasındaki popülaritesi hızla artmıştır. Yaklaşık on yıllık bir dönemde on yedi tane roman kaleme alan yazar, romanlarını genellikle yaşanmış hayat hikâyelerine dayandırmayı tercih etmektedir. O, başarılı üslûbunun yanı sıra önemli olaylara ve şahsiyetlere değinmesiyle büyük bir şöhret kazanmıştır. Tüm romanlarının isimlerini Kur'ân'ı Kerîm ayetlerinden seçmeyi tercih eden yazarın romanlarında ilim, fikir ve inançlar, baskı ve zulümler, vatan sevgisi, karşı duruş ve kararlılık, hürriyet, ölüm, aile ve arkadaşlık konuları ön plana çıkmaktadır. Romanlarında sıkça Kur'ân'dan alıntılara yer veren yazar hakkında Türkçe bir akademik çalışma bulunmamaktadır. Yaptığımız çalışma yazarın eserlerindeki Kur'ân etkisinin incelemesi açısından bir ilktir. Çalışmamızda yazarın Kur'ân ayetlerini kullanma üslûbu romanlarında ön plana çıkan konulardan örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yazarın ayetleri farklı şekil ve boyutlarda ele aldığı görülmüştür. Anlam ve şekil açısından farklı kullanımları kapsayacak şekilde örnekler, romanların akışına uygun olacak bir şekilde sunulmuştur. Nihâyetinde bu örnekler ışığında yazarın romanlarında Kur'an ayetlerini kullanma üslûbu bütüncül bir şekilde ele alınıp ortaya çıkan görüşler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: cezaevi romanı, Eymen el-Atûm, Kur'ân etkisi, Modern Arap Edebiyatı

ABSTRACT

MS THESIS

THE INFLUENCE OF THE QUR'AN İN EYMEN EL-ATÛM'S NOVELS

Muhammed İkbāl SEVGİLİ

**INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
OF BATMAN UNIVERSITY
THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE
IN BASIC ISLAMIC SCIENCES**

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Şahin ŞİMŞEK

2022, 124 Pages

Jury

**Assoc. Prof. Dr. Şahin ŞİMŞEK
Assoc. Prof. Dr. Nafi ARSLAN
Asst. Prof. Dr. Cüneyt MARAL**

Novel that entered in the Arab literature during Modern Arab Literature, which started with Napoleon's invasion of Egypt, is a literary genre showing its own properties depending on the conditions of the community and time. Novel, which has the ability to reflect individual and social life quite well, has been influenced by the social and political situations of Arab world, so the structure of the community, its problems and the effect of politics on society have been the prominent topics in Arab novel. With this context, the prisons, which have had close connections with politics in Arab world, have become the places reflecting the features of the community in a real way. This, therefore, has made the prison literature an area where the topics studied in Modern Arab Literature have been most intensively felt. Eymen al-Atum, the subject of our study, has come to the fore with prison literature due to his political conviction in Jordanian prisons. After his first novel being published in 2012, the popularity of the writer in Arab world has accelerated. In about seventeen years, writing seventeen novels, the writer has generally preferred to base his novels on lived stories. He has gained a great fame due to his successful literary style and mentioning important events and figures. In the writer's novels whose titles have been preferred by the writer to be from the verses of Holy Qur'an, the themes such as science, views and beliefs, pressure and cruelties, patriotism, stance and determination, freedom, death, family and friendship have come forefront. There is no academic study in Turkish about the writer, who frequently gives place quotations from Qur'anic verses in his novels. The study we carried out is the first example in terms of investigating the effect of Qur'an in the works of the writer. In the present study, the style that the writer has used the Qur'anic verses has been tried to be revealed with examples from the topics coming into prominence. It was seen that the author handled the verses in different ways and dimensions. The examples, which cover different uses in terms of meaning and form, are presented in accordance with the flow of the novels. Finally, in the light of these examples, the author's style of using the verses of the Qur'an in his novels was handled in a holistic way and the emerging views were evaluated.

Keywords: Eymen el-Atûm, Modern Arabic Literature, prison novel, Quranic influence

ÖNSÖZ

Eymen el-Atûm Arap dünyasında yakından takip edilen roman yazarlarından biridir. On yedi tane romanı bulunan yazarın romanları içerisinde sadece bir tanesi Türkçe'ye çevrilmiş, ona da tarafımızca ulaşamamıştır. Romanlarda ön plana çıkan iki husus bulunmaktadır. Bunlardan biri cezaevi edebiyatı, diğeri ise romanlarındaki Kur'ân etkisidir. Kur'ân etkisinin derecesi romandan romana değişmekle beraber tüm romanlarında bariz bir şekilde hissedilmektedir. Romanın anlatımı esnasında ayetlerin yoğun bir şekilde nasıl kullanıldığı ilgi çekici bir konudur. Bu çalışmada esas olarak bu konu ele alınacaktır.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde romanların perde arkasına ışık tutabilmek için Modern Arap Edebiyatı ve yazarın çokça eser verdiği cezaevi edebiyatı genel hatlarıyla ele alınmış, yazarın bu edebiyat geleneğindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. İlk bölümde yazarın hayatı ve edebî kişiliği ele alınmış, on yedi romanı ile beş şiir kitabı tanıtılmıştır. İkinci bölümde ise çalışmamızın asıl konusu olan yazarın romanlarında Kur'ân etkisi konusu ele alınmıştır. Romanlarda ön plana çıkan konuların anlatımında Kur'ân ayetlerinin kullanımı, yazarın üslûbunu kapsayan farklı örnekler ışığında incelenmiştir. Seçilen örnekler ışığında Kur'ân'ı Kerîm ile yazarın romanları arasındaki metinlerarası irtibat, bütüncül ve akıcı bir şekilde ortaya konulmaya, yazarın ayetleri kullanma üslûbu gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise elde edilen veriler ışığında ortaya çıkan görüşler değerlendirilmiştir.

Tez çalışmam süresince benden yardımlarını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Şahin ŞİMŞEK'e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmam esnasında bana destek olan eşime ve aileme de teşekkür ederim.

Muhammed İkbâl SEVGİLİ
BATMAN-2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM EYMEN EL-ATÛM'UN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1. Eymen el-Atûm'un Hayatı	9
2. Edebî Kişiliği	10
3. Eserleri	12
3.1. Romanları	12
3.1.1. <i>Yâ Sâhibeyi's-Sicn</i>	13
3.1.2. <i>Yesme'üne Hasîsehâ</i>	14
3.1.3. <i>Zâikatu'l-Mevt</i>	15
3.1.4. <i>Hadîsu'l-Cunûd</i>	16
3.1.5. <i>Neferun mine'l-Cinn</i>	19
3.1.6. <i>Kelimetullâh</i>	20
3.1.7. <i>Hâviye</i>	22
3.1.8. <i>İsmuhû Ahmed</i>	23
3.1.9. <i>Tis'ate Aşer</i>	26
3.1.10. <i>Tarîku Cehennem</i>	27
3.1.11. <i>Yevmun Meşhûd</i>	28
3.1.12. <i>Ene Yûsuf</i>	30
3.1.13. <i>Ardullah</i>	30
3.1.14. <i>Mesğabe</i>	32
3.1.15. <i>Ruûsu's-Şeyâtîn</i>	33
3.1.16. <i>Hâzihî Sebîlî</i>	34
3.1.17. <i>Savtu'l-Hamîr</i>	36
3.2. Şiirleri	37
3.2.1. <i>Huznî ile'l-Mescidi'l-Aksa</i>	37
3.2.2. <i>Nebuâtü'l-Câi'in</i>	37
3.2.3. <i>Kalbî aleyke Habibetî</i>	38
3.2.4. <i>ez-Zenâbik</i>	38
3.2.5. <i>Tuyûru'l-Kuds</i>	38
3.3. Tiyatroları	38
4. Romanlarının Genel Hatlarıyla Tema ve Yapı İncelemesi	39
4.1. Ele alınan konular	39
4.2. Anlatıcı ve bakış açısı	41
4.3. Zaman	45

4.4. Mekân	47
4.5. Şahıs kadrosu	49
4.6. Dil ve üslûp	51
4.7. Metinlerarasılık	52

İKİNCİ BÖLÜM

EYMEN EL-ATÛM'UN ROMANLARINDA KUR'ÂN ETKİSİ

1. Roman İsimlerinin Seçiminde Kur'ân Etkisi	57
2. Roman Başlıklarının Seçiminde Kur'ân Etkisi	64
3. İlimle İlgili Konuların Anlatımında Kur'ân Etkisi	68
4. Fikirlerin ve İnançların Anlatımında Kur'ân Etkisi	75
5. Baskı ve Zulümlerin Anlatımında Kur'ân Etkisi	82
6. Vatan Sevgisinin Anlatımında Kur'ân Etkisi	90
7. Karşı Duruş ve Kararlılığın Anlatımında Kur'ân Etkisi	96
8. Hürriyete Duyulan Özlemin Anlatımında Kur'ân Etkisi	105
9. Ailenin ve Arkadaşlığın Anlatımında Kur'ân Etkisi	109
10. Ölümün Anlatımında Kur'ân Etkisi	116
SONUÇ	123
KAYNAKÇA	125
ÖZGEÇMİŞ	128

KISALTMALAR

(as)	Aleyhi's-selâm
Bk.	Bakınız
(cc)	Celle celâluh
Dr.	Doktor
ö.	Ölüm tarihi
(ra)	Radiyallahu anh
(sav)	Sallallâhu 'aleyhi ve sellem
ts.	Tarihsiz
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

Edebiyat tüm zamanlarda, her coğrafya için bir ayna işlevi görmüştür. Tarihin belirli dönemlerinde, insanların durumlarını öğrenebilmek için zengin ve güvenilir bir kaynak olmuştur. Bu önemini analiz ve sentezi aşan gerçeklik tasvirinden almaktadır. Dolayısıyla edebiyatın içeriği, edebî dili ve estetik yapısıyla sınırlı değildir. O hayatı zenginleştiren bir dayanaktır. Bilinç, edebiyat sayesinde netleşir. Okuyucu ve sanatçılardaki güncel meselelere verilen önem bu sayede artar. Arap toplumlarında yakın tarihte meydana gelen gelişmelerin izlerinin büyük ölçüde Modern Arap Edebiyatı'nda görülmesinin sebebi budur.

Modern Arap Edebiyatı günümüzde hâlâ Arap edebiyatının içinde bulunduğu dönem olarak kabul edilmektedir. Çalışmanın konusu olan Eymen el-Atûm, bu dönemin bir edebiyatçısıdır. Şiir kitapları olmasına rağmen daha çok romanlarıyla ön plana çıkmıştır. Modern anlamda roman, modern dönemde Arap edebiyatına giren bir edebî türdür. Bu edebî tür, her ne kadar Batı edebiyatından esinlenilerek Arap edebiyatına geçse de¹ Arap toplumunun içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve kültürel ortam, Arap romanının kendine özgü bir karakter ile ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu bilgiler ışığında, Eymen el-Atûm'un romanlarının doğru bir bakış açısıyla değerlendirilebilmesi için öncelikle Modern Arap Edebiyatı konusunun ele alınması gerekmektedir. Yazarın mensubu olduğu edebiyat çevrelerini ve bu edebiyatın tarihî sürecini bilmek, onun romanlarının kolektif (toplumsal) bilinçaltına inilmesine katkı sağlayacaktır.

Modern Arap Edebiyatı'nın 1798'de Napolyon'un (ö. 1821) Mısır'ı işgal etmesiyle başladığı kabul edilir. İngiliz ve Fransızların Mısır'ı kontrol altında tutma çabaları ile Batı edebiyatı, Mısır aracılığıyla Arap dünyasına girmiştir.² Bu sayede Mısır, Arap edebiyatının batıya açılan penceresi olmuştur. Arap edebiyatının modernleşme sürecinde siyasal, sosyal ve kültürel pek çok faktör rol oynamıştır. Mısır'ın işgali ile başlayan bu süreçte, matbaanın Mısır'a getirilmesiyle basılan eserler, dergi ve gazeteler toplumda yayılmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Mısır valisi olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın (ö. 1849) 1826 yılında Avrupa'ya öğrenci ve kültür heyetleri göndermesi,

¹ Rahmi Er, "Roman", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008), 35/164.

² Emine Direkler, "Suudi Arabistan'da İlk Kadın Roman Yazarı Semira Kaşıkçı'nın Vedda'tu Âmâlî İsimli Romanının Tahlili", *Doğu Dilleri Dergisi* 6/2 (17 Aralık 2021), 91; Rashad Seyidov - İbrahim Yılmaz, "Necîb Mahfûz'un Roman Türünün Gelişimindeki Rolü", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 9/2 (24 Haziran 2022), 331-332.

tercüme ve uyarlamalar yoluyla Batı edebiyatı ile etkileşim sonucunu doğurmuştur. Tercüme hareketleri ile modern tarzda açılan okullar Modern Arap Edebiyatı'nı oluşturan temel unsurlardandır. Batı ile yoğun temaslara başlayan bu dönemde Batı'nın etkisiyle Arap edebiyatında önemli değişimler meydana gelmiştir.³

Modernleşme ve batılılaşma süreciyle birlikte Doğu toplumlarında, sahip oldukları değerler ile sonradan bu süreçte toplumlarına giren Batılı değerler arasında bir gerginlik yaşanmıştır. Farklı kültürlerle ait bu iki değerler sisteminin karşılaşmasıyla ortaya çıkan çelişkiler karşısında Doğulu toplumlar tarafından gösterilen direnç, edebiyatçılar tarafından başarıyla işlenmiştir. Bu dönemde, İslami amaçlarla ve mücadele ruhuyla bazı edebiyatçılar ortaya çıkmıştır. Bu şair ve yazarlar, kendi eserlerinde İslami konuları merkeze yerleştirmişlerdir. Diğer yandan bu dönemde ortaya çıkan diğer bir grup ise Rus yanlısı Baas ideolojisinin etkisiyle sol ve sosyalist düşünceye sempati duyan yazar ve şairlerdir. Bu grup, Batılı değerlere ve İslam'ı yanlış uyguladıklarını düşündükleri gruplara tepki olarak üçüncü bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Arap toplumlarının üzerinde görüş birliğine sahip olduğu nadir konulardan biri olan Filistin mağduriyeti Modern Arap Edebiyatı'nda ön plana çıkan konular arasında yer almıştır.⁴

Modern dönemin konuları genel olarak kuşak çatışması, kadının toplumdaki durumu, gurbet, siyaset ve toplum kavramları çerçevesinde işlenmiştir. Bu kavramlardan siyasi ve toplumsal vurgunun ön plana çıkmasında, daha önce Osmanlı çatısı altında yaşamakta olan Arap ülkelerinin; I. Dünya Savaşı dönemi ve sonraki dönemlerde dış müdahalelere maruz kalması, yoğun siyasi değişimlerle birlikte hızlı toplumsal değişimler geçirmesi önemli bir rol oynamıştır. Ortaya çıkan eserlerde toplum eleştirel bir gözle ele alınmış, siyasetin toplum üzerindeki etkisi işlenmiştir. Toplumun yapısı, sorunları ve çıkmazları ele alınmıştır.⁵

Eymen el-Atûm, Modern Arap Edebiyatı'nın ele aldığı konuları kendine has Kur'ân'î üslûbuyla işlemiş ve cezaevi edebiyatı ile ön plana çıkmıştır. Yazarın Ürdün-İsrail arasında Arava Vadisi'nde imzalanan barış antlaşmasını ve Kralı eleştirmesi sonucunda Ürdün cezaevlerinde yaklaşık bir yıl kalmış olması bunun temel sebebidir. Cezaevi, toplumun anlaşılması ve toplumsal hayatın farklı yönlerinin gerçekçi bir bakış

³ Corcî Zeydân, *Târihu Âdâbi'l-lüğati'l-Arabiyye* (Kahire: Muesseetu Hindâvî li't-T'alîm ve's-Sekâfe, 2013), 1165-1167, 1176, 1178, 1181-1182; Mehmet Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş* (İstanbul: Emin Yayınları, 2009), 33-35, 41-44, 69-74, 133-136, 144-147, 151-153, 175-176.

⁴ Ahmet Kazım Ürün, "Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 35 (20 Haziran 2016), 131-144.

⁵ Ürün, "Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar", 134-136.

açısıyla değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Dolayısıyla cezaevi edebiyatı, Modern Arap Edebiyatı'nda ön plana çıkan toplum ve siyaset vurgusunun en yoğun hissedildiği alanlardan biridir.⁶

Cezaevi edebiyatının ele aldığı konular genel olarak mahkûmların cezaevi hayatı ve cezaevi çalışanları ile ilişkileridir. Bu edebiyat türünde acı ve direniş birbirine karışmıştır. Cezaevi edebiyatı, genelde siyasi meselelerden dolayı cezaevine giren mahkûmların başına gelen hukuk dışı uygulamalar ile onların cezaevi dışındaki sevdikleriyle olan ilişkilerini ele alır. Modern dönemde cezaevi, işkence gibi toplumsal gerçeklikler bu dönemin edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Hayatın güzel görüntüsü halkların mücadeleleri sonucunda kısıtlanmış ve bu bağlamda tasvir edilmiştir. Bu konudaki eserler fedakârlıklara tarih atma ve onları belgelendirme işlevi görmektedir. Bu edebiyat türü nitelemeyi aşarak tahlil ve açıklama boyutuna; edebiyatın kullanımı yoluyla mücadele ve direniş boyutuna geçmiştir.⁷

Romanların bahsi geçen amaçlar için kullanılması, Kur'ân'ı Kerîm'de ders verme amacıyla kıssaların kullanılmasına benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik Arap edebiyatında romana ayrı bir önem katmaktadır. Kur'ân'da bazı şahısların veya toplumların hayatlarından öğüt vermek istenen kısımlar aktararak kıssalardan yararlanılmıştır. Bu sayede Kur'ân'da geçen temel esaslar örneklendirilmiş ve Kur'ân'ın mesajlarını anlamak isteyenler için daha rahat algılanabilecek bir hâle gelmiştir. Kur'ân'da iyi ve kötüye örnekler verilmiştir. Mesela Allah'ın (cc) Musa (as) ile gönderdiği mucizeleri görmezden gelip yalana sarılan Firavun kötüye bir örnek olarak anlatılmaktadır.⁸ Aynı zamanda Kur'ân'ı Kerîm'de cezaevi konusu da Yusuf'un (as) kıssasının anlatımında, onun Mısır'da olduğu dönemde ele alınmıştır.⁹

Modern çağa ulaşana kadar cahiliye döneminde, İslam'ın yayılış döneminde, Emevîler, Abbasiler ve Endülüs dönemlerinde cezaevine dair kavramların kullanılmasına rastlanmaktadır.¹⁰ Günümüzde ise Arap dünyasında cezaevi olgusu, siyasetle yakın ilişki içerisindedir. Bunun temelinde toplumsal ve siyasi sorunlar yatmaktadır. Bu sorunların tarihî arka planına bakılırsa sorunların kaynağının I. Dünya Savaşı dönemine dayandığı

⁶ Şa'bân Yûsuf, *Edebu's-Sucûn* (Kâhire: el-Heyetu'l-Misriyyetu'l-'Âmme li'l-Kutub, 2014), 5.

⁷ Adnan Arslan, "Modern Arap Edebiyatı'nda Cezaevi Romanı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/2 (11 Ağustos 2016), 36-40.

⁸ el-A'râf 7/103.

⁹ Yûsuf 12/25, 32, 33, 36, 39, 41, 42, 100.

¹⁰ Nevâl Abduddâim, *Edebu's-Sucûn inde "Eymen el-Atûm" min hilali Rivayeteyhi: "Yesme'üne Hasîsehâ" ve "Ya Sahibeyi's-Sicn"* (Mesile: Mesile Muhammed Bodyaf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 8-16.

görülür. I. Dünya Savaşının öncesinde bu coğrafyayı hakimiyeti altında bulunduran Osmanlı Devleti'nin zayıflaması, sonrasında ise Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin yenilmesiyle Orta Doğu, İngiltere ve Fransa'nın kendi aralarındaki antlaşmalara dayanarak paylaşıldığı bir yer hâline gelmiştir. Daha sonra bazı sebeplerle bu coğrafyada manda yönetimleri kurulmuştur. Böylelikle Modern Orta Doğu, doğal bir süreç içerisinde değil, İngiltere ve Fransa'nın müdahaleleriyle şekillenmiştir.¹¹

Manda yönetimlerinin akabinde Orta Doğu'da özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında ve sonrasında kurulan Arap devletlerinde bazı şahıslar ve gruplar kısa süre içerisinde iktidarı ele geçirmişlerdir. Buna karşın önemli bir kesim elinde güç ve servet bulunan bu elit tabakanın haksız ve yanlış bulduğu uygulamaları eleştiren yazılar yazarak toplumlarını daha iyi bir seviyeye getirmeye çalışmışlardır. Bu eleştiriler iktidarlarının sarsılması endişesiyle bu elit tabakayı rahatsız etmiş ve eleştiride bulunan yazarların cezaevlerine atılmasına sebep olmuştur. Cezaevlerine atılan Arap entelektüelinin maruz kaldıkları işkence ve haksızlıkları dile getirmek için kullandıkları araçların en önemlilerinden biri de roman olmuştur. Bu sebeple, 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Arap dünyasında konusu cezaevi olan birçok roman kaleme alınmıştır. Arap ulusunun muzdarip olduğu sorunların temelinde demokrasinin olmaması ve iktidarın tekelleşmesi bulunmaktadır. Devlet ve hükümet kavramları arasındaki farkın bulanıklaşmasıyla ortaya çıkan iktidarın tekelleşme sorunu rejimlerin otoriter bir yapıya bürünmesiyle sonuçlanmıştır. Bu türden rejimlere sahip devletlerde ulusal veya uluslararası hesap verme sistemlerinin gelişmemesi büyük oranda özgürlüklerin kısıtlanmasına sebep olmuştur. Baskı altına alınan bu özgürlüklerin başında haber alma ve düşünce özgürlüğü gelmektedir. Hükümet eleştirisinin yapılabileceği bağımsız medya kuruluşlarının ve platformların olmaması Arap entelektüelinin bu eksikliğin giderilebilmesi için romana başvurmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda cezaevi edebiyatı direniş edebiyatının bir uzantısı olarak da görülmüştür. Çünkü cezaevi edebiyatı, Arap rejimlerinin siyasi tutumlarını kınamak ve çeşitli otoriter tahakkümcü uygulamalarının kusurlarını ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. Rejim baskısının yüksek olduğu Arap devletlerinde yazılan cezaevi romanları sayısının da fazla olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin başında Suriye gelmektedir. Bu romanlar eleştirinin hedefi

¹¹ Arslan, "Modern Arap Edebiyatı'nda Cezaevi Romanı", 32-33.

olan ülkelerde değil, farklı ülkelerde yayımlanmıştır. Mesela Fas cezaevlerini konu alan romanlar genelde Fransa’da yayımlanmıştır.¹²

Bu bilgiler ışığında cezaevi edebiyatının, Arap ülkelerinde siyasi baskıyı reddetmenin bir yolu olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu alan zulüm, baskı, zorbalık karşısında hürriyet, özgürlük ve ümit arayışı içinde olup insan merkezli düşünceyle yola çıkan kişiye, sırf insan olduğu için ulaşan; demokrasi, barış ve adaletin her çeşidini gerçekleştirme çabası içerisinde daha iyi yarınları oluşturmaya çalışan bir direnişi ve karşı koyma cephesini temsil etmektedir. Bu romanlar aynı zamanda Orta Doğu’da göstermelik muhalefetlerin yanında sivil bir muhalefet olarak da görülmektedirler.

Siyasi mahkûmiyet konusu Arap dünyasında ele alınması yasak olan tabulardan biridir. Ancak kısa sürede halklar uyanmaya başlamış, despotluk ve siyasi baskının tüm tezahürlerini reddederek bu tür edebiyatın canlanmasını sağlamıştır. Bu sayede cezaevi edebiyatı çağdaş edebiyat alanında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Arap dünyasında yazılan cezaevi konulu romanlar, o ülkede yaşayanların içinde bulunduğu veya ileride karşılaşabileceği olumsuzlukları hakkında okuyucuya bir mesaj vermektedir. Nitekim bu tür romanların Arap baharı denilen halk hareketlerine katkıda bulunduğu ifade edilmiştir.¹³

Cezaevi romanları, cezaevlerinin yapısı gereği otobiyografik olarak yazılmaya uygundur. Çünkü cezaevleri halka kapalı ortamlar olup araştırma yapmak isteyenlerin cezaevlerine girip bilgi toplaması neredeyse imkânsızdır. İzin alarak araştırma yapma imkânı olsa bile cezaevi içerisindeki olayların iç yüzüne mahkûmlar ve cezaevi personeli gibi vâkıf olunması mümkün değildir. Bu sebeple yazarın bu konuda gerçeğe uygun eserler verebilmesi için bu ortamın atmosferini yaşamış olması gerekmektedir. Dolayısıyla bu romanlar genellikle otobiyografi veya hatıra olarak kaleme alınmıştır. Kendi vatandaşlarına karşı aşırılıklarda bulunan rejimler tarafından hukuk dışı uygulamalara maruz kalan yazarlar bizzat yaşadıkları hukuksuzluğu gün yüzüne çıkarma amacıyla romanlarını kaleme almışlardır. Bu sebeple romanlar gerçeği olduğu gibi aktaran bir karakter göstermiştir. Bununla beraber yazarlar, kendilerince göstermiş oldukları fedakârlıkları değerli bulmakta ve bu fedakârlıklar karşısında maruz kaldıkları zulümlerin hiç yaşanmamış gibi karşılıksız kalmasını kabul etmemektedirler. Yazarları

¹² Arslan, “Modern Arap Edebiyatı’nda Cezaevi Romanı”, 33-35, 40-41; Abduddâim, *Edebu’s-Sucûn inde “Eymen el-Atûm” min hilali Rivayeteyhi: “Yesme’üne Hasîsehâ” ve “Ya Sahibeyi’s-Sicn”*, 18.

¹³ Abduddâim, *Edebu’s-Sucûn inde “Eymen el-Atûm” min hilali Rivayeteyhi: “Yesme’üne Hasîsehâ” ve “Ya Sahibeyi’s-Sicn”*, 18; Arslan, “Modern Arap Edebiyatı’nda Cezaevi Romanı”, 54.

cezaevi romanı yazmaya yönlendiren etkenler, genelde buna benzer duygulardır. Bunun yanı sıra ideolojik kaygılar da bu tür romanların yazılmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu romanlarda sanatsal hassasiyetten çok gizli kalmış hukuksuzluğun deşifre edilmesi amaçlanmıştır.¹⁴

Cezaevi romanları, içeriği kanıtlanmış bir yapıda değildir. Bu romanlarda acı çeken kahramanın genelde romanın kendi yazarı olmasından dolayı objektiflik konusunda akla soru işaretleri gelmektedir. Fakat Arap toplumunun bu romanları benimsemesi ve anlatılanları yadırgamaması bu olayların toplumda az çok bilindiğini göstermektedir. Bu açıdan bakılırsa bu romanlar ispatlanmamış tarihî belgeler olarak düşünülebilir. Her ne kadar öznel yargılar içermeye ihtimali olsa da Orta Doğu coğrafyasıyla ilgili yapılan araştırmalarda bu türden romanların okunması araştırmacıya yaşanmış gerçeklikleri yakından inceleme imkânı sunacaktır. Çünkü bu romanlar o toplumda çoğu kişinin aşına olup konuşmaktan çekindiği gerçekliklerden oluşmaktadır.¹⁵

Çalışma konumuzu önemli kılan sebepler yukarıda değinilen hususlardır. Zira Modern Arap Edebiyatı'nın ve cezaevi romancılığının bahsi geçen özellikleri yazarın ifadesini bulmaktadır. Yazar sadece kendi yaşadığı ülkeyle sınırlı kalmamış, kendi ülkesindeki cezaevi serüveninin yanında Suriye ve Libya gibi diğer Arap devletlerinde uzun süre cezaevlerinde kalan mahkûmların gerçek hayat hikâyelerini de kaleme almıştır. *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, Eymen el-Atûm'un kendi cezaevi tecrübesini anlattığı ilk romanıdır. Bu roman aracılığıyla yazarın cezaevinde bazıları dünya çapında tanınan şahsiyetleri yakından gözlemlene imkânını bulduğu anlaşılmaktadır. Bunun gibi yazarın diğer romanları da genel anlamda Orta Doğu'yla ilgili belge niteliği taşımaktadır. Günümüzde Modern Arap Edebiyatı'nda cezaevi romanları denince akla gelen isimlerden biri Eymen el-Atûm'dur.¹⁶

Arap dünyasında yıldızı git gide parlayan yazar Eymen el-Atûm ile ilgili yeterli akademik çalışmanın yapılmadığını düşünmekteyiz. Arap ülkelerinde yazar ile ilgili yazılmış yirmi tane çalışmaya ulaşabildik. Bu çalışmaların çoğu yazarın bir kitabını, hatta bir kitabındaki bir konuyu ele alacak şekilde dar açıdan yazarı inceleyen çalışmalardır. Ülkemizde ise bir adet Arapça olarak yazılmış, yazarın anlatım tekniklerini konu alan

¹⁴ Arslan, "Modern Arap Edebiyatı'nda Cezaevi Romanı", 37, 40.

¹⁵ Arslan, "Modern Arap Edebiyatı'nda Cezaevi Romanı", 54-55.

¹⁶ Salih Zor - Adnan Arslan, "Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (31 Aralık 2021), 158-159; Arslan, "Modern Arap Edebiyatı'nda Cezaevi Romanı", 37, 42.

yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Türkçe olarak yazarla ilgili yapılan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Romanlarındaki Kur'ân etkisi ile ilgili Arapça veya Türkçe hiçbir çalışmaya rastlamadık. Yazarın bu denli Kur'ân'ı Kerîm'e bağlı bir üslûp kullanmasına karşın bu konuda hiçbir çalışmanın yapılmaması ve Türkçe hiçbir çalışmanın bulunmaması bizi bu çalışmayı yapmaya sürükleyen etkenler olmuştur. Üstelik yapılan çalışmaların bazılarında bu konunun özellikle ele alınması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁷

Çalışmamız araştırmacılara Orta Doğu'da yakından takip edilen romancılardan biri olan Eymen el-Atûm'u tanıma fırsatı sunacaktır. Ayrıca yazarın Orta Doğu'nun sosyopolitik durumuyla ilgili gerçekçi bir bakış açısına sahip romanları da ana hatlarıyla tanıtılacaktır. Eymen el-Atûm'un, edebiyatından ödün vermeden Kur'ân ayetlerini romanlarında etkin bir şekilde kullanması araştırmacılara ilham verebilecek potansiyeldedir. Yazar genelde anlatımını ayetler üzerine kurgulamamasına rağmen ayetleri aktif bir şekilde kullanabilmiştir. Aslında yazarın çoğunlukla gerçek hayat hikâyelerine dayanması, romanları istediği gibi kurgulamasının önüne geçmiştir. Yazar, romanın unsurları arasındaki uyumu ve olayların akışını bozmadan ayetleri romanlarına nakşetmiştir. Onun bu üslûbu incelenmeye değerdir. Çalışmamız, yazarın kullandığı bu üslûbun ülkemizdeki romanlarda kullanılan üslûplarla karşılaştırılmasına imkân sunmaktadır. Ulusal edebiyatlar birbirlerinden faydalanıp gelişebilir. Yazarın Kur'ân ayetlerini kullanma üslûbu, bizim edebiyatımıza katkıda bulunabilir. Çalışmanın ana konusuna geçmeden şunu söylemekte fayda var ki yazar bir hidayet romanı yazarı değildir. Ayetleri kullanmasındaki asıl amaç mesaj vermek ve ayetleri anlam derinlikleriyle ele almak da değildir. Yazar edebiyatını bu kaygıların gölgesinde bırakmamıştır. O, ayetleri kullanarak Kur'ân'ı Kerîm'in üstün anlatım gücünden faydalanmak, eserlerinde kalıcılığı ve evrenselliği yakalamak istemiştir. Edebiyattan ve estetikten ödün vermeden yoğun bir şekilde ayetlerden iktibaslarla bulunmuştur. Özellikle dinî konularda metinlerarası kullanıma güzel bir örnek teşkil eden bu çalışmamızın edebiyatımıza katkı sunması ve ilham vermesi açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Bir edebiyatçının eserleri kendi yaşamından izler taşır. Bu sebeple Eymen el-Atûm'un hayatıyla ilgili bilgi vererek başlamak gerekir. Eserlerinin bir bütünlük

¹⁷ Yaman Kashto, *Tekniyyâtü's-Serd fî Rivâyâtî'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 129; Zor - Arslan, "Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması", 160.

içerisinde incelenebilmesi için de edebî kişiliği incelenip eserleri genel hatlarıyla anlatılacaktır. Bu şekilde yazar hakkında genel bir fikir edinildikten sonra yazarın romanlarında Kur'ân etkisi konusu ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EYMEN EL-ATÛM'UN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1. Eymen el-Atûm'un Hayatı

Eymen Ali Hüseyin el-Atûm Ürdünlü şair ve roman yazarıdır. 2 Mart 1972'de Ürdün Hâşimi Krallığı'nın Ceraş ili, Sûf kasabasında doğmuştur. Lise eğitimini Birleşik Arap Emirlikleri'ne bağlı Acman Emirliği'nde almıştır. Daha sonra inşaat mühendisliği lisans tahsili için Ürdün Bilim ve Teknoloji Üniversitesi'ne katılıp burada 1997 yılında lisans diploması almıştır.¹⁸

İnşaat mühendisliğinden Arap Dili alanına geçiş yapmasında büyüüp yetiştiği ortam önemli bir rol oynamıştır. Babası Ürdün Üniversitesi'nde Arap dili hocası olarak çalışmıştır. Eymen el-Atûm'un, Arap dilini seven ve bu alanda derinleşmiş bir babaya sahip olması onun bu alana ilgi duymasını sağlamıştır. Bu ilgi onu Yermük Üniversitesinde bu alanda lisans eğitimi almaya sevk etmiştir. 1999 yılında ikinci üniversitesi olan Yermük Üniversitesi'nden Arap dili lisans diplomasını alarak mezun olmuştur. Daha sonra 2004 yılında Ürdün Üniversitesi'nde Arapça Nahiv alanında yüksek lisansını tamamlamıştır. İlmi yolculuğu aynı üniversite ve uzmanlık alanıyla 2007 yılında doktora derecesini almasıyla devam etmiştir.¹⁹

Çocukluğundan itibaren birçok şiir dinletisi veren Eymen el-Atûm, 1996 yılında rejimi hicveden bir şiir söylemesinin akabinde yaklaşık bir yıl siyasi tutuklu olarak cezaevine girmiştir. 2012 yılında yayımladığı ve 1996-1997 yılları arasında Ürdün cezaevlerindeki şahsi cezaevi tecrübesini anlattığı *يَا صَاحِبِي السَّجْنِ / Yâ Sahibeyi's-Sicn* (Ey İki Cezaevi Arkadaşım) romanıyla ün kazanmıştır. Eymen el-Atûm'un edebiyatının İslami bir karaktere sahip olduğu romanlarının isimlerinden kolayca anlaşılmaktadır. Çünkü başlıkların tamamı Kur'ân'ı Kerîm ayetlerinden alıntıdır. Toplumsal yetişme ortamı da yazarın bu edebî karaktere sahip olmasında etkili olmuştur. Babası Dr. Ali el-Atûm Ürdün'deki İslami hareketin tutuklularından biri olarak ön plana çıkmaktadır.

¹⁸ Kashto, *Tekniyyâtü's-Serd fî Rivâyâtî'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 23.

¹⁹ Abduddâim, *Edebu's-Sucûn inde "Eymen el-Atûm" min hilali Rivayeteyhi: "Yesme'üne Hasisehâ" ve "Yâ Sahibeyi's-Sicn"*, 104.

Hâlihazırda Ürdün'ün başkenti Amman'da ikamet eden Eymen el-Atûm, edebî faaliyetlerini aralıksız olarak sürdürmektedir.²⁰

2. Edebî Kişiliği

Yazar Eymen el-Atûm üretken bir edebî kişiliğe sahiptir. 2012 yılında ilk romanı *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*'in yayımlanmasından bu yana on yedi tane romanı yayımlanmıştır. Eymen el-Atûm'un eserlerinde ön plana çıkan ve okurların kolaylıkla fark edebileceği bazı özellikler vardır. Eserlerine bir göz gezdiren herkes bu özelliklerin başında yazarın dinî eğiliminin geldiğini anlar. Çünkü roman isimlerinde Kur'an'ı Kerim'den yaptığı alıntılar direk göze çarpar. Meselâ *Yâ Sâhibeyi's-Sicn* romanı Yusûf suresinden,²¹ *Yesme'üne Hasîsehâ* romanı Enbiyâ suresinden,²² *Zâikatu'l-Mevt* romanı ise Âli İmrân suresinden iktibastır.²³ Öncelikle romanlarına seçtiği isimlerle ortaya çıkan Kur'an etkisi, Eymen el-Atûm'un Kur'an dili ile özdeşleşen üslûbunun yalnızca bir bölümünü oluşturmaktadır.

Buna rağmen yazar kendisini İslamcı bir yazar olarak tarif etmemektedir.²⁴ Her ne kadar kendisini İslami roman yazarı olarak değil insani roman yazarı olarak takdim etse de eserlerinde sıkça Kur'an'ı Kerim diline yer vermiştir. O, farklı ideolojilerle edebiyatın tasnif edilmesini, edebiyatı yapay kalıplara koymak olarak ifade eder ve bu yaklaşımın doğru olmadığını düşünür. Ona göre edebiyatın kalıcı olabilmesi için herhangi bir şekilde tasnif edilmemesi, insana hitap etmesi gerekir. Zaten Kur'an'ı Kerim de sadece Müslümanlara değil tüm insanlığa inmiştir. Yüce Allah (cc) tüm insanlığın Rabbidir ve onun mesajları tüm insanlığı kapsar. Kur'an'ı Kerim, farklı dinleri ve ideolojileri kapsayan, zamanın ve mekânın üzerinde bir metindir. Mesela “İyi işler yapan, kendine yapar. Kötü işler yapan da zararını görür”²⁵ ayetinin sadece Müslümanlar için değil tüm insanlık için geçerli bir kanun olduğu konusunda tüm insanlık ittifak edebilir. Yazarın Kur'an'ı Kerim'den alıntılar yapmaya yönelmesinin sebebi budur. Bu yaklaşım ile yazar, kalıcılığı ve evrenselliği yakalamaya çalışmıştır.

²⁰ “Eymen el-Atûm”, *Vikipedi*, 29 Nisan 2022. https://ar.wikipedia.org/wiki/أَيْمَنُ الْعَتُومُ/المؤلفات_الأدبية

²¹ Yûsuf 12/39.

²² el-Enbiyâ 21/102.

²³ Âl-i İmrân 3/185.

²⁴ Syria TV, “Eymen el-Atûm Rivâiyyun ve Şâ'irun Urduniyyun 'Âşe Tecribete'l İ'tikâl ve Ketebe 'anhâ”, *YouTube* (18 Eylül 2018), 00:02:54-00:04:56. <https://www.youtube.com/watch?v=utf39DbM7Ac>

²⁵ el-Câsiye 45/15.

Eymen el-Atûm, bu açıklamalarıyla Kur'ân'ı Kerîm'in evrensel boyutuna dikkat çekmektedir. Yazar edebiyatı insana ait tabii bir olgu olarak görmesinden dolayı bu ifadeleri kullanmaktadır. Ona göre güneşin dini ne olursa olsun tüm insanların üzerine doğması ve tabiattaki çiçeklerin farklı ideolojilerle ilgisinin bulunmaması gibi edebiyatın da fitrata hitap ederek bu doğallığı sağlayabilmesi ve evrenselliği yakalayabilmesi gerekmektedir. Bu düşünce aslında dinin insan fitratına (tabiatına) uygun bir kitap olduğuyula ilgili ayetle de uyumlu gözükmektedir.²⁶

Yazarın hayatı ve yaşamış olduğu tecrübeler, üslûbunu büyük ölçüde etkilemiştir. O, Arap toplumunun mevcut durumunu taraftarlık ve taassuptan uzak bir şekilde ele almış, bu sayede onun edebiyatı daha güçlü bir hâle gelmiştir. Eymen el-Atûm'un hayatının en önemli kırılma noktalarından biri, Ürdün'deki Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nde dördüncü sınıf öğrencisiyken okuldan ayrılıp Arap diline yönelme konusundaki tercihidir. Yazar, Ürdün kralını ve İsrail ile yapılan barış antlaşmasını eleştirdiği için yargılanmış, siyasi şiirleri ve duruşu sebebiyle Ürdün cezaevlerinde kalmıştır. Bu cezaevlerinden en ünlüsü Ürdün'ün güney çölünde bulunan Sevâka Cezaevi'dir. Yazarın cezaevi tecrübesi romanlarında cezaevi edebiyatının ön plana çıkmasına sebep olmuştur. O bunun aracılığıyla Arap dünyasındaki baskı ve zulmü okuyucu için detaylı bir şekilde tasvir etmiştir.²⁷

Kaleme aldığı ilk romanından sonra, Suriye'deki cezaevlerini konu alan ikinci romanı *Yesme'üne Hasîsehâ* romanını yazmıştır. Bu romanın yayımlanmasından önce Suriye'deki cezaevleriyle ilgili otuz tane kitap okuduğunu ve bu romanın kahramanından hikâyesini yirmi beş saat boyunca dinleyerek detaylı notlar aldığını ifade etmektedir.²⁸ Kendi cezaevi serüveninin üzerine bir de bu konuyla ilgili çalışmalar yapması, onun ciddi bir birikime sahip olmasına ve dolayısıyla cezaevi konusunu özellikle ele almasına sebep olmuştur. Bu konudaki şöhreti nedeniyle farklı Arap ülkelerinde yaşanan acıların ve cezaevi tecrübelerinin kaleme alınması için ona başvurulmuştur. Cezaevi edebiyatıyla ilgili bu tecrübe ve birikimler onu bu konuda önemli eserler veren yazarlardan biri hâline getirmiştir.

²⁶ er-Rûm 30/30.

²⁷ Kashto, *Tekniyyâtü's-Serd fî Rivâyâtü'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 20.

²⁸ Eymen el-Atûm, "Eymen el-Atûm, Kıssatu Necâh", *YouTube* (22 Ocak 2020), 00:05:03-00:06:05. <https://www.youtube.com/watch?v=kGntxqytwq8>

3. Eserleri

Eymen el-Atûm'un yayımlanmış eserleri arasında beş şiir kitabı yanında on yedi adet romanı bulunmaktadır. Yayımlanmamış bir tane romanı ile iki tane de tiyatro eseri bulunmaktadır. Romanlarında cezaevi edebiyatı ön plana çıkmaktadır.

3.1. Romanları

Eymen el-Atûm, ilk romanını 2012 yılında yayımlamıştır. Roman isimlerinin tamamı Kur'ân'ı Kerîm'den alıntılanmıştır. Bugüne kadar yaklaşık on yıllık bir süreç içerisinde on yedi tane roman kaleme almıştır:

- *Yâ Sahibeyi 's-Sicn*, el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 2012.
- *Yesme 'üne Hasîsehâ*, el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 2012.
- *Zâikatu 'l-Mevt*, el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 2013.
- *Hadîsu 'l-Cunûd*, el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 2014.
- *Neferun mine 'l-Cinn*, el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 2014.
- *Kelimetullâh*, el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 2015.
- *Hâviye*, el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 2016.
- *İsmuhû Ahmed*, el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 2017.
- *Tis 'ate Aşer*, Dâru Asîru'l-Kutub li'n-Neşr ve't-Tevzî', Kâhire, 2018.
- *Tarîku Cehennem*, Dâru Asîru'l-Kutub li'n-Neşr ve't-Tevzî', Kâhire, 2018.
- *Yevmun Meşhûd*, Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', Kâhire, 2019.
- *Ene Yûsuf*, Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', Kâhire, 2019.
- *Ardullah*, el-İbdâ'u'l-Fikr li'n-Neşr ve't-Tevzî', Kuveyt, 2020.
- *Mesğabe*, Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', Kâhire, 2020.
- *Rûusu 'ş-Şeyâtîn*, Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', Kâhire, 2020.
- *Hâzihi Sebîlî*, Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', Kâhire, 2021.
- *Savtu 'l-Hamîr*, Dâru Dîwân, Kuveyt, 2022.

3.1.1. *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*

Beyrut'taki el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr tarafından 2012 yılında yayımlanan roman 344 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Yusuf suresinin 39. ayetinden iktibastır. Bu roman yazarın kaleme aldığı ilk roman olup 1996-1997 yıllarındaki kendi cezaevi tecrübesini anlatmaktadır. Romanın olayları sekiz aylık bir süreçte Ürdün Cezaevlerinde geçmektedir. Bu cezaevleri sırasıyla Fer'u'l-Muhâbarât, Cüveyde Cezaevi ve çöldeki Sevâka Cezaevi'dir. Romanın kahramanı olan yazar Eymen el-Atûm, 1996 yılında bir şiir gecesinde okuduğu şiirinden dolayı krala dil uzatma suçlamasıyla bu cezaya maruz kalmıştır.²⁹

Eymen el-Atûm ilk romanını kendi cezaevi tecrübesine dayanarak yazmıştır. Aslında yazar, Arap baharının etkisinin yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönemde kendi hayatının yaklaşık bir yılını geçirdiği cezaevi serüvenini Arap toplumuyla paylaşmak istemiştir. Bu ilk romanının anlatımı yoğun bir şekilde Kur'an'ı Kerim'in etkisi altındadır. Başlıklarının tamamının Kur'an'dan alıntılanmış olması bunun göstergesidir.³⁰ Dil ve üslûbunun güzelliği yanında takip edilen davalar ve bazıları dünya çapında tanınmış şahısları anlatması romanının başarısının sebeplerindendir. Karakterlerin anlayış ve fikir dünyalarına detaylıca yer verilmiştir.³¹ Mahkûmların çektiği sıkıntılardan dolayı başvurdukları karşı koyma yolları da anlatılan konular arasındadır. Romanın dili kafiyeyle yapısıyla ön plana çıkmaktadır.³²

Roman Ekmek Ayaklanması, Bey'atu'l-İmâm ve Aclun Mayıncıları davası gibi doksanlı yılların başlarında Ürdün'de yakından takip edilen önemli davaları ele almaktadır. Ekmek ayaklanması olayları, Ürdün hükümetinin ekmek fiyatını üç katına çıkarma kararının ardından güneyde başlayan olaylardır. Romanın değindiği konular arasında Ürdün Emniyet Teşkilatı'nın Bey'atu'l-İmâm ismini verdiği bir grup radikal İslamcı akım da yer almaktadır. Bu gruba verilen birçok isim vardır. Bu gruba Cihatçı Selefilik (السَّلَفِيَّةُ الْجِهَادِيَّةُ), Tevhid Cemaati (جَمَاعَةُ التَّوْحِيدِ) ve Tekfir ve Hicret (التَّكْفِيرُ وَالْهَجْرَةُ) de denmekteydi. Romanın karakterlerinden Ebu Muhammed el-Makdisi olarak bilinen 'İsam el-Berkavî, cezaevi yaşantısında ve öncesinde örgütün fikri altyapısını oluşturan en

²⁹ Eymen el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn* (Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2013), 8-9, 44-45, 56.

³⁰ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 344.

³¹ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 179-180, 192-195, 216-219.

³² el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 8, 54, 177-178, 190, 241-243.

nl teorisyenlerindendir. Romanın diğerkarakterleri de Ürdün’de ve dünya çapında tanınan gerçek kişiler olmalarıyla ön plana çıkmaktadırlar. Romanın karakterleri aşırı sağ görüşlerden aşırı sol görüşlere kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu kişilerin çoğu Ürdün’n dinî ve siyasi yaşantısı üzerinde belirgin etkileri olan kişilerdir. Bazıları ise tartışmalı şahsiyetlerdir. Romanda yer alan tanınmış isimlerden bazıları; Leys şubeylat, Ebu Mus’ab ez-Zerkv (. 2006), Ebu Muhammed el-Makds ve Ata Ebu’r-Reşta’dır.³³

3.1.2. *Yesme’ne Hasîsehâ*

Beyrut’taki el-Müessesetu’l-Arabiyye li’d-Dirâsât ve’n-Neşr tarafından Ekim 2012’de yayımlanan roman 365 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Enbiya suresinin 102. ayetinden iktibastır. Romanda, haksızca cezaevine atılıp 1980-1997 yılları arasındaki on yedi yılını Suriye cezaevlerinde siyasi tutuklu olarak geçiren “yd Es’ad” isimli Suriyeli bir doktorun gerçek cezaevi hayat anlatılmaktadır. Romanın olayları Fer’u’l-Hatîb ve Tedmür Askeri Cezaevi’nde geçmektedir. Romanın kahramanının anıları Eymen el-Atm tarafından edebî bir metne dönüştürülmüştür.³⁴

Romanın olayları, Dr. yd Es’ad’ın hastanedeki görevi esnsında aniden tutuklanmasıyla başlamaktadır.³⁵ O devlet başkanına suikast plan yapan örgüt hücresine bağlı bir terörist olmakla suçlanmaktadır. Dr. yd, götürülüp mensubu olduğu hücre hakkında sorguya alınır. Bu sorgular esnasında türlü işkencelere maruz kalır. Fakat henüz maruz kaldığı suçlamayı bile bilmemektedir.³⁶ On yedi yıl sonra cezaevi müdürü Dr. yd Abdulkdir Es’ad’ı odasına çağırıp suçunu sorduğunda hâlâ maruz kaldığı suçlamanın ne olduğunu bilmemektedir. Bunun zerine cezaevi müdürü “şebbut Talî’a komutanlığı” der. Fer’u’l-Hatîb ile başlayıp ldeki Tedmür Askeri cezaevine ulaşan; işkence, kahroluş ve trajedi ile geçen on yedi yılın ardından ancak devlet başkanının affıyla salıverildiğinde maruz kaldığı suçlamanın ne olduğunu öğrenebilir.³⁷

Dr. yd, maruz kaldığı işkence ve aşağılanma dolu sorgulamaların ardından Tedmür Cezaevi’ne nakledilir. Tedmür Askeri Cezaevi dünyanın en kanlı cezaevlerinden biri sayılmaktadır. Cezaevine girdiği andan itibaren sopa darbelerine ve kötü sözlere

³³ el-Atm, *Y Sâhibeyi’s-Sicn*, 124-126, 191, 196-197, 208, 211-212, 223-226.

³⁴ Eymen el-Atm, *Yesme’ne Hasîsehâ* (Beyrut: el-Müessesetu’l-Arabiyye li’d-Dirâsât ve’n-Neşr, 2013), 21, 101.

³⁵ el-Atm, *Yesme’ne Hasîsehâ*, 16-17.

³⁶ el-Atm, *Yesme’ne Hasîsehâ*, 17-20.

³⁷ el-Atm, *Yesme’ne Hasîsehâ*, 355-357.

maruz kalmıştır.³⁸ Çok sayıda mahkûmun sıkıştırıldığı ve ortamın oldukça kirli olduğu koğuşlarda yatmak mümkün değildir.³⁹ Havalandırmaya çıkarılan mahkûmlara işkence edilmektedir. Mahkûmlardan bazıları akıllarını kaybetmiş, bazıları da intihara sığınmışlardır. Binlerce tutuklu maruz kaldığı işkenceler, ölümcül hastalıklar ve yetersiz beslenme nedeniyle can vermiştir. Dr. İyâd, romanda anlatılanların gerçeğin belki onda biri bile olmadığını ifade etmiştir. O, bu süreçte doktorluk bilgisini kullanarak elinden geldiğince koğuşundaki arkadaşlarına yardımcı olmaya çalışmıştır.⁴⁰

Dr. İyâd, cezaevlerinde her gün ölümü yaşar. Bir anda ortadan kaybolduğu için ailesi onun durumundan habersizdir. Arkasında ise eşini ve küçük kızını bırakmıştır. Koğuşlara yemek dağıtımıyla görevli eski koğuş arkadaşı Za'im bir gün görevi esnasında Dr. İyâd'a kardeşi Ahmed ile karşılaştığını söyler. Kardeşinin de kendisinden sonra tutuklanıp aynı cezaevine atıldığını ve devlet yetkililerinin ailesine onun öldüğünü bildirdiğini bu sayede öğrenir. İyâd, aynı cezaevinde bulunan kardeşi Ahmed'i ancak kardeşi toplu idamlardan birinde idam edilirken koğuşundan görebilir.⁴¹

Geçen yılların ardından ailesi İyâd'ı ölü zannetmektedir. O ise küçük kızını tekrar görebilmek için hayatta kalma azmini kaybetmemiştir. Nihayetinde bitkin bir ruh hâliyle, bedenindeki işkencenin izleriyle ve acı dolu anılarla ailesine dönmüştür. Komşularından annesinin öldüğünü, babasının ise tekrar evlenip Suudi Arabistan'a yerleştiğini öğrenir. Eşi, ölü zannettiği İyâd'ı karşısında görünce çok şaşırır. Küçük kızı ise beklediği gibi on yedi yıl sonra genç bir kız olarak karşısına çıkar. Ancak onu bir de sürpriz beklemektedir. Hücredeyken İyâd'a ümit veren ezan sesinin bir benzeri duyulur. Eşi ona ezanı okuyanın Ahmed olduğunu söylediğinde İyâd heyecanla kardeşim Ahmed mi, diye sorar. Eşi ise sesin kardeşine ait olmadığı, İyâd'ın tutuklandığı dönemde hamile olduğunu ve sesin kendi oğullarına ait olduğunu söyler.⁴²

3.1.3. Zâikatu'l-Mevt

Beyrut'taki el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr tarafından 2013 yılında yayımlanan roman 410 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Âli İmran suresinin

³⁸ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 93-97.

³⁹ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 99.

⁴⁰ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 59-60.

⁴¹ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 166, 201.

⁴² el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 361-365.

185. ayetinden iktibastır. Romanın bazı bölümlerindeki olaylarda, gerçek zaman ve mekanlar yer almaktadır. Romanın olayları, Vâsık adlı çocuğun yaşadığı Umm el-Kurûm köyünde başlamaktadır. Kişiliğinin şekillenmesinde büyükannesi, kız kardeşi Sümeyye ve köydeki yaşam biçimi gibi çeşitli faktörler rol oynamıştır. Ancak en büyük rolü balıkçı olan babası oynamıştır. Babasının kurtları avladığı geceye şahit olması onun korkularından kurtulmasını sağlamıştır.⁴³ Ayrıca Vâsık gerçek yaşantı ile hayâl dünyası arasında kesin bir ayrım yapamamanın sıkıntısını çekmektedir.⁴⁴

Vâsık şehre gidip orada okumuş fakat vefalı arkadaşı Cemal aynı üniversiteye girememiştir. Üniversitede Muna ile tanışmış ve onu sevmiş, bu sayede okul hayatı onun için daha renkli bir hâle gelmiştir.⁴⁵ Vâsık bu ortamda üniversitesinde meydana gelen gösterilere öncülük eder. Bundan sonra cezaevine girmede ve çevresindeki hapse giren arkadaşlarıyla beraber yargılanma sürecinde önde gelen bir isim olarak ortaya çıkmaktadır. Onun dışında cezaevindeki herkes serbest bırakılır.⁴⁶ O ise uzun süre cezaevinde kalmasının ardından üniversiteden atılır. Sevdığı Muna ise kansere yakalanır ve Vâsık hapishaneden çıkmadan önce ölür. Romanın son bölümü kahramanın sevgiliye yazdığı doksan dokuz mektuptan oluşmaktadır.⁴⁷

3.1.4. *Hadîsu'l-Cunûd*

Beyrut'taki el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr tarafından 2014 yılının şubat ayında yayımlanan siyasi içerikli roman 472 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Burûc suresinin 17. ayetinden iktibastır. Roman 1986 yılında Yermük Üniversitesi'nde meydana gelen benzeri görülmemiş öğrenci protestolarını ve buna karşılık Ürdün güvenlik güçlerinin düzenlediği baskını konu almaktadır.⁴⁸ Olaylar üniversitenin öğrencileri olumsuz etkileyen kararlarına karşı 1986 yılının Mayıs ayında başlamış, öğrencilerin oturma eylemleri ve protestolarıyla kendini göstermiştir. Roman Ürdün'de sıkıyönetimin gölgesindeki bu dönemde meydana gelen öğrenci eylemlerinin

⁴³ Eymen el-Atûm, *Zâikatu'l-Mevt* (Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2013), 128-131, 245.

⁴⁴ el-Atûm, *Zâikatu'l-Mevt*, 186.

⁴⁵ el-Atûm, *Zâikatu'l-Mevt*, 190-194.

⁴⁶ el-Atûm, *Zâikatu'l-Mevt*, 256-258, 276-280, 287.

⁴⁷ Mektuplar bölümü romanın 115 sayfasını oluşturmaktadır.

⁴⁸ Eymen el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd* (Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2014), 390, 397-401.

sebepler ve sonuçlarına ışık tutmaktadır. Aynı zamanda sol akımlar ile Müslüman Kardeşlerin hareketinin olaylarla ilişkisi ortaya koyulmaktadır.⁴⁹

Roman, ana karakterin gerçek hikâyesini aktaran biyografik özelliktedir. Romanın ana kahramanı olan Verd, seksenli yılların başında Batı Şeria'nın Nablus kentinden Ürdün'deki Yermük Üniversitesi'ne okumak üzere gelen Filistinli bir gençtir. Üniversitenin rektörü öğrencilere tepeden bakan otoriter bir yöneticidir. Aynı zamanda görev yaptığı üniversitenin Batı üniversiteleri modelinde modern bir üniversite olmasını istemektedir. Üniversite ise öğrenci hareketiyle bütünleşmiş siyasi gruplarla doludur. Bu gruplar; Müslüman Kardeşlerin, komünistlerin, Filistin el-Fetih hareketinin, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin, liberallerin ve bazı Arap milliyetçisi grupların gençlerinden oluşmaktadır. Bunlar üniversitede seçim hakkı verilen öğrenci gruplarının bir parçası olmayı talep etmektedirler. Verd, ezici çoğunluğu oluşturan Müslüman Kardeşlerin bir üyesidir. Müslüman Kardeşlerin çoğunluğu oluşturmaları diğer gruplar için rahatsız edici olsa da öğrenci çıkarlarını korumak için birlikte hareket etmeyi kabul ederler. Verd bu ortamda Müslüman kardeşlerin ve tüm öğrencilerin lideridir. O, birlikte hareket ederek öğrencilerin çıkarlarını savunabilmek için tüm grupları kapsayan bir öğrenci koalisyonu oluşturmaya çalışır.⁵⁰

Rektör ise üniversitenin çıkarları için kendi uygun gördüğü şekilde hareket etmektedir. Ancak rektörün kararları çoğu zaman öğrencilerin faydasına değildir. Çoğu zaman düşmanca bir tavır göstererek öğrencilerin kendi işlerini takip etme hakkını engellemektedir. Rektör, öğrenci gruplarının sadece idare ile öğrenci arasında aracı olmalarını isteyerek onları pasifize etmeye çalışmaktadır. Onları ortadan kaldıramasa da şekilsel ve sembolik bir konumda kalmalarını isteyerek etkilerini kırmak istemektedir. Bu durum öğrenci gruplarında partizanlığın ve siyasi ihtilafların üstesinden gelinebilmesini sağlamış, farklı ideolojilere sahip öğrenciler idare karşısında beraber hareket edebilmişlerdir. Verd ile beraber Müslüman Kardeşlerden, solculardan ve komünistlerden öğrenci liderleri faaliyet göstermektedir.⁵¹

Verd, farklı görüşlerden bir grup arkadaşıyla beraber Na'ime Hanım'ın evinde kalmaktadırlar. Elli yaşlarındaki Na'ime Hanım, pilot olan eşinin Filistin topraklarında, İsrail'e karşı yapılan savaşlarda şehit olmasından beri yalnız yaşayan vatan sevgisiyle

⁴⁹ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 55, 187-190, 280-284.

⁵⁰ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 27, 194, 204, 284.

⁵¹ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 96-100.

dolu bir kadındır.⁵² Öğrencilerine, dünyaya getirmedeği kendi çocukları gibi davranır. Bu sayede öğrenciler bir arada yaşar ve aralarındaki ilişki güçlenir. Böylece birbirlerine partici gözlerle bakmaz, öğrenci hakları konusunda dayanışma içerisinde hareket ederler.⁵³

Bu sırada üniversite idaresi öğrencilerin aleyhine olacak kararlar çıkararak baskıcı tutumuna devam etmektedir. Yüksek ücretli ek dersler çıkarmak için kararlar alır. Öğrencilerin çoğu bu ücretleri ödeyemez. Öğrenciler idareye başvurduklarında ise herhangi bir cevap alamazlar. Öğrenciler oyalararak herhangi bir düzeltme yapılmaz. Ardından öğrenciler taleplerinde ısrar ederler. Öğrencilerin grevlere, gösterilere ve dilekçelere başvurması gerilimi tırmandırır. Bazı öğrenciler süreli veya süresiz olarak okuldan uzaklaştırılır. Gerginlik arttıkça öğrenciler günlük gösteriye ve ardından kalıcı oturma eylemine geçer.⁵⁴

Öğrenciler taleplerinin siyasi ve devlete yönelik olmadığını, sadece haklarını savunmak istediklerini belirtirler. Ancak bu gösteriler devlete karşı itaatsizlik ve isyan olarak görülür. Arkasında siyasi güçlerin olduğu bu duruma ne pahasına olursa olsun son verilmelidir. Öğrencilerin geri adım atmaması karşısında yetkililer üniversite yönetimine bu konudan el çektirir. Polis ve ordu olaya dahil olur ve öğrenciler teslim olmaları için yapılan müzakereleri reddederler. Bunun sonucunda gösteriler şiddet yoluyla bastırılır ve bu esnada iki kız öğrenci ile bir erkek öğrenci hayatını kaybeder. Yüzlerce kişi yaralanır, protestocuların çoğu tutuklanır ve bazı öğrenciler ise kaçar.⁵⁵

Soruşturmalar işkence ortamında başlar. Liderler dışındaki öğrenciler serbest bırakılır ve kalan öğrenci liderleri üniversiteden atılıp hapis cezasına çarptırılırlar. Bu esnada Kral olaya müdahale edip kendisini öğrencilerin babası ve çıkarlarının koruyucusu olarak sunar. Rektör, emniyet müdürü, sorumlu olarak görülen başkaları görevden alınır ve öğrenciler affedilir.⁵⁶

Kaçmayı başaran Verd ise üniversiteye dönerek son sınavına girer ve ardından tutuklanır. İşkence görüp öğrenci hareketi hakkında sahip olduğu her şeyi eksiksiz olarak itiraf eder.⁵⁷ İtirafı Krala arz edilip onaylanan Verd, kendine olan saygısını kaybetmiş bir şekilde cezaevinden çıkar. Lider olmasından dolayı insanlık dışı işkencelere

⁵² el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 32-34.

⁵³ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 21-25.

⁵⁴ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 97, 102.

⁵⁵ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 396, 375, 390, 397-401.

⁵⁶ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 408-409.

⁵⁷ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 420-424.

dayanamayacağını düşünen bir grup arkadaşı dışında Müslüman Kardeşlerin üyeleri dahil tüm öğrenciler tarafından hain gözüyle bakılan biri hâline gelir.⁵⁸

Verd, Ürdün'den ayrılma kararıyla cezaevinden çıkar ve eğitimini tamamlamak için bir Amerikan üniversitesiyle temasa geçer. Üniversiteden onay aldıktan sonra arkadaşları ve hasta Na'îme Hanım'dan ayrılır. Her biri hayatında kendi yolunu çizer. Verd Amerika'da okur, çalışır ve yükselir. Amerikalı bir kadınla evlenip çocukları olduktan sonra çalışmak için Körfez ülkelerine döner ve lüks bir hayat yaşar. Ancak bir gün bu olaylar esnasında ona yoldaşlık eden kadim dostu Sirâc'ın onu aramasıyla bir zamanlar bir amacı olduğunu, bunun için samimiyet ve ihlasla çalıştığını hatırlar. Sirâc ondan anılarını üniversite olaylarına liderlik ederken daha bir çocuk olan yazar Eymen el-Atûm ile paylaşmasını ister. Verd, yazarın coşkusuyla görünce o günlere ait anıların yazılı olduğu kâğıtları romana çevirmesi için Eymen'e teslim eder. Ancak Verd onun gerçek ismi değildir. Kimliğinin belirlenememesi için anılarında ismini değiştirerek vermiştir.⁵⁹

3.1.5. *Neferun mine'l-Cinn*

Beyrut'taki el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr tarafından Eylül 2014'te yayımlanan hayali türdeki roman 392 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Cin suresinin 1. ayetinden iktibastır. Roman dinî bir karakterde kurgulanıp birçok ders ve hikmetli bilgiler içine yerleştirilmeye çalışılmış; dinî, tarihî ve bilimsel temellere dayandırılmıştır. Romanın olayları Dehmâ çölünde, Şeyh Ayid tarafından yönetilen Tîniyye köyünde geçmektedir. Ana karakter Rıza, başkalarının görmediğini gören, yaşamadığını yaşayan bir karakterdir. Romandaki karakterlerin hepsi insan değildir. Cinlerden olan karakterler dışında yarı cin yarı insan karakterler de bulunmaktadır. Ayrıca hikâyenin olayları sadece bildiğimiz maddi dünyada değil, başka bir boyutta (cinler âleminde) da geçmektedir. Rıza, âlemler arasında gidip gelerek iyi ve kötünün mücadelesi gibi birçok önemli konu üzerinde durmaktadır.⁶⁰

Şeyhin sembolize ettiği zalim, açgözlü ve baskıcı yönetimden kaynaklanan toplumsal sorunlar romanın önemli konularındandır. Aynı zamanda, bazı insanların dinî

⁵⁸ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 425-428.

⁵⁹ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 7-8, 427, 463-465, 469-470.

⁶⁰ Eymen el-Atûm, *Neferun mine'l-Cinn* (Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2014), 11-13, 23.

ve toplumsal konumlarını kullanarak batıl inançları istismar etmesi de ele alınan konular arasındadır. Bu tür kişiler insanların güvenini kazanmak için dinî konuları istismar etmektedirler. Bu da toplumun sömürülmesi sonucunu doğurmaktadır.⁶¹

Rıza ve Mesut romandaki ana karakterler olup Rıza mutlak iyiyi temsil ederken, Mesut hakikate direnen bir roldedir. Tıpkı insanlar gibi olan cinler ve şeytanların, romanın birçok olayında önemli rolleri bulunmaktadır. Onlar da tıpkı insanlar gibi iyi ve kötü olup birbirleriyle mücadele etmektedirler. Yazarın okuyucuya iletmek istediği fikir, bu çatışmanın ebedi olduğu ve Allah'ın dünyayı üzerinde yarattığı evrenin kanunlarından biri olduğudur. Yazar, bu çatışmanın farklı ırklar ve milletler arasında değil, iyi ve kötü arasında olduğunu söylemek için romanda insanlarla cinler arasındaki engelleri kaldırmak istemiştir.⁶²

Romanda farklı dünyalar ve tarihler birbirine karışmıştır. Olaylar, tarihî isimler ve dinî haberler okuyucunun ilgisini çekip merakını körüklemeye yönelik düzenlenmiştir. Olaylar tarihin çeşitliliği içerisinde dinî karakter ve semboller taşımaktadır. Romanda; Âd, Semud, Lut (as) ve Nuh (as) kavminin kıssaları; Süleyman (as) ve cinlerin onun hizmetine verilmesi; Hızır (as) ile Musa (as) kıssası, kıyametin bazı alametleri, Haceru'l-Esved, Ebabil kuşları, Habil ile Kabil, Adem (as) ile Havva (as), Muhammed (sav) ile İsa (as); Kur'ân'ı Kerîm'de geçen iki bahçe sahibinin, Ashabı Kehf'in ve Karun'un kıssaları; gök kubbe, cennet ve cehennem, büyük patlama, küresel ısınma, teknolojinin zararları; doğalgaz, petrol ve altın gibi yeraltı zenginlikleri; nükleer ve biyolojik bombalar gibi birçok konu ele alınmıştır. Roman, büyük felaketin meydana geldiği yerde başlayıp gerçek ile yalan arasındaki son savaşın olduğu yerde biter. Romanın sonunda Meryem oğlu İsa'nın inişine dair inanışına atıfta bulunulmuştur.⁶³

3.1.6. *Kelimetullâh*

Beyrut'taki el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr tarafından 2015 yılında yayımlanan roman 245 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Nisa suresinin 171. ayetinden iktibastır. Romanda Hristiyanlık ve İslam dinleri ele alınmaktadır. Hz. İsa'nın (as) Hristiyanlığın tanımladığı gibi bir tanrı olmadığı fikrinin kanıtlanması

⁶¹ el-Atûm, *Neferun mine'l-Cinn*, 105.

⁶² el-Atûm, *Neferun mine'l-Cinn*, 104, 236-238.

⁶³ el-Atûm, *Neferun mine'l-Cinn*, 55, 144, 186, 190, 215, 221, 224, 257, 280, 314, 373, 389, 392.

amaçlanmıştır.⁶⁴ Romanda ayrıca ele alınan konular ateizm ve taassuptur.⁶⁵ Ürdün'de Betül Haddâd isimli Hristiyan bir kızın, tanınmış bir vaizin verdiği bir konferansta Müslüman olduktan sonra başından geçen gerçek bir olay ile roman arasında benzerlikler bulunmaktadır. Romanın kahramanı aynı ismi taşımakta ve babası tarafından gerçeğine benzer bir şekilde öldürülmektedir.⁶⁶

Roman, tepesinde eski bir kilisenin bulunduğu, Piskopos Abram ve yardımcısı Danyel, Zeîf ve birkaç rahibe tarafından denetlenen bir Hristiyan köyünde başlar. Kendini Tanrı'ya adayan Meryem ve kocası Vehîb, çocukları Selva, Betül ve gerçek çocukları olmayan Vâil ile birlikte köyde yaşamaktadırlar. Meryem ve Vehîb, Vâil'in bakımını üstlenip onu evlat edinmişlerdir. Vâil bebek iken evlat edinilmeden önce kilisenin himayesinde olup Helena adında bir rahibe ona bakmaktaydı. Helena Vâil'in kendisinden alınmasına karşı çıkmış, sonrasında ise cansız bedenine ulaşmıştır. Daha sonra Meryem ve Vehîb, Vâil'i evlat edinmişlerdir.⁶⁷

Betül, şehirdeki üniversitede öğrenci olduktan sonra sorunlar ortaya çıkmaya başlar. Köy ile şehir arasındaki mesafeden dolayı Betül şehirde yaşamak zorundadır. Üniversitede tanıştığı Salih'i seven Betül bir süre sonra İslam'ı seçer. Onun İslam'a geçmesinde ateist arkadaşı Murad ile Salih'in arasında geçen tartışmalar önemli bir rol oynar.⁶⁸ Üçünün sonu da trajik olmuştur. Betül, seçimi sebebiyle kendisini çok seven babası tarafından korkunç bir şekilde işkence görmüş ve öldürülmüştür.⁶⁹ Salih, Betül'ün dinini değiştirmesinden dolayı Hristiyanlığı savunma iddiasında olan mutaassıp bir grup tarafından kaçırılıp öldürülür.⁷⁰ Murad ise İslam'ı savunma iddiasında olan mutaassıp bir grup tarafından yakılarak feci şekilde can verir. Öldürülen gençlerin önem verdiği fikirlerin medenice tartışılması aşırı grupların umurunda değildir. Zaten verecek bir cevapları da yoktur. Onlar dinlerini bilgisizlik, körü körüne bağlanma ve taklit üzerine kurgulamışlardır. Kendi dinlerine aykırı olsa bile geleneklerini ve dinlerini gerekirse şiddet kullanarak korumaları gerekmektedir.⁷¹

⁶⁴ Eymen el-Atûm, *Kelimetullâh* (Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2017), 5-7, 10.

⁶⁵ el-Atûm, *Kelimetullâh*, 131-226.

⁶⁶ me'a 'Alâu'd-Dîn, "Te'arruf 'alâ Kıssati'l-Urduniyyeti Betül el-Haddâd elletî Vasafûhâ bi Şehîdeti'l-İslâm", YouTube (27 Temmuz 2020), 00:00:00-00:03:33.

<https://www.youtube.com/watch?v=4hgYDmwNhPI>

⁶⁷ el-Atûm, *Kelimetullâh*, 17-22, 30-33.

⁶⁸ el-Atûm, *Kelimetullâh*, 131-137, 166.

⁶⁹ el-Atûm, *Kelimetullâh*, 242.

⁷⁰ el-Atûm, *Kelimetullâh*, 228.

⁷¹ el-Atûm, *Kelimetullâh*, 184-187.

3.1.7. *Hâviye*

Beyrut'taki el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr tarafından 2016 yılında yayımlanan roman 385 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Kur'an'ı Kerim'in beş ayetinde geçen “خَاوِيَّة / Hâviye” kelimesinden iktibastır.⁷² Romanda Suriye İç Savaşı'nın iki farklı hikâyeyi birbirine bağlaması anlatılmaktadır. Yolları kesişen savaş mağduru ve otizmli iki çocuk aracılığıyla geçmişten bu yana çocukların sıkıntı çektiği iki önemli sorun ortaya konulmaktadır.

Roman üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Ürdün'de geçmektedir.⁷³ Tıp okuyan bir genç olan Celâl bu bölümün anlatımında merkezi bir konumdadır. Karısı Selva ile Tıp fakültesinde çalışırken tanışır.⁷⁴ Beş yıldan sonra otizmli oğulları Bedir dünyaya gelir.⁷⁵ Celâl, bilim ve imanı birleştiren kişiliğe sahipken karısı Selva öfkeli bir karaktere sahiptir.⁷⁶ Daha sonra Celâl, Selva ile beraber kalmaktansa Suriye'deki yaralıları tedavi etmeyi tercih eder. Selva'nın kıskanç ve öfkeli tavırları sebebiyle ondan ayrılır. Bu bölümde Celâl ile Ürdün'ün şehirleri ve tarihî mekanlarına bir yolculuk yapılmaktadır. Roman, Celâl'in otizmli oğlu Bedir aracılığıyla otizmi detaylarıyla öğrenme imkânı sunmaktadır. Bedir diğer insanlardan farklı bir dünyada yaşamakta, fakat onlar gibi hissedip düşünmektedir. Bedir gibi otizmli çocuklar farklı alanlarda orijinal ve özgün olabilmektedirler. Meselâ Bedir, resim çizmeyi kendini ifade etme yolu olarak kullanmaktadır. Bu bölümde ele alınan asıl konu çocuklarda otizm konusudur.⁷⁷

İkinci bölümde farklı bir hikâye anlatılmaktadır.⁷⁸ Bu hikâye ise Suriye'de marangozluk yapan Ebû Ziyâd'dan bahsetmektedir. Ebû Ziyâd geçim kaygısıyla ailesini de alarak başka bir mahalleye yerleşmiştir. Oğlu Ziyâd'ın yanında bir de kızı Lîlâs vardır.⁷⁹ Ziyâd, hayatta pek fazla hedefi olmayan istikrarsız bir gençtir. Erken yaşta okulu bırakır.⁸⁰ Çünkü o, babasının yanında çalışıp eski mahallesinde sevdiği kızla evlenmek ve hayatını işe, sevgiye ve küçük kardeşine adanmak istemektedir.⁸¹ Ziyâd'ın evliliğinden

⁷² el-Bakara 2/259; el-Kehf 18/42; en-Neml 27/52; el-Hâkka 69/7; el-Hac 22/45.

⁷³ Eymen el-Atûm, *Hâviye* (Kâhire: Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2016), 13.

⁷⁴ el-Atûm, *Hâviye*, 15.

⁷⁵ el-Atûm, *Hâviye*, 47, 85.

⁷⁶ el-Atûm, *Hâviye*, 15, 81.

⁷⁷ el-Atûm, *Hâviye*, 121-125, 136-137.

⁷⁸ el-Atûm, *Hâviye*, 139.

⁷⁹ el-Atûm, *Hâviye*, 144.

⁸⁰ el-Atûm, *Hâviye*, 145, 167.

⁸¹ el-Atûm, *Hâviye*, 150.

birkaç yıl sonra, mekânları ve insanları harap eden Suriye savaşı başlar.⁸² Sonrasında Ziyâd'ın karısı ve babası ölür. Tek amacı karısının intikamını almaktır. Ziyâd karakteri üzerinden insanlık dışı trajik olaylar okura sunulmaktadır. Roman, Suriye'deki savaşın bir dizi sahte sloganın kullanılmasıyla cinayet, baskı, tecavüz gibi insanlığa karşı suçlara yol açtığını gözler önüne serilmektedir. Suriye krizi, halkı kontrol altında tutan savaş tüccarları tarafından ticarete dönüştürülmektedir. Örneğin Ziyâd, Ebu'l-Kâ'ka'a katılarak hayatının amacını bir kenara bırakıp Suriye'deki suçlulardan birine dönüşmüştür.⁸³ Ziyâd'ın annesine gönderdiği mektup ile kız kardeşine bıraktığı defter Suriye'de yaşananların birinci elden kaynaklarıdır.⁸⁴ Bu savaş Suriyeli gençleri kendini bilmeyen yeni insanlara dönüştürmektedir. Bu olaylar aracılığıyla Suriye'deki iç savaşın başlangıcından günümüze kadar Suriyelilerin yaşadığı günlük hayat da anlatılmaktadır.⁸⁵

Üçüncü bölümde bu iki hikâyenin kahramanlarının yolu birbiriyle kesişmektedir.⁸⁶ Ürdün'de Suriyeliler için kurulmuş olan Za'teri Mülteci Kampı iki hikâyenin kesişim noktası olmuştur.⁸⁷ Celal bu mülteci kampında doktorluk yapar. Lîlâs ile tanışıp onun durumunu takip eder. Bu bölüm aynı zamanda acı verici bir olguya ışık tutmaktadır. Reşit olmayan kızların evlendirilmesi, mülteciler arasında yaygın bir ticaret hâline gelmiştir. Babalar kızlarını kendilerinden onlarca yaş büyük adamlara satarak karşılığında para almaktadır. Lîlâs, Bedir'e otizmin etkilerinden kurtulmasında yardımcı olurken Bedir de Lîlâs'ın Suriye'deki savaş sonucunda yaşadığı kötü psikolojik durumdan kurtulmasına yardımcı olur.⁸⁸ Romanın bu bölümünün bitmesiyle uzun yıllar sürebilecek olaylar ve Suriye'nin geleceğine dair beklentiler aktarılmaktadır. Buna göre Suriye, şehirlerinin çoğunda unutulamayacak anılarla yeniden doğacaktır.⁸⁹

3.1.8. *İsmuhû Ahmed*

Beyrut'taki el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr tarafından 2017 yılında yayımlanan roman 669 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Saf suresinin 6. ayetinden iktibastır. Roman konusunu Ürdün'de neredeyse herkesin bildiği el-Bâkûra

⁸² el-Atûm, *Hâviye*, 173, 177-178.

⁸³ el-Atûm, *Hâviye*, 200, 237-240, 242.

⁸⁴ el-Atûm, *Hâviye*, 349-350, 354, 365.

⁸⁵ el-Atûm, *Hâviye*, 259-263.

⁸⁶ el-Atûm, *Hâviye*, 265.

⁸⁷ el-Atûm, *Hâviye*, 276.

⁸⁸ el-Atûm, *Hâviye*, 273, 341-345.

⁸⁹ el-Atûm, *Hâviye*, 366, 384-385.

bölgesinde meydana gelen olaydan almaktadır. Ürdün-İsrail sınırındaki el-Bâkûra bölgesinde görevli asker Ahmed ed-Dekâmise, 1997 yılında görevi esnasında kıldığı namazıyla dalga geçen bir grup Yahudi'ye ateş açarak askeri eğitimli yedi Yahudi kadını öldürmüş, gruptakilerin bir kısmını da yaralamıştır. Bunun sonucunda Ürdün cezaevlerinde 20 yıl mahkûm olarak kalmıştır. Bu olay basında geniş yer bulmuştur. Bu romanda basına yansıyanların dışında Ahmed'in yaşantısının önemli detayları Ahmed'in ani bir sinirle girdiği bir olay olarak değil, planlı bir eylem olarak anlatılmıştır. Onun amacı Siyonistlerin Filistin'deki katliamlarına yanıt vermenin yanı sıra Yahudilerle yapılan barış anlaşmalarına, özellikle Ürdün ve İsrail tarafları arasında yapılan Arava Vadisi anlaşmasına karşı çıkmaktır.⁹⁰

Roman, annesinin gözünden Ahmed'in doğumu ile başlamaktadır. Ona bir erkek çocuğu olduğu haber verilince ismini Ahmed koyar. Romanın ilk on bölümü savaş ile geçen zor ve çetin olayları anlatmaktadır. Bu zor günlerde Ahmed'in kasabası olan İbrid'e İsrail saldırıları gerçekleşmiştir. Bununla beraber Sabra ve Şatilla katliamı da ilk on bölüm içerisinde anlatılmıştır. Bu katliam, Ahmed'in yurtseverliğinde heyecanlı bir karaktere sahip olmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu tür sebeplerle çok genç yaşında, henüz on beşindeyken Ürdün Silahlı Kuvvetleri'ne katılmıştır. Çocukluğunda babasıyla bir konuşması esnasında Siyonistlerin sürekli insanları öldürdüğünü, kendisini öldürmelerine izin vermeyeceğini, tüfeğini alıp onları öldüreceğini ifade etmiştir. Çocukluğundan itibaren büyüdüğünde bu katillere karşı mücadeleci bir tavır sergileyeceği konusunda kendisine bir söz vermiştir. Ahmed, Bâkûra olayında Siyonistlere ateş açtığında devir Siyonistlerle savaş devri değil, Ürdün ile İsrail'in uzlaşma ve antlaşma dönemi idi. Ahmed Siyonistlerden nefret etmesinin yanında Arap rejimlerinden de nefret etmekteydi. Ona göre, Arap rejimlerinin barışa razı olması, Filistin'in İsrail'e teslim edilmesine katkı sağlamıştır. O Filistin'i kendi kasabası gibi görmektedir. Bu toprakları koruyamadığı için içi yanmaktadır. Babası küçükliğinde ona Arapların Filistin davasındaki gevşekliğine dair hikâyeler anlatmıştır. Romanın olayları Ahmed'in kalbinde Siyonistlere karşı düşmanlığın sebeplerini anlatmaktadır. İsrail kuvvetlerinin kasabası İbrid'e yaptığı saldırısıyla amcasının eşinin öldürülmesi bizzat kendi yaşadığı sebeplere dindir.⁹¹

⁹⁰ Eymen el-Atûm, *İsmuhû Ahmed* (Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2017), 221-225.

⁹¹ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 9, 18-22, 36-38, 46, 645-646.

Sabra ve Şatilla katliamında Lübnan'daki Filistin mülteci kamplarının basılarak çocuklar dahil yüzlerce Müslümanın katledilmesi, 1991 Madrid Konferansı ve 1993 Oslo Anlaşması Ahmed'i derinden etkileyen diğer olaylardır.⁹² Ahmed cezaevindeyken İsrail vatandaşlarını öldürmekten bir an olsun pişmanlık duymamıştır. Çünkü romana göre o çocukluk hayalini gerçekleştirmiştir. Ahmed'in yöneticilerin eğilip büküldükleri bir dönemde Siyonistleri öldürme suçlamasıyla hapsedilmesi ailesi için ve toplumu için bir övünç kaynağı olmuş, bu durum toplumda bir dik duruş sembolü olarak kabul görmüştür.⁹³

Yazar Eymen el-Atûm, bu romanında Ahmed'in Siyonistleri öldürdüğü olayı anlatmakla yetinmemiş, hayatının detaylarına da inmiştir. Romanda ayrıca büyümesi, öğrenim dönemi ve mücadele yolculuğu anlatılmıştır. Tarlalarda ve üzüm bağlarında çalışması, öğrenim anıları ve askeri hayatı gibi hayatının farklı yönlerindeki detaylar da ele alınmıştır.⁹⁴ Bu roman sayesinde Ahmed ed-Dekâmise'nin daha önce iki defa Ürdün makamları tarafından tutuklandığı ortaya çıkmıştır. İlk tutuklanması top namlusunu İsraililerin kaldığı bir otele ateş açmaksızın doğrultması sebebiyle gerçekleşmiştir. Bunu amirlerinden herhangi bir emir almadan yaptığı için beş gün hücre hapsi cezası almıştır. Hücre hapsinden çıktıktan sonra birkaç hafta askerlik görevinden kaçmıştır. Ancak savaş döneminde kaçmanın doğru olmadığını düşünerek birliğine geri dönmüş, birlik komutanının firarını rapor etmediğini öğrenmiştir. Ancak birliğinin değiştirildiğini öğrenince buna itiraz etmiş, komutanlarla tartışmış ve nihayetinde izinsiz önceki birliğine dönüp orada kalmak istediğini ifade edince ikinci kez tutuklanmıştır.⁹⁵

Cezaevi günlerinde kitaplar Ahmed'in can dostu olmuştur. Gençliğinin baharında, cezaevlerinin karanlıklarından aydınlıklara kitaplarla tüneller açmış, bu günlerde derin düşüncelere dalmıştır. Olgunluk ve kültür düzeyini artırmaya çalışan Ahmed şöyle demektedir: “Ne zaman bir kitap okusam, özgürlüğe bir pencere açılır. Ey dünyadaki tüm cezaevlerinin tutukluları! Ey yeryüzünün mahpusları! Gelin bir saat okuyalım.” Ahmed cezaevi hayatı boyunca okumaya devam ettiği için cezaevi kütüphanesinin sorumluluğu görevi ona verilmiştir. O da cezaevi kütüphanesini düzenlemiş, oraya yeni bir soluk getirmiştir. Onun çabalarıyla mahkûmlar suçlu karakterlerini bir tarafa bırakarak tartışan

⁹² el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 64-68.

⁹³ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 638.

⁹⁴ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 38-41, 47, 52-55, 62-63.

⁹⁵ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 71-75, 84, 99, 105, 110-111.

ve analiz eden okuyuculara dönüşmüştür. O bununla yetinmemiş, şer'î ilimlerde geniş okumalar yapıp mahkûmların dinî sorularına da cevap vermeye çalışmıştır.⁹⁶

Ahmed, 12 Mart 1997'de gerçekleşen Bâkûra olayından dolayı müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. Romanda geçen bir ifadeden müebbet hapis cezasının Ürdün'de yirmi yıla tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Zira Ahmed eşine müebbet yani yirmi yıl ceza aldığını ifade etmiştir.⁹⁷ Aslında müebbet hapis Ürdün'de 25 yıla tekabül etmektedir. Fakat hapiste geçirilen dokuz ay Ürdün'de bir yıl sayıldığından Ahmed bu bilgiye uygun bir şekilde tam yirmi yıl sonra 12 Mart 2017'de tahliye edilmiştir. Eymen el-Atûm, bu romanı Ahmed ed-Dekâmise'nin tahliyesinden sonra 23 Nisan 2017 ile 6 Temmuz 2017 tarihleri arasında 41 günlük bir süreçte yazmıştır.⁹⁸

3.1.9. *Tis'ate Aşer*

Kâhire'deki Dâru Asîru'l-Kutub li'n-Neşr ve't-Tevzî' tarafından yayımlanan hayali türdeki roman 300 sayfadan oluşup romanın sonundaki ifadeye göre 1 Aralık 2017 ile 1 Ocak 2018 tarihleri arasında, bir aylık bir süreçte kaleme alınmıştır. Romanın ismi Müddessir suresinin 30. ayetinden iktibastır. *Tis'ate Aşer* romanı konusu bakımından yazarın diğer romanlarından ayrılmaktadır.⁹⁹ Romanda kabre koyulduktan sonra uyanan ve berzah âleminde dolaşan bir şahsın yolculuğu anlatılmaktadır. Berzah âlemi insanın ölümünden kıyamet saatine kadar yaşadığı dönemdir. Romanın kahramanı ölüm sonrası sura üflenip ilk dirilişten Allah'a (cc) sunulacakları güne kadar geçen zamanda manevi sıkıntılara şahit olup asırlar boyunca orada kalır. Bu hayatında eserlerini okuduğu filozoflarla, edebiyatçılarla, dinî ve siyasi şahsiyetlerle karşılaşır. Romanın kahramanı romanın sonuna kadar neredeyse meçhuldür.¹⁰⁰

Roman üç bölüme ayrılmaktadır. İlk bölümde okur ve yazar olan kahramanın ölüp gömülmesinden sonra mezarından çıkıp berzah hayatına başlaması anlatılmaktadır. Mezardayken oradan ne zaman çıkacağını bilmez. Mezarından uyandıktan sonra ise kendisini aniden uçsuz bucaksız bir alanda bulur. Bir tüyünü düşüren Anka kuşunun gökyüzünde geçip gitmesinden önceki boşlukta yüzlerce yıl yaşar. Böylece o, tüyün bir

⁹⁶ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 348-349, 436-444.

⁹⁷ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 352.

⁹⁸ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 643.

⁹⁹ Eymen el-Atûm, *Tis'ate Aşer* (Kâhire: Dâru Asîru'l-Kutub li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2018), 300.

¹⁰⁰ el-Atûm, *Tis'ate Aşer*, 7-12, 37-41.

ağaç bitirmek için yere düştüğünü; tüylerin sayısının ise on dokuz olduğunu keşfeder. Her ağacın altında bilim adamları, şairler, filozoflar, dinî şahsiyetler ve liderler bularak onlarla görüşmeye başlar. Ölümleri üzerinden asırlar geçmiş olan şahıslar arasından on dokuz tüy toplar.¹⁰¹

İkinci bölümde farklı bir mekâna geçilir. Kahraman, kocaman bir taş bina bulup içeri girdikten sonra kendisini 19 katlı devasa ve efsanevi bir kütüphanede bulur. Burası, yüksek teknoloji ve yapay zekâya sahip bir kütüphanedir. Tek bir tıklama ile kitaplar arasında ve tüm kütüphanenin katları arasında dolaşabilir. Başka bir tıklama ile de tüm yazarların kitaplarına ulaşabilir. Üçüncü tıklama ile okuma yasağı olan ve okuması yasaklanmış tüm kitapları kendisine getirebilir. Üstünde dokuz kat, altında da dokuz kat vardır. Her kat belli bir alandaki kitaplara tahsis edilmiştir. Kütüphane, yaratılışın başlangıcından sonun kadar insanlar tarafından yazılan tüm kitapları içermektedir.¹⁰²

Son bölümde ise kahraman kütüphaneden ayrılıp başka bir mekâna geçmektedir. Bu üçüncü aşama, ölümleri uyandırma aşamasıdır. Kahramanın önceki ağaçların altından topladığı on dokuz tüyle, okuduğu veya sevdiği karakterlerden dilediğini uyandırabilir. Fakat bu tüylerin bir kısmı kaybolur. Kahraman, sona yaklaşmak için kötülerin ve haydutların mezarlarından uyandıklarını keşfeder. Kabirlerden çıkan insanları, sesini işittikleri ama görmedikleri bir melek sevk etmektedir. Melek onları Allah'ın huzuruna yönlendirmektedir.¹⁰³

Roman sadece bir ayda yazılmış olmasına rağmen doğuya ve batıya ait birçok bilimsel, kültürel, dinî ve toplumsal birikimi bir araya getirmiştir. Bu birikim insanlığın eski ve yeni dönemlerini kapsamaktadır. Atina'dan Endülüs'e, denizden çöle, Aristo ve Sokrates'ten Mütenebbi'ye kadar birçok farklı zaman ve medeniyete ait bilgiler romanın hayali seyahatinde işlenmiştir. Üstelik romanın ele aldığı tüm bu konular üç yüz sayfaya sığdırılmıştır.¹⁰⁴

3.1.10. *Tarîku Cehennem*

Kâhire'deki Dâru Asîru'l-Kutub li'n-Neşr ve't-Tevzî' tarafından 26 Eylül 2018 tarihinde yayımlanan roman 501 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Nisa suresinin

¹⁰¹ el-Atûm, *Tis'ate Aşer*, 7-12, 37-41.

¹⁰² el-Atûm, *Tis'ate Aşer*, 142-146.

¹⁰³ el-Atûm, *Tis'ate Aşer*, 246-250, 254-256, 291-293, 297-300.

¹⁰⁴ el-Atûm, *Tis'ate Aşer*, 270-300.

169. ayetinden iktibastır. Romanda ikili bir anlatım mevcuttur. Başlıkların bir kısmında Libya devlet başkanı Muammer Kaddafi (ö. 2011) anlatılırken diğer başlıklarda Libya cezaevlerinde otuz yıl mahkûmiyet yaşayan Ali el-İkrîmî'nin cezaevi tecrübesi anlatılmaktadır. Bu uzun cezaevi serüveniyle beraber Muammer Kaddafi'nin kırk yılı aşkın döneminin olaylarına da ışık tutulmaktadır.¹⁰⁵

Kaddafi'nin anlatıldığı bölümlerde “akîd” (albay) başlığı kullanılmıştır. Bu başlıkların altında Kaddafi'nin kendi kendine ve yardımcıları ile konuştuğu, kendisini üstün gördüğü ve yaptıklarını anlattığı görülmektedir. Olaylar birbiriyle bağlantılı olup Kaddafi'nin hükmü altında, yetmişli yılların başından 2011'deki Libya devrimine kadar olan kırk yıllık dönemi kapsamaktadır. Romanın sonunda Kaddafi'nin öldürülmesi de anlatılmaktadır.¹⁰⁶

“Akîd” başlıklarının dışındaki başlıklarda ise romanın kahramanı Ali el-İkrîmî anlatılmaktadır. Bu bölümlerde; Ali'nin hayat hikâyesi, yaşamı, siyasi faaliyetleri ve cezaevine girmesiyle sonuçlanan olaylar anlatılmaktadır. O, Kaddafi'nin kararlarından etkilenmiş ve onun döneminde kurulan Libya cezaevlerinden birinde uzun süre kalmıştır. Ali, Kaddafi'nin ilan ettiği kültür devrimi sebebiyle tutuklanmıştır.¹⁰⁷ Otuz yıl cezaevlerinde kalan Ali, bu sürenin on sekiz yılını mahkûmların acımasızca öldürülmesiyle meşhur Ebû Selîm Cezaevi'nde geçirmiştir.¹⁰⁸ Cezaevinde yaşanan olaylar ve kurbanların başlarına gelenler romanda detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ali, Ebû Selîm Cezaevi'nde vahşeti yaşamış ve çeşitli işkencelere maruz kalmış ve tanık olmuştur.¹⁰⁹

3.1.11. *Yevmun Meşhûd*

Kâhire'deki Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî' tarafından 2019 yılında yayımlanan tarihî türdeki roman 366 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Hûd suresinin 103. ayetinden iktibastır. Yazar yirminci yüzyılın ortalarında meydana gelen ve bölgenin çehresini değiştiren önemli olayları tarihî bilgilere dayanarak anlatmaktadır. 1917 yılında yayımlanan Balfour Deklarasyonu'yla İngiltere, Filistin'de bir Yahudi devleti

¹⁰⁵ Eymen el-Atûm, *Tarîku Cehennem* (Kâhire: Dâru Asîru'l-Kutub li'n-Neşr ve't-Tevzî', ts.), 9, 16, 472-473, 499.

¹⁰⁶ el-Atûm, *Tarîku Cehennem*, 9, 27-31, 478-479, 499.

¹⁰⁷ el-Atûm, *Tarîku Cehennem*, 18, 20-24.

¹⁰⁸ el-Atûm, *Tarîku Cehennem*, 464-468.

¹⁰⁹ el-Atûm, *Tarîku Cehennem*, 80-82, 270.

kurulmasına destek vereceğini açıklamıştır. Roman bu kararın sonrasında meydana gelen Arap-İsrail savaşları ve buna bağlı olarak gerçekleşen trajediler ile felaketleri anlatmaktadır. Bu olaylar Ürdün ve Filistin'deki İngiliz Mandası döneminde yaşayan Meşhûr Hadîse el-Câzî (ö. 2001) adlı Ürdünlü bir komutanın biyografisi aracılığıyla anlatılmıştır. Roman aynı zamanda siyasi bir boyuta da sahiptir.¹¹⁰

1948 yılı, İsrail'e karşı en önemli savaşların yapıldığı ve Filistin halkının yurtlarından sürüldüğü yıldır. Bu olay “en-Nekbetu'l-Filistîniyye (النَّكْبَةُ الْفِلِسْطِينِيَّةُ) / Filistin Felâketi” olarak bilinmektedir. Bu savaşı 1956 ve 1967 yıllarında başka savaşlar takip etmiştir. Meşhûr Hadîse el-Câzî bu döneme tanıklık eden bir komutandır. O, 1968 yılında yapılan Kerameh Muharebesi'nde önemli bir rol üstlenmiştir. O, İsrail'e karşı direnen el-Fetih militanlarına eğitim, silahlanma ve savaşa girme konularında destek olmuş, bu süreçte Yâser Arafat¹¹¹ (ö. 2004) ve başka komutanlarla tanışmıştır.¹¹²

Roman onun ilginç biyografisini anlatırken Kerameh Muharebesi'nin gizli kalmış yönlerine de ışık tutmaktadır. Genel olarak Filistin tarihi, Arap-İsrail Savaşları tarihi, bazı Arap yöneticileri, Arap savaşçıları ve Ürdün tarihinin bir kısmı anlatılmaktadır. Romanın sondan üçüncü başlığında yetmişli yıllarında Ürdün ordusu ile el-Fetih militanları arasında yaklaşık iki ay sürüp Ürdün'deki Filistin direnişinin sona ermesiyle sonuçlanan ve “Kara Eylül” olayları olarak bilinen çatılmalardan bahsedilmektedir.¹¹³

Romanda birbiri ardına yaşanan yenilgilerin sebepleri ve o dönemde Arapların yaptıkları hatalardan dolayı Arap âleminin kırılğan yapısı ele alınmıştır. Bugün Arapların içinde bulunduğu olumsuz siyasi durum ve başarısızlık da romanda ele alınan konulardandır. Romanda Arap toplumunun yenilgileri, hayal kırıklıkları ve Filistin halkının durumu ortaya koyulmuştur. Romanda İsrail'in altmışlı yılların başında nükleer silahlarını üretirken Arapların yaşadıkları hayal kırıklıkları ve birbirlerine kurdukları tuzaklar ele alınmıştır.¹¹⁴ Onları yenen aslında düzensizlik, çürümüş rejimler ve bölünmelerdir. Komutan Meşhûr, üstün oldukları hâlde savaşların çoğunda geri çekilme emri aldıklarını ifade etmiştir.¹¹⁵

¹¹⁰ Eymen el-Atûm, *Yevmun Meşhûd* (Kâhire: Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', ts.), 10, 66, 109, 114, 119, 128, 135-136.

¹¹¹ Romanda Yâser Arafat, Ebu Ammar ismiyle anılmıştır.

¹¹² el-Atûm, *Yevmun Meşhûd*, 131-133, 288-294.

¹¹³ el-Atûm, *Yevmun Meşhûd*, 131, 296-300, 320-327, 350-353.

¹¹⁴ el-Atûm, *Yevmun Meşhûd*, 230.

¹¹⁵ el-Atûm, *Yevmun Meşhûd*, 183, 186.

3.1.12. *Ene Yûsuf*

Kâhire'deki Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî' tarafından 2019 yılında yayımlanan roman 351 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Yusuf suresi 90. ayetten iktibastır. Roman Kur'ân'ı Kerîm ve Tevrat'ta geçen, çoğu insan tarafından bilinen Yusuf'un (as) kıssasını çok farklı bir bakış açısıyla, kanlı gömleğin faili olduğu iddia edilen kurtların gözünden; edebî bir üslûpla aktarmaktadır. Yazar Kur'ân'ı Kerîm metninin kıssaya ait aslının dışına çıkmadan, Yusuf'un (as) kıssasını baştan sona romanda ele almıştır. Bununla beraber kıssanın olaylarla ilgili detayları da okuyuculara aktarmaktadır. Romanın unsurları tam bir uyum içerisinde olup okuyucuyu romanı tamamlamaya teşvik eden sürükleyici bir anlatıma sahiptir. Kıssasının çoğu insanlar tarafından bilmesine rağmen yazarın büyümlü üslûbu ve betimlemedeki becerisi sayesinde okuyucu, kıssayı detaylarıyla beraber yaşıyormuş hissine kapılmaktadır.¹¹⁶

Hikâye, Yusuf'un (as) küçük bir çocuk olduğu dönemden başlamaktadır. Yazar Kur'ân'ı Kerîm'de geçtiği şekliyle, Yusuf suresinde geçen diyaloglarla kıssayı sunmaktadır. Bununla beraber roman, Yusuf suresini okurken insanın aklına gelebilecek sorulara cevap verecek şekilde ayrıntılara girmektedir. Yusuf'un (as) çocuk hâliyle soğuk ve karanlık kuyudaki zamanını nasıl geçirdiği, kardeşleri onu öldürme kararını aldığı anda ne hissettiği, Yakup'un (as) 40 yıldan fazla bir süre oğlundan ayrı kalmaya nasıl dayanabildiği gibi birçok soru işareti cevaplandırılmaya çalışılmıştır.¹¹⁷

3.1.13. *Ardullah*

Kuveyt'teki el-İbdâ'u'l-Fikr li'n-Neşr ve't-Tevzî' tarafından 2020 yılında yayımlanan roman 528 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Kur'ân'ı Kerîm'in dört ayetinde geçen “أَرَضَى اللَّهِ / Ardullah” kelimesinden iktibastır.¹¹⁸ Romanın kahramanı Senegalli Ömer bin Seyyid (ö. 1864), İngiliz ve Fransız köle tacirleri tarafından yakalanıp Amerika'ya giden bir gemiye bindirilir ve hayatının en uzun bölümünü ABD'nin Güney Karolina ve Kuzey Karolina eyaletlerinde pamuk, kamış ve tütün tarlalarında köle olarak geçirmek zorunda kalır. Ömer bin Seyyid önceki hayatında ise eğitim görmüş ve Arapça

¹¹⁶ Eymen el-Atûm, *Ene Yûsuf* (Kâhire: Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2019), 5-8, 10-14.

¹¹⁷ el-Atûm, *Ene Yûsuf*, 17, 37, 49, 57, 64, 81, 87, 92, 107, 118, 143, 154, 161.

¹¹⁸ Nisâ 4/97; el-A'râf 7/73; Hûd 11/64; ez-Zümer 39/67.

bilen biridir. Romanda onun doğduğu yer Fûtâ Tûr, eğitim gördüğü yer Tûbâ, beyaz tenli köle tüccarları tarafından kaçırılışı ve esareti anlatılmaktadır. Yerli hainler Afrikaların kaçırılıp köle olarak satılmasına ortak olmuşlardır. Onun gibi kaçırılıp Güney Amerika’da köle olarak satılan birçok Afrikalı vardır.¹¹⁹

Roman Ömer bin Seyyid’in anılarını Arapça olarak kaleme aldığı el yazması eserler üzerine kurulmuştur. Ömer bin Seyyid’in otobiyografisini anlattığı yedi tane Arapça el yazması eseri bulunmaktadır. Bu el yazması eserler kısa bir süre önce Amerikan Kongre Kütüphanesi tarafından halka açıkladıktan sonra yazar Eymen el-Atûm da söz konusu belgeler üzerinden kendine has üslûbuyla onun hayat hikâyesini kaleme almıştır.¹²⁰

Roman, 1770-1863 yılları arasında yaşamış Müslüman bir âlimin gerçek hayat hikâyesini anlatmaktadır. Varlıklı bir aileye mensup olan bu âlim aynı zamanda gayretli bir karaktere de sahiptir. Âlimlerin geçimi, Müslüman âlimlerin kitaplarının ve Mushafların yazdırılması için harcamalar yapmaktadır. Ancak bir anda Ömer bin Seyyid el-Fûtî kaçırılır. Kur’ân hafızı olan Ömer aynı zamanda iyi bir Arapça’ya sahip eğitimli bir âlimdir. Köleleştirilmek için kaçırıldığında evlidir ve bir çocuk beklemektedir. Yıllarca süren köleliğinde karısının ne hâlde olduğunu bilmemektedir. Acaba o da köle olarak satılmış mıdır? İlk evlatlarını sağlıklı bir şekilde doğurabilmiş midir? O, kölelik yaşantısı boyunca kurtulup ailesine kavuşma ümidiyle yaşamıştır.¹²¹

Roman dört bölüme ayrılıp Ömer bin Seyyid’in hayatını doğumundan ölümüne kadar detaylı bir şekilde anlatmıştır. Birinci bölümde köydeki çocukluğu, ikinci bölümde medresedeki gençliğini, üçüncü bölümde esaret ve gemi yolculuğu, dördüncü bölümde ise Amerika’daki kölelik hayatı anlatılmıştır. Başlangıçta Ömer bin Seyyid’in Fûtâ Tûr’daki sakin yaşamı anlatılmaktadır. Babasından ilim, ablası Âmine’den binicilik öğrenen Ömer, ablasına Arap dilini öğretirdi. Annesi hepsini destekler, onları sevgiyle kucaklardı. Ancak kız kardeşi Âmine, gözleri önünde bir timsahın saldırısına uğrar.¹²² Ablasının timsahın dişleri arasında korkunç bir şekilde ölmesinden sonra Ömer için her şey alt üst olur. Ailenin üzerine bir hüznün çöker. Bu olay esnasında Ömer on iki yaşındadır. Hayatı boyunca unutamayacağı acı bir olay yaşamıştır. Geçmişinden kaçmak

¹¹⁹ Eymen el-Atûm, *Ardullah* (Kuveyt: el-İbdâ’u’l-Fikr li’n-Neşr ve’t-Tevzî’, 2020), 20-25, 141-146, 175, 244, 257, 507.

¹²⁰ el-Atûm, *Ardullah*, 508, 517.

¹²¹ el-Atûm, *Ardullah*, 12, 20-25, 176.

¹²² el-Atûm, *Ardullah*, 63-79.

ve şer'î ilimleri öğrenmek için hayatının züht ile bütünleştiği Tûbâ şehrinde giderek çeyrek asır orada kalır. Bu süreçte Fûtâ Tûr'a sadece bir kez ziyarette bulunur. Tûbâ'da on yıl ailesinden ayrı kaldıktan sonra annesinin hastalık haberini almasıyla Fûtâ Tûr'a gider ve orada birkaç gün kalır. Ardından on beş yıl sürecek olan ilmi yolculuğunu tamamlamak için Tûbâ'ya geri döner.¹²³

İlim yolculuğunu tamamlamasının ardından memleketi Fûtâ Tûr'a geri dönen Ömer öğrendiklerini orada yaymaya başlar. Bu dönemde annesi evlenmesi için bir kız seçer.¹²⁴ Ancak bu durum uzun sürmez. Bir ordunun ülkelerini işgal etmesinin ardından halkından kimi öldürülür, kimi esir alınır, kimi de yakılır.¹²⁵ Babası ölenler, Ömer ise esir alınanlar arasındadır. Büyük kütüphaneleri ise yakılır.¹²⁶ Daha sonra Ömer gemi aracılığıyla köle olarak Amerika'nın Güney Karolina Eyaleti'ne bağlı Charleston şehrine götürülür. Charleston'da o ve beraberindeki köleler kötü muameleye maruz kalırlar. Bu çirkinlik, Ömer'in kuzeye kaçıp Charleston'daki efendisinden kurtularak daha yumuşak ve anlayışlı bir efendiye geçmeyi başarmasıyla bir nebze azalır.¹²⁷ Efendileri Hristiyan olması karşılığında ona özgürlüğünü teklif ederler.¹²⁸ Fakat Ömer doksan yaşında bile İslam'ı yaymaya çalışır. Doksan dört yıl yaşayan bu âlimin hayatının elli yedi yılından fazlası köle olarak geçmiş, özgürlüğüne kavuşmadan dünyaya veda etmiştir.¹²⁹

3.1.14. Mesğabe

Kâhire'deki, Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî' tarafından 2020 yılında yayımlanan roman 464 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Beled suresinin 14. ayetinden iktibastır. Roman, Mısır'ın geçtiği zorlu dönemlerden birini ele almaktadır. Söz konusu dönemde ölümcül veba hastalığı ile birlikte açlık ve yoksulluk insanları kırıp geçirmektedir. Ölümün bir rahmet olarak görüldüğü o günlerde ülkede kargaşa hâkimdir. Romanın olayları kıtlık ve açlık etrafında şekillenmiştir. Romanın kahramanı Abdullatîf Bağdadî, isminden de anlaşılacağı üzere Bağdatlıdır. Ona edebiyat, nahiv ve fen alanlarında ders veren şeyhleri ondan son derece memnundur. Temel bilgileri edindikten

¹²³ el-Atûm, *Ardullah*, 129-133, 159-160.

¹²⁴ el-Atûm, *Ardullah*, 160-164.

¹²⁵ el-Atûm, *Ardullah*, 151, 154-155.

¹²⁶ el-Atûm, *Ardullah*, 168, 171-174.

¹²⁷ el-Atûm, *Ardullah*, 190, 410, 431.

¹²⁸ el-Atûm, *Ardullah*, 504.

¹²⁹ el-Atûm, *Ardullah*, 507.

sonra ilmini derinleştirmek için Şam'a, oradan da Mısır'a giden Abdullatîf'in yerine getirmesi gereken önemli bir görevi vardır. Mısır'a gittiği dönem Fâtımîler ve Eyyûbîlerin dönemidir. Bağdadî Mısır'da en önemli doktorlardan biri olur. Ayrıca orada tıp öğrencileri yetiştirir. Sonrasında ise halkın fakirlik ve veba arasında telef olduğu bir vakit gelir. Abdullatîf Bağdadî kendisine bir depremin olacağını haber veren biriyle tanışır. Gerçekten dediği çıkar ve deprem olur. O aynı kişi tarafından farklı konularda da bilgilendirilir. Abdullatîf ve doktor arkadaşları depremden zarar gören halka yardım ederler. Onlar yardımı bitirir bitirmez ikinci haber gerçekleşir. Çok kötü bir koku yayılır ve insanlar yerlere düşmeye başlarlar. el-Bağdâdî bu süreçte insanları ölümden nasıl korumaya çalıştığını anlatmaktadır. Vebâdan ölmeyenler, ülkeyi kuşatan ve insanları katleden açlıktan ölmektedirler. Bu korkunç ortamda büyük küçük fark etmeksizin insanlar kaçırılıp yemek hâline getirilmektedirler. Hicri 486 yılında salgın sona erer. Limanlar açılır ve hayat normale döner. Bu salgının sonunda Abdullatîf, Bağdat'a dönmeye karar verir. Hacca gitmeyi ahdederek fakat bunu gerçekleştirmeye ömrü yetmez. Bağdat'a vardıktan sonra çok geçmeden hayata veda eder. Anılarını kendi el yazısıyla ölümsüzleştirmiş bir hâlde ölür ve babasının yanına gömülür. Roman bu el yazması eserler üzerine kuruludur.¹³⁰

3.1.15. *Ruûsu's-Şeyâtîn*

Kâhire'deki Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî' tarafından 2020 yılında yayımlanan roman 254 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Sâffât suresinin 65. ayetinden iktibastır. Romanda çocukluğundan itibaren sosyal kaygı bozukluğu yaşayan dâhi bir doktorun hayatı anlatılmaktadır. İlerleyen yaşlarında bu hastalık gelişerek psikolojik sorunlara yol açar. O, mustarip olduğu akıl hastalıklarından kurtulmaya çalışır. Bunun için okuma, dinî yöntemler, taşınma, uzlete çekilme gibi yöntemlere başvurmuş ve hatta intihara kalkışmıştır. Romanın kahramanı Salih, Nedim, Hafız, Ebu Nuvâs, Marks, İbni Abbas gibi farklı isimler kullanmaktadır.¹³¹ Doğduğunda Rusya'da eğitim görüp Marks'tan etkilenen babası ona Marks ismini vermiştir. Annesi ise çok sevdiği kardeşi Salih'in ismini ona vermek istemiştir. Köyün muhtarı ise anlaşılamadıkları için

¹³⁰ Yeni yayımlandığı için çabalarımıza rağmen esere ulaşamadık. İmkânlarımız ölçüsünde eser hakkında bilgi edinip özetini yazabildik. Bu eserin tam metnine ulaşamamış olmamızın çalışmanın genel kanaatini olumsuz etkilemediğini, yazarın üslûbunun elimizdeki verilerle ortaya çıktığını düşünmekteyiz.

¹³¹ Eymen el-Atûm, *Ruûsu's-Şeyâtîn* (Kâhire: Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', ts.), 57-58, 237, 254.

çocuğa iki ismin de verilmemesi gerektiğini, çocuğun isminin Nedim olmasını tavsiye etmiştir. Ancak anne ve babası ona kendi istedikleri isimlerle hitap etmeye devam etmişlerdir.¹³²

Romanın olayları, kahramanın kaldığı popüler bir semtteki eski bir otelde başlar. Burada yazar, geçmiş ile günümüz arasındaki olayları özenli bir şekilde tasvir etmektedir. Annesiyle olan anılarından başlayarak acı geçmişine ait anılar film şeridi gibi gözünün önünden geçer. Babasına çok bağlı olan doktor, babasını kaybetmiş ve bunun acısını zihninde sürekli bir mücadele ile yaşamıştır. Babasının ölümünü inkâr etme eğilimindedir. Bu konuda onu yönlendiren hayalleri ve kuruntuları vardır. Bu kuruntular onu babasının kemiklerini koruma altına almaya sevk etmiştir. Acı çekmesine rağmen bu kuruntulardan kurtulamamaktadır. Bu sebeple yaşadığı yeri terk etme kararı alır.¹³³

Romanın kahramanı daha sonra ülkeyi terk etme amacıyla yaşadığı otele geri döner. Yolculuk için gerekli parayı toplamaya çalışırken yaşadığı olumsuzluklarda aklı kullanamayacağı derecede kontrolden çıkar. Akıl hastanesine götürülür ve oradan kaçır. Ülke dışına çıkmaya çalışır ancak başarısız olur. O hayal dünyasında boğulmaktadır. Bu esnada içinde bulunduğu zor durumdan kurtulabileceği mesajları bu hayâllerde bulduğunu düşünür. Otelden ayrılıp toparlanma ümidiyle memleketine döner.¹³⁴

3.1.16. *Hâzihî Sebîlî*

Kâhire'deki Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî' tarafından 2021 yılında yayımlanan roman 556 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Yusuf suresinin 108. ayetinden iktibastır. *Hâzihî Sebîlî*, yazarın çocukluğundan kitabın yazıldığı tarihe kadar olan hayatının detaylarıyla dolu bir otobiyografi kitabıdır. Ayrıca Eymen el-Atûm, bu kitap aracılığıyla kendi roman yazma deneyiminden bahsetmektedir. Yazar çocukluğunu geçirdiği memleketi Sûf'tan başlayarak hayata ve yazıya dair deneyimlerinin özetini okuyucuya sunmuştur. Daha sonra Sûf'tan İrbid'e taşınmış, oradan da hayatının bir dönemini geçirmek üzere Mısır'a geçmiştir. Roman, başkalarının çizdiği ve planladığını yolları takip etmeyi değil, üzerinde yürümek istediği yolu çizmede okuyucuya yardımcı olmaktadır. Yazar halk arasında bir hoca da olsa, yazar da olsa, birikimli bir tecrübesi de

¹³² el-Atûm, *Ruûsu's-Şeyâtîn*, 9.

¹³³ el-Atûm, *Ruûsu's-Şeyâtîn*, 4-8, 61.

¹³⁴ el-Atûm, *Ruûsu's-Şeyâtîn*, 253-254.

olsa bir an olsun kendini öğrenci saymaktan vazgeçmez. Bu yazarın hayat felsefesidir. O, yapılan bir şeyle ilgili başkalarının görüşlerini beklemeyi bir ölüm olduğunu kabul ettiği gibi, öğrenmenin durmasını da başka bir ölüm olarak görmektedir. Yazar okuyucuya tavsiye ettiği gibi kendinden emin bir şekilde yolunda yürümeye devam etmektedir. Onun için amacına ulaşmaktan daha önemlisi bu yolda yürümeye devam etmektir. Çünkü kişiyi şekillendiren üzerinde sabırla yürüdüğü yollardır. Kitabın ilk bölümünde yazarın çocukluğundan bahsedilmektedir. Yazar ikinci bölümde ailesini tanıtmış ve her birinden kısaca bahsetmiştir. Üçüncü bölümde ise okumaktan ve okumanın öneminden bahsetmektedir. Kaliteli romanları okumanın zaman kaybı olmadığına ve bunların faydalarına değinmiştir. Dördüncü bölümde ilköğretimden üniversiteye gidene kadarki okul hayatından ve üniversiteler arası yaptığı geçişten bahsetmiştir. Beşinci bölümde onun günlük hayatı, mühendislik ile Arap dili alanlarındaki faaliyetleri ve kurduğu dernekler anlatılmaktadır. Altıncı bölümde yaptığı seyahatlerde ziyaret ettiği kütüphanelerden bahseder. Bu bağlamda öğrencilere ve okuyuculara fayda sağlayacak bir halk kütüphanesine çevirmeye çalıştığı özel kütüphanesinden bahseder. Bu kütüphaneye katabileceği tüm alanlardan nitelikli kitapları toplama tecrübesini de aktarır. Yedinci bölüm yazarın ifadesiyle kitabın özü ve kıymetli hazinesidir. Bu bölümde Eymen el-Atûm'un yazma deneyimi ile ilgili konulardan bahsedilmektedir. Sekizinci bölümde, şiirlerinin veya makalelerinin dergilerde yayımlanmasının ilk aşamalarından ve romanlarının yayımlanmasından bahsetmektedir. Dokuzuncu bölümde yazar, özellikle ortaokuldayken mektuplara olan büyük sevgisinden ve cezaevindeyken babasının ona yazdığı mektuplardan bahsetmiştir. Ayrıca bu bölümde kitap fuarlarında maruz kaldığı bazı durumlardan ve Mısır'a olan sevgisinden bahsetmiştir. Onuncu bölümde karşılaştığı engelleri özetlemiştir. Bu bağlamda cezaevi tecrübesinden bahsetmiştir. Bununla beraber bazı eserlerinin yayılmasının önündeki engellere karşı tavrını anlatmıştır. On birinci bölümde yüz altmış tane nasihat yer almaktadır. Bunlar yazarın hayattaki ve yazımdaki deneyimlerinin özeti niteliğindedir. On ikinci ve son bölümde başkalarının onun hakkındaki sözleri yer almaktadır. Bu kısım babasının oğlu hakkındaki sözleriyle başlayıp yine onun sözleriyle sona ermektedir. Annesi ve karısı Zehra'nın yazar hakkındaki görüşü de bu bölümde yer almaktadır.¹³⁵

¹³⁵ Yeni yayımlandığı için çabalarımıza rağmen esere ulaşamadık. İmkânlarımız ölçüsünde eser hakkında bilgi edinip özetini yazabildik. Bu eserin tam metnine ulaşamamış olmamızın çalışmanın genel kanaatini olumsuz etkilemediğini, yazarın üslûbunun elimizdeki verilerle ortaya çıktığını düşünmekteyiz.

3.1.17. *Savtu'l-Hamîr*

Kuveyt'teki Dâru Dîwân tarafından 2022 yılında yayımlanan roman 268 sayfadan oluşmaktadır. Romanın ismi Lokman suresinin 19. ayetinden iktibastır. Romanın kahramanı ise Ebu Sâbır isminde konuşan bir eşektir. Olaylar onun penceresinden anlatılmaktadır. Romanın diğer önemli karakteri ise Şeyh Ali'dir. Roman, insanlarla hayvanları karşılaştırarak insanın doğasını ve özelliklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Eşeğin topluma ve hayata karşı tutumu olay akışı içerisinde anlatılmaktadır. Eşek, Şeyh Ali ile tanışana kadar farklı sahipler arasında dolanıp durur. Şeyh Ali, eşeğin net ve güzel bir Arapça konuştuğunu keşfedince ona kitap okumaya başlar. Bu şekilde şiir, felsefe ve tarihle başlayan eşeğin yolculuğu, şeyh ile yaptığı turlarla devam eder. Eşek bu turlarda çok şey öğrenir. Şeyhin kaybolan iki yaşında bir kızı olduğunu öğrenince ona yardım eder. Kızı bulmak için Ürdün'ün kuzeyinden güneyine doğru bir yolculuğa çıkarlar. Şeyhin kuzeydeki köyü Sûf'a döndüklerinde şeyh hastalanır. Köyünün kapısında ölür ve orada gömülür. Eşek, şeyhin ölümünden sonra yeni sahibine verilir. Fakat kötü karakteri sebebiyle yeni sahibinden kaçır ve kendi hayat yolculuğuna çıkar. Bölgenin en büyük ve en örgütlü eşek partisini kurar. Bir tiyatro grubu kurmasının ardından radyo programı sunmaya başlar. Dünyanın her yerinde ilgiyle takip edilen bir sunucu hâline gelir. Eşek daha sonra ABD'ye gider ve orada Demokrat Parti adayının seçim kampanyasını yönetir. Eşeğin anlamlı ve etkili konuşmaları sayesinde bu seçim kampanyası zaferle sonuçlanır. Roman aynı zamanda müstesna kahramanı aracılığıyla, eşek cinsinin neredeyse yok olmasına yol açan eşek eti yiyip sütünü satma konusuna da değinmektedir. Sonunda Şeyh Ali'nin öğrencilerinden biriyle tanışır. Ona hayat felsefesini yazdırır. Eşeklik felsefesi kitabı bittiğinde eşeğin serüveni de biter. Kendinden ve insanlığa yaptığı büyük hizmetlerden memnun olarak ölür.¹³⁶

¹³⁶ Yeni yayımlandığı için çabalarımıza rağmen esere ulaşamadık. İmkânlarımız ölçüsünde eser hakkında bilgi edinip özetini yazabildik. Bu eserin tam metnine ulaşamamış olmamızın çalışmanın genel kanaatini olumsuz etkilemediğini, yazarın üslûbunun elimizdeki verilerle ortaya çıktığını düşünmekteyiz.

3.2. Şiirleri

Eymen el-Atûm, şiir kitaplarının isimlendirmesinde romanlarındakiyle aynı yöntemi takip etmemiştir. Şiir kitaplarının hiçbirinin ismi ayetlerden alıntılanmamıştır. Beş tane şiir kitabı bulunmaktadır:

- *Huznî ile 'l-Mescidi 'l-Aksa*, Muessesetu Filistîn li's-Sekâfe, Şam, 2009.
- *Nebuâtü 'l-Cai 'în* el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 2012.
- *Kalbî aleyke Habibetî*, el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 2013.
- *ez-Zenâbik*, Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', Kâhire, 2014.
- *Tuyûru 'l-Kuds*, el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 2015.

3.2.1. *Huznî ile 'l-Mescidi 'l-Aksa*

Şam'daki Muessesetu Filistîn li's-Sekâfe tarafından 2009 yılında yayımlanan şiir kitabı 138 sayfa ve 23 şiirden oluşmaktadır. Divan ismini okuduğunda okuyucunun beklediğinin aksine divanın şiirleri sadece Mescid-i Aksâ'dan bahsetmez. Mescid-i Aksa, Bağdat, mukaddes topraklar ve genel olarak Arap diyarından bahseder.¹³⁷

3.2.2. *Nebuâtü 'l-Câi 'în*

Beyrut'taki el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr tarafından 2012 yılında yayımlanan şiir kitabı 111 sayfa ve 32 şiirden oluşmaktadır. Vatan sevgisi ve vatandaşların kaygıları konu edinilmiştir. *Nebuâtü 'l-Cai 'în* divanı, yazarın cezaevi tecrübesini anlattığı *Yâ Sâhibeyi's-Sicn* romanının ardından yayımlanmıştır. Şiirlerin sonlarında yer alan tarih ve mekân bilgisinden Eymen el-Atûm'un bu divandaki şiirlerini cezaevinde olduğu dönemde kaleme aldığı anlaşılmaktadır.¹³⁸

¹³⁷ Eymen el-Atûm, *Huznî ile 'l-Mescidi 'l-Aksa* (Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2013), 5, 121.

¹³⁸ Eymen el-Atûm, *Nebuâtü 'l-Câi 'în* (Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2012), 12, 23, 26, 31, 36, 42, 45.

3.2.3. *Kalbî aleyke Habibetî*

Beyrut'taki el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr tarafından 2013 yılında yayımlanan şiir kitabı 132 sayfadan oluşmaktadır. Divan 25 şiir içermektedir. İçerdiği şiirler 1994 ile 2004 yılları arasında yazılmıştır.¹³⁹

3.2.4. *ez-Zenâbik*

Kâhire'deki Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî' tarafından 2014 yılında yayımlanan şiir kitabı 110 sayfa ve 25 şiirden oluşmaktadır. Bu divanında şair sevgi konusunu ele almıştır. Şiirlerinde üzüntü ve nezâket ön plana çıkmaktadır. *Zenâbik* divanının diğer ismi *Hubbu 'l-Hazîn* divanıdır. Bu divanda şair, şiir yazmada olduğu kadar nesir yazmada da ustalığını göstermiştir. Şair kitabı Meysûn'a ithaf etmiştir.¹⁴⁰

3.2.5. *Tuyûru 'l-Kuds*

Beyrut'taki el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr tarafından 2015 yılında yayımlanan şiir kitabı 126 sayfadan oluşmaktadır. Ulusal karakterli şiirler barındıran divan, okuyucuda milli bir coşkuyu harekete geçirmektedir. İçerik olarak *Huznî ile 'l-Mescidi 'l-Aksa* divanı'na benzerlik göstermektedir. Her iki kitapta da Mescîd-i Aksâ'ya ve Arap yurduna hasret duyulmaktadır.¹⁴¹

3.3. Tiyatroları

Eymen el-Atûm'un yayınlanmamış iki tane tiyatro eseri bulunmaktadır:

- *Mesrahiyyetu 'l-Muşerridûn*, 1989.
- *Mesrahiyyetu Memleketu 'ş-Şi'r*, 2002.

¹³⁹ Eymen el-Atûm, *Kalbî aleyke Habibetî* (Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2013), 9, 127.

¹⁴⁰ Eymen el-Atûm, *ez-Zenâbik* (Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2014), 6-10.

¹⁴¹ Eymen el-Atûm, *Tuyûru 'l-Kuds* (Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2015), 6-10.

4. Romanlarının Genel Hatlarıyla Tema ve Yapı İncelemesi

Romanların yapısal ve tematik incelemesi hem romanlar hem de yazarın üslûbu hakkında daha kapsamlı düşünebilmeyi sağlayacaktır. Bu sebeple romanlarda Kur'ân etkisi bölümüne geçmeden önce romanların tema ve yapı açısından incelenmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bu başlık altında romanlarda tema, anlatıcı ve bakış açısı, zaman, mekân, şahıs kadrosu, dil ve üslûp özellikleri genel hatlarıyla ele alınacaktır.

4.1. Ele alınan konular

Edebî metinler, haz verme özelliğiyle ön plana çıkan eserlerdir. Aynı zamanda onlar kurgusal âleme gerçeğin bilgisini de sunmaktadırlar. İnsanlar edebî hazzı, dış dünyayı kendi bakış açısıyla yeniden şekillendirerek yaşarlar. Bu metinlere edebî olma özelliği kazandıran unsurların ilmî açıdan incelenmesi için belli kurallar bulunmaktadır. Bunun için metnin tema, yapı, anlam bilgisi ve üslûp bakımlarından incelenmesi gerekmektedir. Bu edebî türlerden biri olan roman, özel bir amaçla hayattan bir parça seçerek bireyi ve toplumu kuvvetli bir şekilde yansıtmaktadır. Roman, erken dönemlerinden itibaren özellikle tarihle sıkı bir bağ kurmuş ve bilimin keşiflerinden faydalanıp zenginleşmiştir. Roman sıkça ahlaki ve toplumsal sorunlara yer vermiş, birey-toplum ilişkisini kendine has üslûbuyla ele alarak toplumun aynası ve çağın tanığı olmuştur.¹⁴²

Eymen el-Atûm'un romanlarında toplumsal konuların ön plana çıktığı, sosyal ve politik koşulların gerek çağdaş gerekse tarihî bağlamlarda ele alındığı görülmektedir. Romanlarında cezaevi edebiyatı ön plana çıkmaktadır. Bazı romanların tamamı cezaevinde geçmekteyken bazılarında ise cezaevi olayların geçtiği mekanlardan biridir. Yazar, cezaevi edebiyatı bağlamında Arap toplumundaki baskı ve zulmü deşifre etmeye çalışmıştır.

Vatan sevgisi ve Filistin meselesi de romanlarda ön plana çıkan konular arasında yer almaktadır. Zaten yazarın cezaevine girme sebebi İsrail ile yapılan barış antlaşmasını ve Kralı eleştirmesidir. O, bunu vatanı için yaptığını savunmaktadır. Yakın tarihte Yahudilere saldırıp bir kısmını öldüren Ürdünlü bir askerin gerçek hayat hikâyesi *İsmuhû*

¹⁴² Mehmet Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016), 138-140; Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1991), 34-37.

Ahmed romanında vatan sevgisi bağlamında anlatılmıştır. Vatan sevgisinin ön plana çıktığı diğer bir roman *Yevmun Meşhûd* romanıdır. Bu roman ise daha eski bir tarihi, İngiliz mandası dönemini ele almaktadır. Kahramanı ise Arap-İsrail savaşlarına tanıklık etmiş Ürdünlü bir komutandır. Bu komutan daha sonra Kerameh savaşında paramiliter güçlerle beraber İsrail'i geri püskürtmüştür.

Vatan sevgisi üniversite gençliği bağlamında da ele alınmıştır. *Hadîsu'l-Cunûd* romanı, üniversite öğrenci hareketlerini ele almaktadır. Öğrenciler farklı düşünce akımlarının etkisinde vatan sevgisi için çaba göstermişlerdir ve yeri gelince de farklı ideolojilere rağmen birleşebilmişlerdir. Evlerinde kaldıkları yaşlı kadın ise kocasını İsrail ile yapılan savaşta kaybetmiş vatan sevdalı bir kadındır. Tabi öğrencileri asıl harekete geçiren fitratlarındaki hürriyet güdüsüdür.

Hürriyet konusu da romanlarda ön plana çıkan konulardan biridir. Cezaevi edebiyatı karakteri gereği bu konuyu zaten bünyesinde barındırmaktadır. *Ardullah* romanının kahramanı Amerika'da köle olarak satılıp hayatının uzun bir dönemini burada köle olarak geçiren Senegalli bir âlimdir. Dolayısıyla bu romanda hürriyet konusu ağır basmaktadır. Romanın kahramanının âlim olması sebebiyle romanda öne çıkan diğer bir konu da ilimdir. Aynı zamanda kahramanının babası da bir âlimdir.

Romanın karakteri hayat hikâyesini yazmasaydı bugün belki kimsenin ondan haberi olmazdı. Gerek cezaevi ortamında gerek hayal dünyasında gerekse esaret hayatında yazarın her romanında ilim temel konulardandır. İlim yazarın zihninde de önemli bir konumdadır. Hayâli türde kaleme aldığı romanlarda bu açıkça görülmektedir. Mesela *Tis'ate Aşer* romanında hem görüştüğü şahsiyetler hem de girdiği on dokuz katlı efsanevi kütüphane bunu ispatlar niteliktedir. Ölüm, işkence, çekilen zorluklar ve bu zorluklara karşı koyma birbiriyle iç içe geçmiş bir şekilde anlatılabildiği gibi münferit olarak da anlatıldığı görülmektedir. Cezaevleri özellikle bu konuların bir arada bulunduğu ortamlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ölüm konusu romanlarda özellikle kanlı cezaevlerinde karşımıza çıkmaktadır. Ağır işkencelere maruz kalan ve idam edilen mahkûmlar romanlarda uzun uzadıya ele alınmıştır. Ölüm vatan savunması için şerefli bir şekilde gelebildiği gibi vahşi bir hayvanın saldırısıyla da gelmiştir. Romanlarda ölüm en masum şekliyle bir yakının hastalıktan ölmesiyle anlatılmıştır. Tabi toplumun salgından kırılıp geçildiği *Mesğabe* romanında bundan istisna tutulabilir. Romanda salgın hastalık ve açlıktan dolayı meydana gelen ölümler anlatılmıştır. Bu romanın COVID-19 pandemisi dönemine denk gelmesi

de ilgi çekicidir. İşkence konusu daha çok cezaevi edebiyatı bağlamında ele alınmış olup bunun dışında *Ardullah* romanında kölelik yaşantısında görülmüştür. Gerek özgürlük mücadelesinin sürdürülmesinde gerekse işkencelere göğüs germede sabır, karşı koymanın anahtarıdır. Karşı koyma bazen öğrenci eylemleriyle kendini gösterirken bazen cezaevlerinde intihara ve aklını kaybetmeye karşı koyma olarak kendini göstermiştir. Romanlarda ele alınan konuların genel olarak bu tür anlatımlarla karşımıza çıktığı görülmektedir.

4.2. Anlatıcı ve bakış açısı

Anlatıcı, romanda anlatımı gerçekleştiren ve romanı aktaran kişi olarak tanımlanabilir. Anlatıcı ile yazar birbirinden farklı kavramlardır. Yazar gerçek dünyaya ait iken anlatıcı eserin kurgusal dünyasına aittir. Anlatıcı, romanın kahramanları gibi kendi şartları ve imkânları çerçevesinde görevini yerine getirir. Roman bir anlatıcı etrafında şekillenen bir anlatımdır. Her şeyden önce romanda temel unsur anlatıcı olduğu için o önemli bir konuma sahiptir. Klasik dönemde anlatıcı her şeyi bilen hâkim bir karakter gösterirken modern dönemde daha insancıl bir karakter göstermektedir. Anlatıcının temsil edildiği şahıs zamiri, hikâyenin sunulmasında çok önemli bir faktördür. Anlatıcının yanında diğer unsurlar birer detay olarak durur. Anlatım, bu unsurlar arasındaki ilişkilerin anlatıcı tarafından oluşturulup sunulmasıyla ortaya çıkar. Bu sebeple, olayların anlatıma dönüşmesi için ilk olarak anlatıcının tipi belirlenmelidir. Romanın anlatımında birinci tekil kişi (ben), üçüncü tekil kişi (o) ve çoğul kişi (siz) olmak üzere üç anlatıcı tipi bulunmaktadır.¹⁴³

Anlatıcının konumu ve olaylara bakışı da bakış açısını oluşturmaktadır. Bakış açısı romanda en önde gelen konulardan biridir. Çünkü bakış açısı romanın unsurlarını birbirleriyle kaynaştırıp bakış açısının konum ve işlevine göre onlara anlam kazandırır. Anlatımın gerçekleştirilebilmesi için modern romanın gelişimiyle belirginleşen bakış açılarından birinin tercih edilmesi gerekmektedir. Bu tercih de olayların kapsamı, kişilerin işlevleri, verilecek mesajlar, dil ve üslûp ile uyumlu bir tercih olmalıdır. Çünkü anlatım, anlatıcı bakış açısının verdiği imkânlar ölçüsünde yapılabilir. Tercih edilen bakış

¹⁴³ Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 22-28; Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, 84.

açısı romanı biçimlendirir. Romanda farklı bakış açılarıyla anlatılabilecek kısımlar bulunsa da bunlar, bir münasebetle ilk bakış açısına bağlanır.¹⁴⁴

Hâkim bakış açısında anlatıcı, üçüncü tekil şahıs (o) ağzıyla konuşur. Anlatıcı, olayların dışında kalır. Anlatım esnasında her şeyi bilip gören insan bilgisini aşan bir anlatıma sahip olduğu için ilâhî/tanrısal bakış açısı da denmiştir. Bu bakış açısına sahip anlatıcı geçmişten ve gelecekte bile haberler verebilir. En ince ayrıntılarına kadar her şeyi bilen anlatıcı, yazara geniş imkânlar sunmaktadır. Hatta öyle ki şahısların zihinlerinden geçenler okunabilir ve romanın karakterleri yönlendirilebilir. Bu bakış açısı gerçekçi olmaktan çok masal ve destanlara ait özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.¹⁴⁵

Eymen el-Atûm, romanlarında hâkim bakış açısını çoğunlukla kullanmamışsa da bazen olayları ve sahneleri desteklemek için kullandığı olmuştur. O, romanlarında olayları kuşatıcı bir bakış açısına sahip değildir. Yazarın anlatımında şaşkınlık ve merak uyandırma unsurlarının aktif kalmasını arzuladığı görülmektedir. Ancak yazarın bu bakış açısını hiçbir şekilde kullanmadığı söylenemez. Olay akışında kullanılsa da karakterler ne olduğunu bilmediğinde sınırlı bir derecede meydana gelecek olaylar hakkında öngörude bulunulabilmektedir. Mesela *Hâviye* romanında “O gece bekledikleri şey oldu ve Allah yazgılarına bekledikleri şeyi yazdı.”¹⁴⁶ ifadesinde şahısların aktarılan şeyle ilgili bilgileri bulunmamaktadır. Burada anlatıcının bakış açısıyla karakterlerin bilmediği bir durum onaylanmıştır. *Neferun mine 'l-Cinn* romanında üç şahıs önlerindeki adamın ölü olup olmadığını bilmemektedir. Bu sırada anlatıcının bilgisi devreye girer ve o kişinin hayatta olduğu haber verilir.¹⁴⁷ Yazarın bu bakış açısını kullanmadaki asıl amacı bilgi vermek değil, sonradan açıklığa kavuşacak olaylar için giriş mahiyetinde bir hazırlık yapmaktır.¹⁴⁸

Kahraman anlatıcının bakış açısı ise anlatıcı birincil tekil şahıs (ben) ağzıyla konuşmaktadır. Anlatıcı, asıl kahraman olabileceği gibi geri planda yer alan kahramanlardan biri de olabilir. Anlatıcı ile anlatılan aynıdır. Anlatım, merkeze alınan karakterin bakış açısından okuyucuya yansıtılır. Bu bakış açısında anlatıcı yaşadıkları, bildikleri, duydukları ve hissettiklerini ön plana çıkarır. Zaten anlatıcı, bir insanın sahip

¹⁴⁴ Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 45-46; Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, 81-84.

¹⁴⁵ Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 46; Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, 94-95.

¹⁴⁶ el-Atûm, *Hâviye*, 129.

¹⁴⁷ el-Atûm, *Neferun mine 'l-Cinn*, 14-15.

¹⁴⁸ Kashto, *Tekniyyâtü's-Serd fî Rivâyâtü'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 35-36.

olabileceği türden imkanlarla sınırlıdır. Bu sebeple Kahraman bakış açısı, kuvvetli bir gerçeklik hissine sebep olur. Çoğunlukla otobiyografik karakterli romanlarda bu bakış açısı uygulanır.¹⁴⁹

Yazar bu bakış açısını romanlarında çokça kullanmıştır. Özellikle anlatıcının romanın kahramanı olduğu durumlarda bu bakış açısı sayesinde romanın tüm karakterleri beklenmedik ani olaylarla karşılaşmaktadır. Bu bakış açısı ile anlatılan olaylarda gizem mesafesi bırakmak gerekir. Mesela *Zâikatu'l-Mevt* romanında kahramanın babasının kurtlarla olan kapışmasının anlatımında olaylar romanın kahramanına, şahıslarına ve okuyucuya belli bir oranda mesafeli kalmaktadır. Bilinen şey, birbirleriyle aynı zamanda herkes tarafından bilinir. Olayın içerisinde olan babadır. Oğlu Vâsık ise babasının kurtlarla olan bu mücadelesini okuyucuyla beraber kaygıyla takip etmektedir. Bu durumda bir hüküm vermek mümkün değildir. Olay meydana geldiğinde anlatıcının bilgisi bulunmamaktadır. Bu da olayın anlatımını daha merak uyandırıcı ve zevkli bir hâle dönüştürmektedir. Okuyucu sahnenin sonuna kadar kurtların babaya saldırma ihtimalini ve başarılı olma ihtimalini göz önünde bulundurur. Buna karşın baba da beklenmedik bir hamlede bulunabilir.¹⁵⁰ Yani metinlerdeki diyalogların çoğunda şahısların gizlediği veya yalan söylediği konular dışında aynı bilgi seviyesine sahiptir. Beraberlik bildiren bu bakış açısı Eymen el-Atûm'da heyecan ve sürekli merak uyandırma unsuru olarak kullanılmıştır.¹⁵¹

Gözlemci bakış açısında anlatıcı, olayları sadece gözlemlemekle yetinir. Bu gözlemlerini objektif bir şekilde nakleder. Yani yansıtıcı bir rol üstlenir. Bilgi seviyesi çok daha azdır. Ne geçmişini ne geleceği ne de şahısların zihinlerinde olanı bilir. Üçüncü tekil şahıs veya birinci tekil şahıs bu anlatımda kullanılabilir. Anlatıcı, tamamen anlatımın içerisinde yer alır. Onun anlatımın içine yerleştirilmesinin sebebi; şahısları, zamanı, olayları ve mekanları onun bakış açısından sunmaktır. Tüm bu unsurlar sunulurken anlatıcının gözlem yeteneği ön plana çıkmaktadır. Yani anlatım, anlatıcının yeteneğine ve kültür düzeyine göre aktarılır. Bu şekilde objektiflik yakalanmaya çalışılır. Anlatıcı gözlemci olması dolayısıyla anlatım içerisinde ağırlıkla bulunmaz. Olayların akışını etkilemez, olanları sadece gözlemler. Anlatımı güçlendirmek için kişisel yeteneklerinden faydalanabilir. Mesela olayları daha iyi açıklayabilmek için şahısların konuşturulması,

¹⁴⁹ Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 48-49; Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 100-102.

¹⁵⁰ el-Atûm, *Zâikatu'l-Mevt*, 129.

¹⁵¹ Kashto, *Tekniyyâtu's-Serd fî Rivâyâti'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 37-38.

bilgi ve belgelerden yararlanılması gibi yöntemlere başvurulabilir. Genelde birinci tekil kişi bakış açısıyla kaleme alınan romanlarda anlatımın tek kişinin tekelinden bir nebze sıyrılabilmesi için bu bakış açısından faydalanılmaktadır. Bu sayede birinci tekil kişi bakış açısının yapısından kaynaklanan mahzurlar, gözlemci bakış açısının devreye sokulmasıyla giderilmeye çalışılır.¹⁵²

Eymen el-Atûm, bu bakış açısını daha çok garip karakterler ve garip özelliklere sahip olanlar için kullanmıştır. Bu karakterler sebebini açıklamadan bazı işler yaparlar. Mesela *Yesme'üne Hasîsehâ* romanında, Subay Dr. İyad'ın itiraf etmesi için ona işkence yaptığında okuyucu ve memur, sahip olduğu bilgilerin gerçeğine dair bir görüşe sahip değildir. Ortada bir şüphe unsuru vardır. İyad ancak çok uzun bir anlatımdan sonra bazı şeyleri anlatır.¹⁵³ Bazen şahıslar başlangıçta tek bilen kişi olmaktadır. Daha sonra bu sır ortaya çıkar ve okuyucu ile anlatıcı bu sırra vakıf olurlar. Bazı durumlarda hiç kimse bu bilgiye ulaşamaz. Bu şekilde okuyucunun önünde hayaller ve tahminler için açık kapı bırakılır. Bu bakış açısının Eymen el-Atûm'un romanlarına geliş sebeplerinin en önemlileri yine heyecan ve merak uyandırmaktır. Aynı zamanda bu sayede okuyucuya hayal ve tahmin ufku açılmaktadır. Çok sayıda soru oluşturan ve birçok sırrın anahtarlarını saklayan ve bunları bilmenin, okumaya ve takip etmeye devam etmekten veya karakterlerin sakladığı sırrı bulmak için okumaktan veya okumaya hazırlanmaktan başka bir yolu yoktur. Okuyucunun önüne beklenti ve hayal kapısını açar ve olay bu gizlemeye tabidir, romanın bir bütün olarak kurgusunu etkilemez.¹⁵⁴

Yazarın, anlatıcı bakış açılarını kullanma üslûbunda bazı farklılıklar olsa da genel olarak bu üslûbun belirgin olduğu söylenebilir. O, merak uyandırma unsurunu hesaba katmaya ve okuyucunun kafasında soru işaretleri oluşturmaya çalışır. Bilenin bakış açısını artırmaz, aksine onu kendi içinde birçok çağrışımlar taşıyıcısı yapar. Aynı zamanda, kendisini ile okuyucuyu anlatımda aynı seviyede tutan kahraman bakış açısına ağırlıkla olarak dayanır. Garip, tartışmalı ve aktif kişiliklerin dışarıdan görünümünü bir şekilde korur. Ayrıca romandaki olaya ve sahneye uygun bakış açılarını kullanır.

¹⁵² Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 47-48; Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, 113-114.

¹⁵³ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 10-38.

¹⁵⁴ Kashto, *Tekniyyâtü's-Serd fî Rivâyâtî'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 55-56.

4.3. Zaman

Anlatım kurgulanmış bir dünyada gerçekleşir. Bu dünya bazen gerçek mekanlardan bazen de gerçek dünyadan esinlenerek kurulur. Yazar hayat deneyimini sanatsal bir üslûpla işleyip bir dünya kurar. Ancak, bu dünya öykünmeyle kurulmuş hayalî bir özellik taşır. Bu dünyanın okuyucunun zihninde gerçekçi ve mantıklı bir zemine oturabilmesi için zamanın ustalıkla kullanılması gerekmektedir. Zaman kavramının aldığı biçim ve gerçek hayattaki zaman ölçülerini taşıma oranı romanın önemli unsurlarındandır. Eserin bünyesinde barındırdığı zamanın dışında okuma ve yazma zamanından bahsetmek mümkündür. Okuma zamanı eserin okunma zamanını, yazma zamanı ise yazarın yazma zamanını ifade etmekte olup ikisi de kronolojiktir ve kurgulanan zaman ile alâkaları yoktur. Olay ve anlatma zamanı ise romanın kurgusunun içerisinde yer alır. Olayın zamanı ile anlatma zamanı da farklı kavramlardır. Olay bir zaman zarfı içerisinde meydana gelir. Anlatıcı ise bu olayı farklı bir zaman zarfında öğrenip nakledebilir. Romancı olmuşu, olanı ve olacağı, sanatın imkanlarıyla yorumlayıp sunmaktadır. Olay zamanı ile anlatım zamanı arasında geçen süre, nakledilen olay üzerinde etkilidir. Metinde zaman bildiren ifadeler ve fiiller aracılığıyla olay örgüsünün arka planında bir zaman dilimi kurgulanır. Roman, kronolojik sıraya uygun olarak tasarlanabileceği gibi romanda zamanda kopmalar, ileri fırlamalar, geri dönüşler ve aynı zaman diliminin farklı şekillerde tekrarı gibi teknikler de kullanılabilir.¹⁵⁵

Eymen el-Atûm genellikle gerçek yaşam öykülerini romana çevirdiği için zaman konusunda net tarihler verebilmiştir. Hikâyenin zamanı çeşitlilik gösterebilmektedir. *Ardullah* romanının tarihi 1800'li yıllara uzanabilmekteyken Yusuf'un (as) kıssasının anlatıldığı romanda tarih milattan önceye dayanmaktadır. 2016 yılında yayımlanan ve yakın tarihte meydana gelen Suriye İç Savaşı'nı konu alan *Hâviye* romanı 2025 yılını dahi anlatmaktadır. Hayali romanlarda da geleceğin anlatımı görülmektedir. Mesela *Neferun mine'l-Cinn* romanı gerçek bir hikâyeyi konu almasa da tam anlamıyla bir hayal ürünü değildir. 2222 yılının anlatıldığı bu romanda hikâye uzun bir zaman diliminde ele alınmıştır. Eymen el-Atûm özellikle gerçek hikâyelerin anlatıldığı romanlarında genelde olayın saatine kadar detay vermiştir. Hayali romanlarda ise daha çok yaklaşık zamanlar kullanılmıştır.

¹⁵⁵ Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 95-96; Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, 117-118, 132.

Eymen el-Atûm'un romanlarında anlatımın hikâyenin sonrasında gelmesi baskın olarak görülmektedir. Bunun için de sıkça geçmiş zaman kipi kullanılmıştır. Bu anlatım için olayın geçmişte belirli bir zaman aralığında gerçekleşmesi gerekmez. Anlatıcının gözünde geçmişte gerçekleşmiş olması yeterlidir. Eymen el-Atûm'un romanlarındaki olay akışına en uygun anlatım zamanı budur. Ancak bu diğer anlatım zamanlarını hiç kullanmadığı anlamına gelmemektedir. Yazarın ikinci olarak en çok kullandığı teknik eş zamanlı anlatımdır. Bu anlatım zamanı hikâyenin monotonluğunun kırılması için kullanılmıştır. Sahnenin detaylarına dalındığında, özellikle diyalog metinlerinde bu anlatım zamanı görülmektedir. Hikâyenin anlatım zamanının önüne geçtiği anlatım zamanı sınırlı bir şekilde tahminlerin ve öngörülerin anlatımında kullanılmıştır. Anlatıma çekicilik katılması için bu zamanların iç içe kullanıldığı da görülmektedir.

Eymen el-Atûm'un romanlarında zaman monoton bir şekilde ilerlememiş, anlatımın gereğine göre zamansal tekniklerin kullanıldığı görülmüştür. Anlatıda zamanın hızının düzenlendiği dört teknik bulunmaktadır. Kafz ismi de verilen hazf (zaman atlaması) tekniğinin asıl işlevi anlatımı hızlandırmaktır. Yazar aradan belli bir zamanın geçtiğini ifade ederek tarihte bir atlama yapmaktadır. Atlanan olaylar metinde yer almaz ve genellikle üç nokta veya üç yıldız ile gösterilebilir. Hazf (zaman atlaması) tekniği, romanın etkili ve dikkat çekici bir biçimde anlatılması ve gerektiğinde belli bir zaman dilimine odaklanarak ana fikrin dağıtılmadan aktarılabilmesi için kullanılmaktadır. Özetleme anlamına gelen îcâz (özetleme) tekniği ise uzun bir süreçte gerçekleşen olayların ayrıntılara girilmeden anlatılması için kullanılan bir tekniktir. Konu sadece doğrusal bir zaman düzleminde ele alınırsa anlatım oldukça monoton ve sıkıcı bir hâl alacaktır. Meşhed (gösterme-sahneleme) tekniği ise yazarın anlatmak istediği sahneyi büyük ölçüde gerçek zamana denk olan sabit bir düzlemde aktarmasıdır. İstirâha ismi de verilen vikfe tekniği ise hazf (zaman atlaması) tekniğinin tam tersidir. Duraklama anlamına gelmektedir. Bir tasvir yapılırken olay akışındaki hareketi yavaşlatarak karakterlerin ve mekanların tasvirinde vikfe tekniği görülmektedir. Olay akışında bir konu hakkında düşünmek veya yorum yapmak için duraksama yapılmasıyla bu teknik kullanılır. Bu esnada olayların dışında fikir ve tahminler sıralanırken sıkça iç monoloğa başvurulur.¹⁵⁶

Kronolojik sıra anlatımdaki olaylar dizisinin sıralı olmasına dayanır. Ancak anlatımda zamansal tekniklerin kullanımıyla zaman farklı boyutlarda ele alınabilir.

¹⁵⁶ Kashto, *Tekniyyâtü 's-Serd fî Rivâyâtî'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 53-60.

Kronolojik sırayı etkileyebilecek unsurlar İstircâ' (irtidad, iştirâk) tekniği ve İstibak (istişrâf) tekniği olarak iki başlık altında incelenebilir. İstircâ' tekniği, edebiyatımızda zamanda geriye dönüş olarak adlandırılmaktadır. Kronolojik anlatımdan bir süreliğine kopup anlatımda geçmişten bir sahneyi göstermek anlamına gelir. Bunun sebebi hikâyenin arka planına ışık tutmak, detaylandırmak ve hikâyeye bir çerçeve sağlamak olabilir. İstibâk ise okuyucuya gelecekte bir sahne sunup, içinde bulunulan zamanda gelecekteki sahneye nasıl gelindiği hakkında merak uyandırmak veya o anki zamana farklı bir bakış açısı oluşturmak için kullanılır.¹⁵⁷

Romanlarda zamansal teknikler alanında, olayın meydana geldiği zamandaki tekrarların amacı metnin anlatımını pekiştirmektir. İstibâk ve istircâ' (geriye dönüş) tekniklerine uyulması, okuyucunun zihnini belli bir zaman çizgisinden kurtararak olayı ilgi çekici bir hâle getirmiştir. Onu olaylar arasında bağlantı kurmaya, açıklamaya, yorumlamaya ve gözlemlemeye mecbur bırakmaktadır. Yazar romanlarında bu hususa önem vermiştir. Olayların düzenlemesinde heyecan, merak uyandırma unsurlarını ön planda tutmuştur. Hazf (zaman atlaması), tahlîs (özetleme) ve vikfe (duraklama) teknikleri romanda monotonluk ve sıkıcılığın ortadan kaldırılması için olmazsa olmaz tekniklerdir. Bu tekniklerin kullanılmaması romanlara olan ilginin seviyesini oldukça düşürebilir. Yazarın olay akışında betimlenmelere alan açabilmek için anlatımı yavaşlatıp hızlandırdığı görülmektedir. Uzunca duraklamaların en çok kullanıldığı roman *Hâviye* romanıdır. *Zâikatu'l-Mevt* romanının büyük bir bölümünün de mektuplara ayrılması bu konuya örnektir.¹⁵⁸

4.4. Mekân

Romanı oluşturan unsurlardan biri de mekandır. Olay tamamen hayal ürünü olsa bile kurgulanmış bir mekâna ihtiyaç duyulmaktadır. Mekân; olayların meydana geldiği çevrenin tanınması, kahramanların çizilmesi, toplumun yansıtılması ve kurgulanan bir atmosferin yansıtılması için kullanılmaktadır. Romanın gerçek hayatla bir bağ kurmasında mekânın büyük önemi bulunmaktadır. Roman, mekân unsuru üzerine kurulur. Anlatıcının mekânı tasvir etmesi, anlatılacak mekânı inşa etmesi demektir. Ayrıca okuyucu olayın mekânından önemli ölçüde etkilenir. Aynı şekilde mekân,

¹⁵⁷ Kashto, *Tekniyyātu's-Serd fî Rivâyâti'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 60-69.

¹⁵⁸ Kashto, *Tekniyyātu's-Serd fî Rivâyâti'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 132.

romanın kahramanlarının biçimlenmesinde de çok önemlidir. Romanın bazı kahramanları kendi özelliklerinden çok bulunduğu mekân ile akılda kalır. Mekân, genel anlamda maddi ve manevi değerleri tasvir perspektifinden geçirerek işler.¹⁵⁹

Eymen el-Atûm, mekânın belirlenmesi için birden çok tekniğe başvurmaktadır. Özellikle biyografik ve tarihî romanlarda mekânın isminin direk kullanımı yoluyla mekanlar belirtilip ayrıntıya girilebilmektedir. Mekanların isimlerinin belirlenmesinde genellikle gerçeğe uygunluk gözlemlenmektedir. Yazarın özellikle cezaevi içerikli romanlarında olay akışı ağır olmasından dolayı mekân tasvirleri yoğun bir şekilde işlenmiştir.

Mekânlar çok geniş ve çeşitli bir görünüme sahiptir. Cezaevi edebiyatından dolayı kapalı alanlar içerisinde hücreler, koğuşlar, sorgu odaları gibi cezaevinin bölümleri ön plana çıkmaktadır. Bununla beraber evler, on dokuz katlı kütüphane ve kuyu kapalı alanlar olarak romanlarda karşımıza çıkmaktadır. Açık alanlarla ise orman, tarla, çöl, deniz ve yollar örnek verilebilir. Coğrafya açısından ise yazarın memleketi Ürdün ön plana çıkmaktadır. Bununla beraber geniş coğrafyalar da romanlarda yer bulmuştur. Farklı Arap ülkelerinin yanı sıra Senegal, Amerika gibi ülkeler de romanlarda yer almıştır.

Mekânların kurgulanması çok esnek bir yapıda olmalıdır. Bu esneklik özellikle ancak doğrudan ve rapor şeklinde tasvir edilebilen mekanlarda gereklidir. Fakat bu durum olay ile betimleme arasındaki ilişkinin kopmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda da romandaki uyum kaybolur. Bununla beraber mekânı kurgularken bu eksikliği giderecek dolaylı bir yöntem bulunmaktadır. Yazar bu konuda diyalog ve iç monologlardan yardım alabilir. Mekânın kurgulanmasında karakterlerin iç dünyasının önemi vurgulanmıştır. Romanın anlatımında mekanının karakterler üzerinde önemli bir psikolojik etkisi bulunmaktadır. Mekanları genel olarak kapalı ve açık mekanlar olarak ikiye ayrılır. Her bir mekânın birçok anlamı ve etkisi vardır. Yazar Eymen el-Atûm'un mekanların detaylarını betimlemeye özen gösterdiği görülmektedir. Bunu yaparken esas olarak doğrudan tasvire başvururken diyalog aracılığıyla dolaylı tasviri de kullandığı görülmektedir. Hiçbir romanında tek bir çağrışıma konu olan bir mekân yoktur. Ayrıca romanlarında cezaevi geniş alanları işgal etmiştir. Romanların çoğunda mekânlardan biri

¹⁵⁹ Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 104-105; Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, 141.

olan cezaevi, dört romanda merkezi ve esas mekân olarak yerini almıştır. Yazar üzerinde derin bir etkiye sahip olan cezaevleri, çokça telkin ve çağrışım barındırmaktadır.¹⁶⁰

4.5. Şahıs kadrosu

Romanın olaylarının meydana gelmesi için gerekli insanlar ve insan özelliği verilen diğer varlıklar şahıs kadrosunu oluşturur. Romanın kurgusal dünyasını şekillendiren unsurların başında şahıs kadrosu gelmektedir. Bu dünya şahıslarla anlam ve işlev kazanır. Dış dünyada geçerli temel kural ve prensipleri kurgusal dünyanın hareket noktası yaparak gerçek hayatı yansıtmaya çalışan roman, gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası olan iletişim ve etkileşimi şahıs kadrosu etrafında okuyucuya sunmaktadır.¹⁶¹

Eymen el-Atûm'un romanlarına genel olarak bakılırsa cezaevi romanlarında mahkûmlar, cezaevi çalışanları ve güvenlik güçleri şahıs kadrosu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçek hayat hikâyelerine dayanan romanlarda farklı tarihlerde yaşamış olan şahsiyetlerin yer aldığı görülmektedir. Bu karakterler çok çeşitlilik göstermektedir. Bazı karakterler daha eski zamanlarda yaşamışken bazıları daha yakın tarihlerde yaşamış şahsiyetlerdir. Mesela *Tarîku Cehennem* romanının bir karakteri olan eski Libya devlet başkanı Muammer Kaddafi Yakın Orta Doğu Tarihi'nin önemli figürlerindendir. *Yevmun Meşhûd* romanının kahramanı Ürdünlü General Meşhûr el-Câzi de neredeyse aynı dönemde yaşamış bir şahsiyettir. Uzun yıllar Amerika'da köle olarak yaşamış Senegalli âlim Ömer bin Seyyid ise yaklaşık iki asır önce yaşamıştır. Romanların dördünde ana karakter doktordur. Bu doktorlardan *Mesğabe* romanının kahramanı Abdullahtîf Bağdadî'nin yaklaşık on asır önce yaşadığı tahmin edilmektedir. *Yesme'üne Hasîsehâ* romanının kahramanı Dr. İyâd Es'ad hastanedeki görevindeyken tutuklanmış ve 1980-1997 yıllarında korkunç anılar yaşadığı cezaevinde kalmıştır. *Ruûsu's-Şeyâtîn* romanının kahramanı olan doktor ise sosyal ve psikolojik sorunlar yaşamaktadır. *Hâviye* romanında Dr. Celâl Ürdün'de Suriye İç Savaşı'ndan kaçan mülteciler için kurulmuş olan kamplarda görev alır. Romanda Celâl'in otizm hastası oğlu Bedir ile savaş mağduru kız çocuğu Lîlâs aracılığıyla otizm ve savaş mağduru çocuklar ele alınmıştır. Bazı karakterler ise hayalidir. Mesela *Savtu'l-Hamîr* romanının kahramanı konuşan bir eşektir. *Neferun*

¹⁶⁰ Kashto, *Tekniyyâtü's-Serd fî Rivâyâtî'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 133.

¹⁶¹ Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 61; Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, 148-149.

mine'l-Cinn romanında ise romanın bazı karakterleri cinlerdir. *Ene Yûsuf* romanının kahramanları Yusuf (as) kıssasıyla bilinen karakterler olmakla beraber Yusuf'u (as) öldürdüğü iddia edilen kurtlar da romanın karakterleri olarak yerini almıştır. Üniversite gençliği yine yazarın romanlarında geniş bir yer tutmaktadır. Romanların karakterleri genel olarak bu çerçevede karşımıza çıkmaktadır.

Eymen el-Atûm karakterlerin kurgulanmasında birçok teknik kullanmıştır. Romanlarında olaylar aracılığıyla kurgulanan karakter belirginleştirilmiştir. Düşünce tarzlarının netleştirildiği diyaloglar sayesinde karakterler daha iyi tanınma imkânı bulur. Karakterin durumuna göre diyaloglarda bazen yerel dil kullanılır. Bu da karakterin tanınmasına katkıda bulunur. Özellikle cezaevinde bulunan karakterlerde ağır olay akışı ile beraber yoğun psikolojik tasvirler görülmektedir. İç monolog aynı zamanda psikolojik sorunların, dönüşümlerin ve rahatsızlıkların anlatımında kullanılmaktadır. Ayrıca doğrudan betimleme yoluyla aktarılması zor olan derin niteliklerin vurgulanmasında iç monolog kullanılmaktadır. Özellikle mahkûm karakterlerin çoğu zaman konuşacak kimsesi olmayıp anlatmak istediği çok şey vardır. Bu yalnızlığının sebebi bazen tek olarak kaldığı hücreler, bazen de yeni girdiği koğuştaki güvensizlik duygusu olabilmektedir. Bunun sonucunda mahkûm, iç konuşmasıyla kendi dünyasına dönmektedir.

Yazarın romanlarındaki karakterlerin anlatımı derin ve özenli bir tasvire dayanmaktadır. Karakterlerin kurgulanırken zamanla değişimler ve dönüşümler geçirdikleri görülmektedir. Aynı zamanda karakterler çok yönlü işaretleri bulunan özelliklere sahiptirler. İsimlerin çoğu şahısların özellikleri ve karakterleriyle ilişkilidir. Hatta bazen karakterlere isimlerine uygun özellikler yüklenmiştir. Yazarın karakter oluşturma yönteminin çeşitli yollarına sahip olduğu ve çoğu kez bunun için diyaloglara dayandığı görülmektedir. Söz konusu tarihî ve biyografik bir roman ise gerçeğe uygun bir isimlendirme için gayret gösterir. Yazar romanlarında çoğu kez karakterleri uzun uzun betimlemiştir. Genellikle dış betimlemede doğrudan yöntem, iç (ruhsal) betimlemede ise monoloğa ve diyaloga dayalı dolaylı yöntem kullanmıştır.¹⁶²

¹⁶² Kashto, *Tekniyyātu's-Serd fî Rivâyâti'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 133.

4.6. Dil ve üslûp

Dil, bir iletişim aracı olup romancının elinde bir imkândır. Dilden en fazla yararlanan tür olan roman ise bir dil sanatıdır. Günlük hayatta basit bir iletişim aracı olan dil, romanda sanatın imkanlarını kullanarak etkili ve yeni bir boyut kazanır. Bir çalışmada anlatım teknikleriyle beraber anlatım dilinin de incelenmesi gerekir. Çünkü bu teknikleri harekete geçiren ve romanın unsurlarını işlevsel kılan araç anlatımın dilidir. Dilin romanla karşılıklı etkileşimi sonucunda “roman dili” ortaya çıkmıştır. Modern dönemde ortaya çıkan roman sanatının anlatım aracı bu roman dilidir. Üslûp ise edebî metinlerde ön plana çıkan ve dil kavramı ile yakın ilişki içerisinde olan bir kavramdır. Edebiyatçıların dili kendine özgü farklı şekillerde kullanması anlamına gelen üslûp, bir edebiyatçıyı diğerinden ayıran en önemli özelliklerdendir. Bir yazarın kullandığı dili anlamamanın yolu, kullandığı üslûp özelliklerini anlamaktan geçer. Kullanılan üslûbun metin üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Mesela romanın başından sonuna tek bir üslûp kullanmak, anlatımı sıkıcı ve yorucu bir hâle getirir. Anlatımda farklı üslûpların kullanılması romana olan ilgiyi canlı tutarken romanın başından sonuna kadar aynı üslûbun kullanılması okuyucuyu sıkar. Ancak aşına olunan üslûp çeşitlendirilirse roman ilgi çekici bir hâl alır.¹⁶³

Eymen el-Atûm'un anlatımda kullandığı dil, sanatsal kullanımlarla doludur. O sanatsal eğilimlerle desteklenmiş kolay, zevk veren ve çekici bir üslûp kullanmıştır. Edebî çalışmalarda büyük öneme sahip olan betimleme sanatı yazarın romanlarında ön plana çıkmaktadır. Betimlemeler mekânın veya duyguların betimlenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şahısların iç ve dış hâlleri bu sayede aktarılır. Ayrıntılı tasvir yeteneği sayesinde okuyucu betimlenen şeyleri yaşıyormuş hissine kapılır. Yazar özellikle cezaevi edebiyatında sıradan betimlemelere dayanmaz. Kişileri ve mekanları titizce tasvir ederek okuyucunun gözünde canlandırır. Okuyucu olayların kendi başından geçtiğini ve cezaevinde romanın kahramanıyla beraber yaşadığını zihninde canlandırır. Sanki televizyonun başında oturmuş, sahneleri ekrandan izlemektedir. Yazar bu sayede zihinde gizli kalmış anlamları gerçekçi görüntülere ve özel işaretlere dönüştürerek etkileyici bir üslûp ile okuyucuya sunar. Bu görüntüleri ustaca ifadelerle özetler. Bir taraftan açıkça

¹⁶³ Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 124-125; Kashto, *Tekniyyâtü's-Serd fî Rivâyâtî'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 133; Mustafa Karabulut, “Edebî Metinlerde Dil, İfade ve Üslûp İlişkisi”, *Edebiyatta Üslûp Meselesi* (Ankara: İKSAD Global Yayıncılık, 2021), 17-18.

anlatma bir taraftan gizleme yoluyla okuyucunun merakını uyanık tutar. Onu derin düşünmeye ve anlamı ortaya çıkarma çabasına sevk eder. Aynı zamanda yazarın romanlarında, okuyucunun ilgisini çekmek ve okuma isteğini sürdürebilmek için anlatıcının çeşitlendirildiği görülmektedir. Mesela *Neferun mine'l-Cinn* romanı anlatıcının en çok çeşitlendirildiği romandır. Yazar bu romanda; üç tarafsız anlatıcı, üç merkezi şahıs arasında geçiş yapmıştır.¹⁶⁴

Bu alanda önemle üzerinde durulan konulardan biri de Ammîce (yerel Arapça) ve Fasih Arapça'nın kullanım alanıdır. Bununla ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bazı yazarlar romanlarında Ammîce (yerel Arapça)'yi kullanmışlardır. Ancak bu kullanım birçok araştırmacı ve edebiyatçı tarafından eleştirilmiştir. Sanatta gerçekçiliği ön plana çıkarmak isteyen bazı yazarlar ise halkın konuşmasını olduğu gibi aktarabilmek için Ammîce (yerel Arapça)'ye sadece diyaloglarda yer vermişlerdir. Bazıları da romanlarında diyalogların sadece bir kısmında Ammîce (yerel Arapça)'yi kullanmışlardır. Eymen el-Atûm genelde açık, etkili ve fasih bir Arapça kullanırken diyaloglarda Ammîce (yerel Arapça)'ye yer vermiştir. Ammîce (yerel Arapça)'nin kullanımında bağlama uygunluk çok önemlidir. Konuşan kişinin dil ve üslûp düzeyinin eğitimine ve karakterine uygun olması daha uygun olacaktır. Yazar, diyaloglarını oluştururken bu hususa dikkat etmiştir.¹⁶⁵

4.7. Metinlerarasılık

Eymen el-Atûm'un romancılığı Kur'ân'ı Kerîm ayetleriyle özdeşleşmiş durumdadır. Bunun sebebi yazarın romanlarında sıkça Kur'ân ayetlerinden alıntılar yapmış olmasıdır. Yazarın romanları ile Kur'ân'ı Kerîm arasında açıkça bir bağlantı bulunmaktadır. İki metin arasında böyle bir ilişki bulunması edebiyatta metinlerarasılık kavramıyla ifade edilmektedir. Dolayısıyla metinlerarasılık kavramının çalışmamız açısından ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bu kavramın Arap edebiyatındaki karşılığı tenâstır.¹⁶⁶ Tenâs kelimesi Modern Arap Edebiyatı terimi olarak kullanılmasından önce ilk olarak söz isnat etmek, ortaya çıkarmak, kaldırmak, harekete geçirmek anlamlarına

¹⁶⁴ Abduddâim, *Edebu's-Sucûn inde "Eymen el-Atûm" min hilali Rivayeteyhi: "Yesme'üne Hasîsehâ" ve "Ya Sahibeyi's-Sicn"*, 40; Kashto, *Tekniyyâtü's-Serd fî Rivâyâtî'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 132.

¹⁶⁵ Kashto, *Tekniyyâtü's-Serd fî Rivâyâtî'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*, 133-134.

¹⁶⁶ Ahmet Yıldız, "Modern Arap Edebiyatında Tenâs: Mahmûd Sâmî el-Bârûdî Örneği", *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi* 21/1 (30 Haziran 2021), 462.

gelmekteydi. Sonraları bu anlamlara ek olarak kalabalıklaşma, son noktaya ulaşma ve malların birbiri üstüne konulması anlamları kelimeye eklenmiştir. Daha sonra, dinî hükümlerin belirlenmesi anlamında Kur'ân'ı Kerîm ve hadis metinlerine nas denmiştir.¹⁶⁷

Bu kavramın modern anlamdaki kökeni ise 1969 yılında Julia Kristeva'nın Fransızca yayımladığı *Séméiotikè-Recherches Pour une Sémanalyse* adlı eserinde ele aldığı intertextualité kavramına dayanır. Daha sonra bu kavramı eserlerinde kullanarak Fransız edebiyatında yer almasını sağlamıştır. Konunun özü ise Rus edebiyatçı Mikhail Bakhtin (ö. 1975) tarafından ele alınmıştır. Fransızca olan kelime İngilizce'ye intertextuality olarak geçmiştir. Bu terim Türkçe'ye metinlerarasılık olarak tercüme edilmiş, Arap edebiyatında ise tenâs, nassıyye ve tedâhulu'n-nusûs olarak tercümeleri bulunsa da bunlar içerisinde en popüler olan çeviri tenâs olmuştur.¹⁶⁸

Modern Arap Edebiyatı'nda, tenâs (metinlerarasılık) en geniş tanımıyla edebî bir metnin başka edebî metinlerin içerisinde; alıntılanma, içerme, gönderme, işaret etme vb. yöntemlerle aktif bir şekilde yer almasıdır. Yani bu terim geçmişte yapılmış olan çalışmaların yeni çalışmaları etkilemesinin ifadesidir. Bilimsel gelişmelerde olduğu gibi edebiyat alanında da bir çalışma öncesinden tamamen bağımsız, bir anda meydana gelmemiştir. Kendinden önce yazılmış metinlerle etkileşim hâlinde olduğu gibi daha sonra yazılacak metinlerle etkileşim içerisinde olmaya adaydır. Bu durumda Âdem (as), tenâs yapmadığı iddia edilebilecek tek kişidir. Zaten tenâsın, modern dönemde ortaya çıkmış bir kavram olmadığı, aslında Arap edebiyatının her döneminde kullanıldığı eski Arap şiirlerinde açıkça görülür. Daha önce pratikte kullanılan bu kavram modern dönemlerde teorik olarak ele alınıp sistematik olarak incelenmiştir.¹⁶⁹

Bu sanatta önemli olan, tenâsın yapıldığı eserin önceki eserlere nasıl bir katkı yaptığıdır.¹⁷⁰ Dolayısıyla tenâs sanatı, yazarın kendisine ulaşan birikimi geliştiren bir sanat olarak düşünülebilir. Bu sayede metinler veya fikirler ana fikirle kaynaşır. Tümleşik, tam yeni bir metin oluşur. Bu şekilde metinler birbirinin uzantısı olur. Bu teknikle edebî metne canlılık ve derinlik katılmış olur.

¹⁶⁷ Yıldız, "Modern Arap Edebiyatında Tenâs", 463.

¹⁶⁸ İbrahim Usta, "Metinlerarasılık Bağlamında Modern Arap Şiirinde Meryem Figürü", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (22 Haziran 2020), 66; Yıldız, "Modern Arap Edebiyatında Tenâs", 464.

¹⁶⁹ Usta, "Metinlerarasılık Bağlamında Modern Arap Şiirinde Meryem Figürü", 66-68; Yıldız, "Modern Arap Edebiyatında Tenâs", 463-464.

¹⁷⁰ Usta, "Metinlerarasılık Bağlamında Modern Arap Şiirinde Meryem Figürü", 66.

Bu bilgiler ışığında tenâs teriminin, Arap edebiyatına Batı'dan geçen yeni bir terim olduğunu düşünmek doğru olmaz. Bu yanlışlığa sebep olan, bu ismin modern dönemde kullanılmaya başlanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Arap dilinin içerisinde farklı şekillerde zaten yer edinmiş olan tenâs, modern dönemde bazı terimleri kapsayan yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır.¹⁷¹

Klasik dönemde tenâs yerine farklı sanatları ifade eden terimler kullanılmıştır. tenâs bu terimlerin anlamını barındırmakla beraber daha geniş bir anlamda kullanılmaktadır. tenâsla ilgili Arap belâğatin de kullanılmış olan kavramlar “iktibas, tazmîn, serika, muârada, nakida, tevlîd, istiâne, ilmâ’, îhâ’, ihâle, işâra, telmîh, mukâbele ve munâkada”dır. Kullanılan döneme ve kullanan yazara gören anlamı değişebilen bu kavramlar genel olarak şu anlamlara gelmektedir:¹⁷²

İktibas: Sözlük anlamı ateşten bir parça almaktır. Arap edebiyatında ayet ve hadislerden alıntı yapmak anlamında kullanılmıştır.

Tazmîn: Sözlük anlamı içermektir. Arap edebiyatında şairler arasında alıntı yapılması anlamında kullanılmıştır.

Serika: Sözlük anlamı, sahibinden habersiz ve gizli olarak bir şeyi almaktır. Arap edebiyatında bir şairin ifade ve lafızlarının bir bölümünü başka şairlerden alması anlamında kullanılmıştır. Makbul sayılabilmesi için metnin değiştirilmesi gerekmektedir.

Muârada: Sözlük anlamı bir şey verip karşılığında bir şeyi almak, yapılan şeyin benzerini yapmaktır. Arap edebiyatında bir şairin, şekilsel ve içerin açısından az çok değişiklikler yaparak başka bir şairin üstün sanatına ulaşmak ve onu geçmesi anlamında kullanılmıştır. Bu kavram için ilk dönemlerde ihtizâ, modern dönemde ise nazîre kelimesi kullanılmıştır.

Nakiza: Kelime, binayı yıkma anlamındaki bir kökten türemiştir. Sözlük anlamı sözün çiğnenmesi veya zıt ifadeler kullanılmasıdır. Arap edebiyatında, üstünlük kurma ve hiciv amacıyla şiirlerde aynı şekil ve içeriğin kullanılması anlamında kullanılmıştır. Eş anlamlıları nekâiz ve munâkaza’dır.

¹⁷¹ Yıldız, “Modern Arap Edebiyatında Tenâs”, 460.

¹⁷² Usta, “Metinlerarasılık Bağlamında Modern Arap Şiirinde Meryem Figürü”, 68; Yıldız, “Modern Arap Edebiyatında Tenâs”, 460-466.

Tevlîd: Sözlük anlamı yeni bir üslûp oluşturmak, var olan şeyden yeni bir şey üretmektir. Arap edebiyatında şairin başkasına ait bir içeriği kendi şiirinde kullanması anlamında kullanılmıştır. Merdud serîka'ya yakındır.

İstiâne: Sözlük anlamı yardım istemektir. Arap edebiyatında bir şiirin beytinin tamamı veya daha fazlasının alıntılanması anlamında kullanılmıştır. Tazmîn ve Tevlîd sanatında kısmi bir alıntı söz konusuysa istiâne sanatında beytin tamamında bu durum görülmektedir.

Arap edebiyatının farklı dönemlerinde kullanılan bu sanatların modern dönemde metinlerarası teknik terimlerine benzediği görülmektedir. Modern dönem terimleri kısaca şu anlamlara gelmektedir:¹⁷³

Alıntı/Loan: İktibas kavramının karşılığıdır. Bir metnin başka bir metinde aynen yer alması anlamında kullanılmaktadır. Doğrudan veya dolaylı alıntı çeşitleri bulunmaktadır.

Anıştırma/Allusion: Doğrudan herhangi bir belirtme yapılmadan, sezdirme ile gönderme yapmak anlamında kullanılmaktadır. Bir metnin başka bir metin veya bir düşünce ile böyle bir ilişkisi olabilir. Bunu fark edebilmek donanımlı ve birikimli olmayı gerektirir. Eş anlamları kinaye, ima, dokundurma ve telmihtir.

Öykünme/Pastiche: Serika kavramının karşılığıdır. Kelimenin kökeni İtalyanca “Pasticcio” kelimesine dayanmaktadır. Öykünmenin sözlük anlamı taklit ve özenmektir. Başka bir sanatçının eserlerindeki dil ve üslûp tarzlarını taklit etmesi anlamında kullanılmaktadır.

İntihal/Plagiarism: Atıf gösterilmeyerek başkasına ait bir metnin kendisine aitmiş gibi gösterilmesi ve onu sahiplenmesidir. Donanımlı ve birikimli biri aşırmaı ortaya çıkarabilir.

İroni/Irony: Yunanca kökenli bir kelimedir. Bir şeyin söz ve davranışlarla tersini ortaya koyma sanatı anlamında kullanılmaktadır. Geçmişte yazılmış bir metnin ele alınmasıyla metnin daha anlaşılır hâle getirilmesi ve eğlendirip iğnelenme gibi amaçları bulunmaktadır.

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren Arap edebiyatı şekil ve içerik açısından klasik dönemden hızla farklılaşmaya başlamıştır. Tenâs kavramı da modern

¹⁷³ Usta, “Metinlerarasılık Bağlamında Modern Arap Şiirinde Meryem Figürü”, 66-67.

metinlerarasılık teknikleriyle ele alınmıştır. Modern Arap edebiyatında, metinlerarasılığın teknik kavramları kendine özgü beş temel kavramla ele alınmıştır:¹⁷⁴

Doğrudan alıntı için “et-Tenâsu’l-iktibâsiyyi’l-kâmil ile et-Tenâsu’l mubâşir” kavramları kullanılmıştır.

Öykünme için “et-Tenâsu’l-iktibâsiyyi’l-muhavver ile et-Tenâsu’l- ihâlî” kavramları kullanılmıştır.

Anıştırma için “et-Tenâsu’l-işârî, et-Tenâsu’l-ihâî ve et-Tenâsu gayri mubâşir” kavramları kullanılmıştır.

İntihal zaten Arapça bir kelime olduğu için “el-İntihâl” kavramıyla ifade edilmiştir. Bunun yanında bir de gizli intihal anlamında “et-Tenâsu’l-ımtisâsi ve Tenâssu’l-hafâ” kavramları kullanılmıştır.

Modern Arap edebiyatında metinlerarasılık dinî, tarihî, kültürel ve mitolojik boyutlarda ele alınmıştır. Dinî anlamda; Tevrat, İncil ve Kur’ân kaynaklı ifadelerin edebî metinlerde yer aldığı görülmektedir.¹⁷⁵ Bu anlamda Arap dünyasında daha çok Kur’ân’ı Kerîm bağlamında tenâs konusu işlenmiştir. Eymen el-Atûm da romanlarında bu yönüyle ön plana çıkmış bir edebiyatçıdır.

¹⁷⁴ Usta, “Metinlerarasılık Bağlamında Modern Arap Şiirinde Meryem Figürü”, 67-69.

¹⁷⁵ Usta, “Metinlerarasılık Bağlamında Modern Arap Şiirinde Meryem Figürü”, 69.

İKİNCİ BÖLÜM

EYMEN EL-ATÛM'UN ROMANLARINDA KUR'ÂN ETKİSİ

Eymen el-Atûm'un eserlerinde kullandığı dil Kur'ân ile özdeşleşmiştir. Ona göre Kur'ân üstün bir tesiri, büyü bir kudreti olan bir mucizedir. Sadece ayetlerinin terennümünün kişiye hayatındaki her şeyi unutturmaya yetecek göz alıcı bir güzelliği vardır. Kur'ân, ateşin etrafında dönen kelekleri çektiği gibi duyguları çeken bir ahenk kullanmaktadır. Ona göre “إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ” / bu etkileyici bir sihirden başka bir şey değildir.”.¹⁷⁶ Bu sihir derin düşünceleri beraberinde getirir, hayalleri ve güzellikleri artırır.¹⁷⁷

Eymen el-Atûm'un romanlarında çok sayıda ayet kullanılmıştır. Ayetler romanlarda belli yöntemlerle kullanılmıştır. Dolayısıyla yazarın Kur'ân ayetlerini kullanma üslûbunun anlaşılabilmesi için tüm kullanımlara örnek teşkil edecek bazı ayetlerin incelenmesi yeterli olacaktır. Özellikle örneklerin romanların genelinde ön plana çıkan konulardan seçilmesi çalışmanın bu kısmında uyumu ve akıcılığı sağlayacaktır. Aynı zamanda yazar ve romanlar hakkında bütüncül bir bakış açısına ulaşılabilecektir. Daha önce de belirtildiği gibi romanlarda genel olarak ilim ve hayat tecrübesi, fikir ve inançlar, baskı ve zulümler, vatan sevgisi, karşı duruş ve kararlılık, hürriyet, ölüm, aile ve arkadaşlık gibi konular üzerinde durulmuştur.

1. Roman İsimlerinin Seçiminde Kur'ân Etkisi

Yazarın romancılığında ilk göze çarpan husus, roman isimlerini Kur'ân'ı Kerîm'den seçmesidir. Yazar bu seçimlerini bazı anlam ilişkilerini göz önünde bulundurarak yapmıştır. Mesela bir konuşmasında *Yevmun Meşhûd* romanını isimlendirmesinden bahsetmiştir. Bu terkip “şahit olunan, olunacak olan bir gün” demektir. Kur'ân'ı Kerîm'de bu terkip kıyamet gününü nitelemek için kullanılmıştır.¹⁷⁸ Romanın konusu ise Kerâmeh Savaşı'dır. Yazar bu savaş günü ile kıyamet günü arasında bir bağ kurduğunu ifade etmektedir. Nitekim kıyamet günü dengeler değişir, güçlüler

¹⁷⁶ Ayette olumsuz anlamda kullanılan bu ifade yazar tarafından olumlu anlamda kullanılmıştır. Bk. el-Müddessir 74/24.

¹⁷⁷ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 201, 314.

¹⁷⁸ Hûd 11/103.

güçsüz, zenginler fakir olur ve dünya hayatında değer görenler zelil bir hâle gelebilir. Aynı şekilde güçlü ve çok üstün olmalarına rağmen İsrail ordusu da o gün zelil olmuş, yenilgi zafere dönüşmüştür.¹⁷⁹

Yâ Sâhibeyi's-Sicn romanının ismi Yusuf suresinin 39. ayetinden alıntılanmıştır. Bu terkip “Ey (iki) cezaevi arkadaşım” anlamına gelmektedir. Cezaevine giren iki gencin Yusuf’un (as) bilgisine güvenerek rüyalarını anlatmalarından sonra Yusuf’un (as) bu iki gence hitabı bu şekildedir. Yazar kendi cezaevi tecrübesini anlattığı bu romanında kendi cezaevi tecrübesi ile Yusuf’un (as) kıssası arasında benzerlikler kurduğu için romanına bu ismi vermiştir.

يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

“Ey (iki) hapishane arkadaşım! Farklı rabler mi iyidir, yoksa her şey hükmü altında olan tek Allah mı?”¹⁸⁰

Yesme'üne Hasîsehâ romanının ismi Enbiya suresinin 102. ayetinden alıntılanmıştır. Bu terkip, cennete girenlerin cehennemin hıştısını dahi duymayacaklarını ifade etmek için kullanılmıştır. Romanın başlığına ise ayeti kerimede ki olumsuzluk edatı dahil edilmemiştir. Dolayısıyla bu terkip “hıştısını duyarlar” anlamına gelmektedir. Muhtemelen yazar, dünyanın belki en kanlı cezaevi olan Tedmür Askeri Cezaevi’nde uygulanan vahşeti, cehennemin hıştısına benzetmek için bu ifadeyi roman ismi olarak seçmiştir.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ

“Cehennemin hıştısını duymazlar. Canlarının çektiği şeyler içerisinde ölümsüz olarak kalırlar.”¹⁸¹

Zâikatu'l-Mevt romanının ismi Ali İmran suresinin 185. ayetinden alıntılanmıştır. Ayeti kerimede her canlının ölümü tadacağını ifade etmek için bu terkip kullanılmıştır. Zaten ifade “Ölümü tadacaktır” anlamına gelmektedir. Romanda ölüm konusu önemli bir yer tutmaktadır. Romanın kahramanı üniversite gösterilerine öncülük edip cezaevinde ölmüştür. Romanın ismini aldığı ayet romanın anlatımında geçmektedir.¹⁸²

¹⁷⁹ Al Hiwar TV, “Kirâetun fî Rivâyeti "Yevmun Meşhûd" li'l-Kâtib ve'r-Rivâi Dr. Eymen el-Atûm”, YouTube (19 Aralık 2019), 00:01:18-00:02:00. <https://www.youtube.com/watch?v=HuxiGTT3u94>

¹⁸⁰ Yûsuf 12/39.

¹⁸¹ el-Enbiyâ 21/102.

¹⁸² el-Atûm, *Zâikatu'l-Mevt*, 64.

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّقُونَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

“Her canlı ölümü tadacaktır. Yaptıklarınızın karşılığı size, sadece kıyamet günü tam olarak ödenir. Kim ateşten uzaklaştırılır da cennete konursa kurtulmuş olur. Bu dünya hayatı, aldatıcı bir menfaatlenmeden başka bir şey değildir.”¹⁸³

Hadîsu 'l-Cunûd romanının ismi Burûc suresinin 17. ayetinden alıntılanmıştır. Bu terkip “orduların haberi” anlamına gelmektedir. Firavunun ve Semud kavminin helak edilen ordularını ifade etmek için kullanılmıştır. Bilindiği gibi Firavun İsrailoğullarına zulmeden bir kraldır.¹⁸⁴ Roman ise Yermük Üniversitesi’ndeki öğrenci olayları ve bunun akabinde Ürdün güvenlik güçleri ile Bâdiye kuvvetlerinin olaylara müdahalesini anlatmaktadır. Gruplar ve onlara zulmettiği ifade edilen güvenlik güçlerinden bahsedildiği için romana bu isim verilmiş olabilir.

هَلْ أَتَيْكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ

*O orduların haberi sana geldi mi?*¹⁸⁵

Neferun mine 'l-Cinn romanın ismi Cin suresinin 1. ayetinden alıntılanmıştır. Bu terkip “Cinlerden bir grup” anlamına gelmektedir. Ayeti kerime, bir grup cinin Hz. Muhammed’i (sav) dinleyip Kur’ân’dan etkilendiklerini ve onun hakikat olduğunu anladıklarını bildirmektedir. Romanda ise cinlerle insanlar arasındaki perde kaldırılmış ve cinler görülebilir bir şekilde anlatılmıştır. Bu sebeple romana bu isim verilmiştir.

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا

“De ki, cinlerden bir grubun (beni) dinleyip biz hayranlık uyandıran bir Kur’ân dinledik dediği bana vahyedildi.”¹⁸⁶

Kelimetullâh romanının ismi Nisa suresi 171. ayetten alıntılanmıştır. Bu terkip “Allah’ın (cc) kelimesi/sözü” anlamına gelmektedir. Aslında bu terkip bire bir Tevbe suresinin 40. ayetinde kâfirlerin değersiz sözlerine karşılık Allah’ın (cc) sözünün en yüce olduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Fakat romanda Hristiyanlık vurgusu ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bu terkip kulağa daha hoş geldiği için seçilmiş ancak asıl kasıt Nisa suresinin 171. ayetinde geçen “Meryem oğlu İsa Mesih Allah’ın elçisi ve onun

¹⁸³ Âl-i İmrân 3/185.

¹⁸⁴ el-Kasas 28/4; el-Bakara 2/47,49.

¹⁸⁵ el-Burûc 85/17.

¹⁸⁶ el-Cin 72/1.

sözüdür.” ifadesidir. İsa (as), babasız bir şekilde Allah’ın emri ve sözüyle annesinin rahminde oluşmaya başladığı için Kur’ân’ı Kerîm’de “Allah’ın sözü/kelimesi” olarak nitelenmiştir. Roman ile ilgisi ise romanda Hristiyanlığın ön plana çıkan bir konu olmasıdır. Yazar roman isimlerini ayetlerden seçme adetinden dolayı romanına konuyla ilgili olarak gördüğü bu ismi seçmiştir. Yani bu isimlendirmenin romanla dolaylı bir ilgisi bulunmaktadır. Bu terkip romanda da geçmektedir.¹⁸⁷

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ الَّتِيهَا
إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا
فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا

Ey kitap ehli! Dininizde aşırılık etmeyin. Allah hakkında gerçek dışı bir şey söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih sadece Allah’ın elçisi, Meryem’e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur. Öyle ise Allah’a ve elçilerine inanın. Kendi iyiliğiniz için “Üç” demekten vazgeçin. Şüphesiz Allah tek ilahtır. Çocuk edinmekten uzaktır. Göklerde ve yerdeki her şey onundur. Dayanak olarak Allah yeter.”¹⁸⁸

Bazı roman isimleri tek bir ayetten iktibas iken bazıları da farklı ayetlerde geçen bir ifadenin iktibası şeklinde gerçeklemiştir. Mesela *Hâviye* romanının ismi farklı ayetlerden alıntılanmıştır. Bu kelime “çökmüş” anlamına gelmektedir. Ayetlerde genellikle helak edilmiş şehirlerin çöküp harap olmasını nitelemek için kullanılmıştır. Suriye’nin çöküşünü ve tahrip edilişi ile Kur’ân’ı Kerîm’in bu anlatımı arasında ilgi kurulup roman bu şekilde isimlendirilmiş olmalıdır. Romanın ismi Kur’ân’ı Kerîm’de beş ayette geçmektedir.¹⁸⁹

فَكَأَيُّنَ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَبْرِىٰ مُعْطَلَةٌ وَقَصْرِ مَشِيدٍ

“Nice kenti yanlış işler yaparken helâk ettik. (Duvarları) Tavanlarının üstüne çökmüş hâldedir. Nice kullanılmayan kuyu ve muhteşem köşk vardır.”¹⁹⁰

İsmuhû Ahmed romanının ismi Saf suresinin 6. ayetinden alıntılanmıştır. Bu ifade “İsmi Ahmet’tir.” anlamına gelmektedir. İsa’nın (as) kavmine kendisinden sonra Ahmet isminde bir elçinin geleceğini bu ayette bildirmiştir. Romanın ismiyle olayları arasında doğrudan bir anlam bağı bulunmamaktadır. Romanın kahramanının isminin Ahmet

¹⁸⁷ el-Atûm, *Kelimetullâh*, 169.

¹⁸⁸ en-Nisâ 4/171.

¹⁸⁹ el-Bakara 2/259; el-Kehf 18/42; en-Neml 27/52; el-Hâkka 69/7; el-Hac 22/45.

¹⁹⁰ el-Hac 22/45.

olması ve yazarın roman başlıklarını Kur’ân’ı Kerîm ayetlerinde seçme adeti dolayısıyla romana bu isim verilmiştir.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ

“Hani Meryem oğlu İsa, Ey İsrail oğulları! Ben, size gelen Allah’ın elçisiyim. Önümde bulunan Tevrat’ta olanı onaylamak ve benden sonra gelecek Ahmed isimli elçiye müjdelemek için geldim, demişti. Onlara açık belgelerle gelince, bu açık bir büyüdür, dediler.”¹⁹¹

Tis’ate Aşer romanının ismi Müddessir suresinin 30. ayetinden alıntılanmıştır. Bu terkip “on dokuz” anlamına gelmektedir. Kur’ân’ı Kerîm’de cehennemde görevli on dokuz meleği ifade etmek için kullanılmıştır. Yazar hayalî bir yolculuğu anlattığı bu romanı on dokuz sayısı üzerine bina etmiştir. Romanın kahramanının kabirden uyandığında bu ifadeyi duymuştur.¹⁹² İçine girdiği kütüphane ise on dokuz katlıdır.¹⁹³ Bu sebeple romana bu isim verilmiştir.

عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ

“Üzerinde on dokuz (görevli melek) vardır.”¹⁹⁴

Tariku Cehennem romanının ismi Nisa Suresi 169. ayetten alıntılanmıştır. Bu terkip “Cehennem yolu” demektir. Ayeti kerimede Allah’ın inkâr edenleri sadece cehennem yoluna yönlendireceğini ifade etmek için kullanılmıştır. Romanın konusu ise Libya cezaevlerinde uzun bir süre kalan bir şahsın hayat hikâyesidir. Bu acı tecrübelerin cehennem yoluna benzetilmesi sebebiyle romana bu isim verilmiş olabilir.

إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا

“Onları sadece cehennem yoluna yöneltecektir. Orada ebediyen ölümsüz olarak kalacaklardır. Bu, Allah için kolaydır.”¹⁹⁵

Yevmun Meşhûd romanının ismi Hûd suresinin 103. ayetinden alıntılanmıştır. Bu terkip “şahit olunan gün” anlamına gelmektedir. Ayeti kerimede kıyamet gününü nitelemek için kullanılan ifade romanda savaş gününü ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁹⁶

¹⁹¹ es-Saf 61/6.

¹⁹² el-Atûm, *Tis’ate Aşer*, 15.

¹⁹³ el-Atûm, *Tis’ate Aşer*, 144.

¹⁹⁴ el-Müddessir 74/30.

¹⁹⁵ en-Nisâ 4/169.

¹⁹⁶ el-Atûm, *Yevmun Meşhûd*, 315, 320, 328, 329.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمَ مَجْمُوعٍ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمَ مَشْهُودٍ

“Bunda ahiret azabından korkanlar için bir belge vardır. O bütün insanların toplanacağı gündür. O hazır bulunulacak bir gündür.”¹⁹⁷

Ene Yûsuf romanının ismi Yusuf suresinin 90. ayetinden alıntılanmıştır. Bu terkip “Ben Yusuf’um.” anlamına gelmektedir. Ayeti kerime, Yusuf’un (as) Mısır’da etkili bir konuma geldikten sonra kendisini kuyuya atan kardeşlerine plan kurup nihayetinde kendisinin Yusuf olduğunu açıkladığı olayı anlatmaktadır. Romanda ise Yusuf’un (as) Kur’ân’ı Kerîm’de geçen kıssası edebî bir üslûpla ele alınmıştır. Ayeti kerimeden iktibasla yapılan bu isimlendirme romanla doğrudan ilişkilidir.

قَالُوا ءَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ

الْمُحْسِنِينَ

“Sen gerçekten Yusuf musun, dediler. Evet ben Yusuf’um, bu da kardeşim! Allah bize iyilik etti. Kim kendini yanlışlardan korur ve sabrederse, Allah güzel davrananları karşılıksız bırakmaz, dedi.”¹⁹⁸

Ardullah romanının ismi ise dört ayette geçmektedir. Bu terkip “Allah’ın toprağı” anlamına gelmektedir. İki ayette Semûd kavmine mucize olarak gönderilen devenin Allah’ın toprağında özgürce otlamasına izin verilmesi emrini ifade etmek için kullanılmıştır. İki ayette ise Allah’ın toprağının geniş olduğunun ifade edilmesi için kullanılmıştır. İkinci ifade roman ile daha ilgili gözükmetedir. Çünkü roman Senegal’den kaçırılıp Amerika’da köle olarak çalıştırılan bir şahsın hayat hikâyesini konu edinmektedir. Romanda bu terkip yeryüzünün ve Amerika’nın Allah’ın (cc) toprağı olduğu ifade edilmek için kullanılmıştır.¹⁹⁹

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْنَاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَسِعَةً

فَتَهَاجَرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَاؤُنْهُمُ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

“Melekler, kendilerini yanlış sokanların canlarını alırken onlara, ne durumdaydınız diye sorarlar. Onlar da biz o yerde zayıf düşürülmüş kimselerdik, diye cevap verirler. (Melekler) Allah’ın toprağı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya! diyeceklerdir. Onların kalacakları yer cehennemdir. Ne kötü varış yeridir o.”²⁰⁰

¹⁹⁷ Hûd 11/103.

¹⁹⁸ Yûsuf 12/90.

¹⁹⁹ el-Atûm, Ardullah, 205, 362.

²⁰⁰ Nisâ 4/97.

Mesğabe romanın ismi Beled suresinin 14. ayetinden alıntılanmıştır. Bu terkip “kıtlık ve açlık” anlamlarına gelmektedir. Ayeti kerimede kıtlık gününde insanları doyurmanın kararlılık gerektiren bir erdem olduğu buyurulmaktadır. Romanda da eski dönemlerde yaşayan bir doktorun kıtlık zamanında çalışması ve insanlara yardımcı olmasından bahsedilmektedir. Yani romanın ismi ile konusu arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ

“Veya kıtlık gününde doyurmaktır.”²⁰¹

Ruûsu ’ş-Şeyâtîn romanının ismi Saffat suresinin 65. ayetinden alıntılanmıştır. Bu terkip “şeytanların başları” anlamına gelmektedir. Bu ifade Kur’an’da, cehennemdeki Zakkûm ağacının tomurcuklarının şeytanların başlarına benzediğini ifade etmek için kullanılmıştır. Romanda ise psikolojik sorunlar yaşayan bir doktorun hayatı anlatılmaktadır. Romanda kahramanın psikolojik sorunlarının anlatımında kadehlerin şeytanların başlarına dönüşeceği²⁰² ve anne babasının uyuduğu odanın penceresinin camına akan şeytanların başlarının görüldüğü²⁰³ anlatılmaktadır.

طَلَعَهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ

“(Cehennemdeki ağacın) Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir.”²⁰⁴

Hâzihi Sebîlî romanın ismi Yusuf suresinin 108. ayetinden iktibastır. Bu ifade “Bu benim yolumdur.” anlamına gelmektedir. Ayeti kerimede Hz. Muhammed (sav) ve takipçilerinin yolunun delillerle Allah’ın yoluna çağırmak olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. Romanda ise Eymen el-Atûm, kendi otobiyografisini ve eserlerinde takip ettiği yolu anlatmak için bu ifadeyi kullanmıştır.

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

De ki, bu benim yolumdur. Basiretle Allah’a çağırıyorum. Ben ve bana uyanlar (böyle yaparız.). Allah her türlü eksiklikten uzaktır. Ben müşriklerden değilim.”²⁰⁵

Savtu ’l-Hamîr romanın ismi Lokman suresinin 19. ayetinden alıntılanmıştır. Bu terkip “eşek sesi” anlamına gelmektedir. Ayeti kerimede Lokman (as), yüksek ses tonuyla konuşmayı eşeğin sesine benzeterek bunun çirkin ve rahatsız edici bir durum olduğunu

²⁰¹ el-Beled 90/14.

²⁰² el-Atûm, *Ruûsu ’ş-Şeyâtîn*, 237.

²⁰³ el-Atûm, *Ruûsu ’ş-Şeyâtîn*, 254.

²⁰⁴ es-Sâffât 37/65.

²⁰⁵ Yûsuf 12/108.

ifade ederek oğluna bundan kaçınmasını öğütlemiştir. Romanın kahramanı ise konuşan bir eşeğin hayat serüvenidir. Ayette eşekten bahsedildiği için romana bu isim verilmiştir.

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ

“Yürüyüşünde tabii ol ve sesini alçalt. Şüphesiz seslerin en çirkini eşek sesidir.”²⁰⁶

Görüldüğü gibi yazar, romanlarının isimlerinin tamamını Kur’ân’ı Kerîm ayetlerinden alıntılanmıştır. Romanların isimlerini seçerken bu isimler ile ayetler arasında anlamsal bir ilişki bulunmasına dikkat etmiş, bu ilişkinin derecesi ve boyutu farklılık göstermiştir.

2. Roman Başlıklarının Seçiminde Kur’ân Etkisi

Eymen el-Atûm, ilk romanı dışında başlıkların isimlendirilmesinde romanlarının isimlendirilmesiyle aynı üslûbu kullanmamıştır. Başlık seçiminde ayetlerin kullanılma oranı romandan romana değişmektedir. Mesela ilk romanı *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn* romanının başlıklarının tamamı Kur’ân’ı Kerîm ayetlerinden iktibasken *Kelimetullâh* ve *Yevmun Meşhûd* romanlarının hiçbir başlığında ayetlerden iktibas bulunmamaktadır. Bazı romanlarda ise dinî içerikli kullanımlar çok sayıda bulunmakla beraber Kur’ân’ı Kerîm’den alıntılanan başlıkların sayısının çok az olduğu görülmektedir. Mesela *Ene Yûsuf* romanı tamamen Yusuf suresini esas almasına rağmen doğrudan ayetten alıntı yapılan sadece bir tane başlığı bulunmaktadır. O da “هَيْتَ لَكَ (Heyte lek)” başlığıdır. Kur’ân’da bu ifade kaldığı evin hanımı tarafından Yusuf (as) ile beraber olmak için kullanılmıştır. Romanda ise bu bölüm anlatıldığı için yazar tarafından bu terkip başlık olarak seçilmiştir.²⁰⁷ Ayrıca bu ifade romanda bağlamı dışında şehvetin ve sapkınlığın sembolü olarak kullanılmıştır.²⁰⁸

وَرَأَوْنَاهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ

مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ

²⁰⁶ Lokmân 31/19.

²⁰⁷ el-Atûm, *Ene Yûsuf*, 186-187.

²⁰⁸ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 271; el-Atûm, *Hâviye*, 238.

“Kaldığı evin hanımı, onunla birlikte olmak istedi. Kapıları kapatıp, haydi gel, seninim, dedi. (Yusuf) Allah’a sığınırım. O benim Rabbimdir. Beni iyi bir yere yerleştirdi. Yanlışlar içerisindekiler umduklarına kavuşamazlar, dedi.”²⁰⁹

Bu konunun anlaşılması için birkaç örnek daha verilmesi yeterli olacak diye düşünüyoruz. Çünkü kullanımlar birbirine benzemektedir. Örneğin bazen bölümle doğrudan ilgili bir ayetten alıntı yapılmış, bazen de dolaylı bir ilgi kurulmuştur. Dolaylı kurulan ilgiye bir örnek vermek gerekirse, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn* romanının ilk başlığı “مِنْ”

“yaratmamızdan önce” anlamına gelmektedir. Bölümde ise bu ifadeyle ilgili doğrudan bir anlatım bulunmamaktadır. Yazar bu bölümü kendi cezaevi tecrübesine bir giriş mahiyetinde yazmıştır. Yani bu bölüm bir nevi önsöz olarak yazılmış ve Kur’ân’dan bir başlık seçmek için bu alıntı yapılmıştır. Buradaki dolaylı ilgi “yaratmamızdan önce” ifadesinin “romanın olaylarını anlatmaya başlamadan önce” ifadesini çağrıştırmasıdır.

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

“Yeryüzünde veya kendinizde meydana gelen hiçbir musibet yoktur ki onu yaratmamızın öncesinde bir kitapta olmasın. Bu, Allah’a kolaydır.”²¹¹

Aynı romanın ikinci başlığı ise yazarın girdiği hücrenin anlatımıyla ilgilidir. Yazar hücrede geçirdiği gecenin karanlığıyla ilgili olarak “ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ” (Zulumâtun ba’duhâ fevka ba’d iza ahrace yedehu lem yeked yerâhâ)” başlığını kullanmıştır.²¹² Nur suresinin 40. ayetinden alıntılanan bu başlık “birbiri üzerine karanlıklar, elini çıkarsa neredeyse göremeyecek” anlamına gelmektedir. Bu ifade ayeti kerimede mecazen kâfirlerin amellerinin karanlıklar içerisinde olduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Yazar ise bu ifadeyi gerçek bir karanlığı betimlemek için kullanmıştır.

أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرِ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ

يَكْدُ يَرِيهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ

²⁰⁹ Yûsuf 12/23.

²¹⁰ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn*, 5.

²¹¹ el-Hadîd 57/22.

²¹² el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn*, 20.

“(Onların amelleri) derin denizlerdeki karanlıklar gibidir. Dalga üstüne dalga, üstünde de bulutlar vardır. Elini çıkarsa onu neredeyse göremez. Allah’ın kimi aydınlatmazsa onun için bir aydınlık olmaz.”²¹³

Bazı başlık seçimleri ise olay esnasında okunan bir ayetten alıntılanmıştır. Mesela *Yesme’üne Hasîsehâ* romanın başlıklarından biri “لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا (Lâ Tahsebennellezîne Kutîlû)” dur. Ali imran suresinin 169. ayetinde geçen bu ifade “öldürülenleri (ölü) zannetme” anlamına gelmektedir. Romanın karakterlerinden Konstantin, Kur’ân ezberi yaptırdığı gencin idama götürülmesine çok üzölmüş, romanın ana kahramanı Dr. İyâd ise onu teskin etmek için bu ayeti okumuştur. Bu sebeple bu ayet bu bölümün başlığı olarak seçilmiştir.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ

“Allah yolunda öldürölenleri sakın ölü sanma. Onlar diridirler; Rableri katında rızıklanmaktadırlar.”²¹⁴

Zâikatu’l-Mevt romanının başlıklarından biri “(ve Mâ tedrî nefsun mâdâ tekûbû ğdâ) (ve Mâ tedrî nefsun mâzâ teksibu ğaden)”dir.²¹⁵ Lokman suresinin 34. ayetinde geçen bu ifade “Kimse yarın ne kazanacağını bilemez” anlamına gelmektedir. Bu başlıkta romanın ana karakterinin sevdiği kız ile tanışması anlatılmaktadır. Başlık olarak seçilen ayet, bölümün anlatımı esnasında da kullanılmıştır.²¹⁶

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّادَا تَكْتُمُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“O saatin bilgisi sadece Allah katındadır. O, yağmurunu indirir ve rahimlerde olanı bilir. Kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Kimse nerede öleceğini de bilemez. Allah her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.”²¹⁷

Ardullah romanının başlıklarından biri “بَشِيرِ الصَّابِرِينَ (Beşşiri’s Sâbirîn)”dir.²¹⁸

Bakara suresinin 155. ayetinde geçen bu terkip “sabredenleri müjdele” anlamına gelmektedir. Romanın kahramanı gemi yolculuğu esnasında tanıştığı arkadaşıyla

²¹³ en-Nûr 24/40.

²¹⁴ Âl-i İmrân 3/169.

²¹⁵ el-Atûm, *Zâikatu’l-Mevt*, 184.

²¹⁶ el-Atûm, *Zâikatu’l-Mevt*, 188.

²¹⁷ Lokmân 31/34.

²¹⁸ el-Atûm, *Ardullah*, 257.

kendisine İngilizce öğretmesi karşılığında ona Arapça öğreteceği konusunda anlaşır. Geminin mahzeninin duvarlarına ve tavanına Arapça öğretimi için yazdığı ayetlerden biri budur. Fakat bu başlığın seçilmiş olmasının daha genel bir amacı vardır. Başlık altında başına gelenler karşısında kahramanın sabretmesi gerektiği ve bunun sonucunda daha iyi olabileceği mesajı verilmektedir. Bu mesaj aynı zamanda ayeti kerimenin de mesajıdır.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

“Sizi mutlaka biraz korku ve açlık ile; can, mal ve ürünlerden eksiltmeyle yıpratıcı bir imtihandan geçireceğiz. Sabredenleri müjdele.”²¹⁹

Yazar isim benzerliğinden yola çıkarak romanlarından birini ayetten alıntıyla isimlendirdiği gibi *Yesme'üne Hasîsehâ* romanının başlıklarından birinde de aynı üslûbu kullanmıştır. Romanın kahramanı kardeşi Ahmed'in cezaevine girdiğini öğrendiği bölüm “İsmuhû Ahmed) (İsmuhû Ahmed)” olarak adlandırılmıştır.²²⁰ Bu ifade “İsmi Ahmet'tir.” anlamına gelmektedir.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِيهِ مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ

“Hani Meryem oğlu İsa, Ey İsrail oğulları! Ben, size gelen Allah'ın elçisiyim. Önümde bulunan Tevrat'ta olanı onaylamak ve benden sonra gelecek Ahmed isimli elçiye müjdelemek için geldim, demişti. Onlara açık belgelerle gelince, bu açık bir büyüdür, dediler.”²²¹

Romanları ayet iktibaslarıyla isimlendirilmesi konusuyla ilgili daha birçok örnek verilebilir. Fakat bu örnekler ışığında başlıkların ayetlerden seçilmesinin farklı boyutları olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak roman ile ayetler arasında ilişki kurularak roman bölümleri başlıklandırılmıştır. Seçilen başlıklar bölümde ele alınan olay, mekân veya fikir gibi konularla ilgili olabilmektedir. Bu ilgi bazen doğrudan ve daha kuvvetli iken bazı bölümlerde daha dolaylı ve zayıf olabilmektedir.

²¹⁹ el-Bakara 2/155.

²²⁰ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 166.

²²¹ es-Saf 61/6.

3. İlimle İlgili Konuların Anlatımında Kur'ân Etkisi

Eymen el-Atûm'un okuma ve yazmaya olan aşırı sevgisi romanlarında önemli bir yer tutmaktadır. Farklı türdeki romanlarında kalem, kitap ve ilim ele alınan başlıca konulardandır. *Ardullah* romanının kahramanı Senegalli bir âlimdir. Cezaevi konulu romanlarda ise daha çok kitaba ve kaleme olan hasret ön plana çıkmaktadır. *Tis'ate Aşer* romanını dikkatle okuyanlar kabirden kalkıp yolculuğa başlayan kahramanın aslında yazarın hayal dünyasında bir yolculuğa çıktığını anlar. Romanın kahramanı hayalî yolculuğu esnasında, ağaçların altında dinî şahsiyetler, bilginler, şairler ve filozoflar gibi önemli insanlarla görüştüğünden sonra kapısında Arapça “أَدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ أَمِينٍ” / Oraya selametle, güven içinde girin”²²² ayetinin nakşedildiği on dokuz katlı bir kütüphaneye girer. Girişte sağda temiz eller dışında kimsenin dokunamadığı²²³, üzerinde insanlığın bildiği tüm dillerde okunabilen “مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ” / Bu kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık”²²⁴ ibaresinin yazılı olduğu bir kitap görür. Bu ibareden yaradılışın başından itibaren yazılmış tüm kitapların bulunduğu bu kütüphanede bulunduğunu düşünür. Kütüphane konularına göre katlara ayrılmıştır.²²⁵ Romanın önemli bir kısmı bu kütüphanede geçer. Bu roman aslında Eymen el-Atûm'un ilme, edebiyata ve kitaba verdiği önemin bariz bir göstergesidir.

Tis'ate Aşer romanında kitapların üstünlüğünü vurgulamak için “biz ölürüz, kitaplar ölmez” anlamına gelen “نَحْنُ نَمُوتُ الْكُتُبُ لَا تَمُوتُ” (Nahnu nemûtu el-kutubu lâ temût)” başlığı kullanılmıştır. Bu başlık altında romanın kahramanı on dokuz katlı kütüphanenin içerisinde. Büyük kapının kemerinde Malcom X'e ait kazılarak işlenmiş bir söz görür. Burada, tek bir kitabın hayatın akışını değiştirebileceğinin insanlar tarafından bilinmediği belirtilmiştir. İnsanın hayatının akışını değiştirebilecek bu kitabın hangi kitap olduğunu merak eder. Araştırması sonucunda Malcom X'in otobiyografi kitabında kastedilen bu kitabın Kur'ân'ı Kerîm olabileceğini düşünür. Bu devrimci genç karı Betty'e gönderdiği mektubunda Mekke'de bulunduğunu, siyah bir adamın imamlığında beyaz bir adamla aynı safta namaz kıldığını, mavi gözlülerle aynı tabaktan

²²² el-Hicr 15/46.

²²³ Doğrudan alıntı yapıldığı ifade edilmese de romandaki bu ifade Kur'ân ayetinden esinlenmedir. Bk. el-Vâkıa 56/79.

²²⁴ el-En'âm 6/38.

²²⁵ el-Atûm, *Tis'ate Aşer*, 142-144.

yediğini ve açık tenli Arap şeyhler ile aynı kaptan içtiğini anlatmaktadır. Ona göre bu mukaddes topraklarda Amerika'nın sıkıntısını çektiği ırkçılık sorunu İslam öğretisi sayesinde çözüm bulmuştur. Bu anlatım ile yazar; Kur'an'ı Kerim'in insanın hayatını tamamen değiştirebilecek potansiyelde üstün bir kitap olduğunu vurgulamıştır.²²⁶

Yine *Tis'ate Aşer* romanının kahramanı dinlerle ilgili kitapların bulunduğu altıncı kat salonuna gelir. Bu bölümde doğal olarak Kur'an'ı Kerim'den birçok alıntı yapılmıştır. “لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ / Dinde zorlama yoktur”²²⁷ ayetine rağmen tüm savaşların din için yapıldığı ifade edilmiştir. Daha sonra din ile ilgili çeşitli görüşlerden bahsedilmiştir. Bu esnada romanın kahramanı إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ / Allah'tan (cc) sadece bilgili kulların saygıyla korktuklarını²²⁸ bildiğini ifade etmektedir. Devamında ise bilim ilerledikçe din ile bilim arasındaki ihtilafın azaldığı, hakiki ilim anlayışının Allah'a olan imanı arttırdığı görüşüne değinilmiş ve bu konunun sonuna kadar yoruma açık bir konu olduğu ifade edilmiştir. Aslında burada ilmin önemine ve din ile olan ilişkisine vurgu yapılmıştır. Bunun gibi birçok görüş “ebrar, ‘illiyyûn, siccîn, firdevs” gibi Kur'an'da geçen kavramlar kullanılarak ele alınmıştır. Kütüphanenin bu bölümünde din ile ilgili konular farklı kitaplar aracılığıyla anlatılmıştır.²²⁹

Ardullah romanının kahramanı kölelik hayatı yaşayan âlim bir babanın âlim oğlu olan Senegalli Ömer bin Seyyid'tir. Ömer varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, hayatının 25 yılını çeşitli eğitimler alarak geçirmiştir. İlim konusu romanın başından sonuna ele alınmış bir konudur. Henüz dört veya beş yaşındayken babası onu Kur'an öğrenimine göndermiştir. Arapça duyduğu ilk kelimeler عَمَّ يَسْأَلُونَ / Neyi soruşturuyorlar?²³⁰ ayetinin iki kelimesidir. Fakat babası şeyhten اَلَمْ ذَلِكَ الْكِتَابُ / Elif-Lâm-Mîm, Bu kitap” ayetinden başlamasını istemiştir. Çünkü Kur'an dalgalar gibidir. Kim onunla aynı yönde ilerlerse hedefine ulaşır. Aksine giden veya mücadele eden ise boğulur.²³¹ Ailesi Ömer'in eğitimine çok önem vermekte ve onun Müslümanların bir önderi olmasını istemektedirler. O ilme önem verilen bir ortamda büyümüştür. Babasının arkadaşlarının çoğu âlimdir. Ayetlerin okunduğu, yazıldığı, tefsir edildiği ve Arapça

²²⁶ el-Atûm, *Tis'ate Aşer*, 154.

²²⁷ el-Bakara 2/256.

²²⁸ Fâtır 35/28.

²²⁹ el-Atûm, *Tis'ate Aşer*, 150-151.

²³⁰ en-Nebe 78/1.

²³¹ el-Atûm, *Ardullah*, 12.

anlamlarının açıklandığı bu ortamda büyümesi onun küçük yaşında Kur’ân’ın çoğunu ezberlemesine ve Arapça yazmayı öğrenmesine vesile olmuştur.²³² Küçük yaştan itibaren Arapça öğrenmeye başlayan Ömer, ilmî birikimini artırmak için yirmi beş yıl Tûbâ şehrinde kalır. Tûbâ’da eğitim görürken kendilerini “رُجَاجَةٌ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ” / adeta parlak bir yıldız olan bir camın kabı²³³ gibi hissetmektedirler. Ders gördükleri caminin avlusu onların kandilleridir. Onlar bu cam kabın içerisinde beliren hayâller ve gezinen ruhlardır. Her birinin bir durumu ve bir makamı vardır. Mertebelerini “وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ” / Bizden her birinin belli bir makamı vardır.²³⁴ ayetinde olduğu gibi saygın görürler. Ömer bu ortamda rahatlık ve huzur bulduğunu “نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ” / Nur üstüne nur! Allah, tercih edeni kendi nuruna yöneltir.²³⁵ ayetini okuyarak ifade eder. Hiç boş vakit geçirmez, sürekli ilim ve ibadetle meşgul olmaya çalışırlar. Rahatı terk ederken ise inanarak “فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ” / Boş kalınca kalk ve yorul.²³⁶ ayetini okurlar.²³⁷ Ömer böyle bir yaşam sürerken 37 yaşındayken esir alınıp hayatının kalan 57 yılını Amerika’da köle olarak geçirir, kölelik hayatında da onun eğitilmiş biri olduğu anlaşılır.²³⁸ Kölelik hayatında ilmiyle insanları aydınlatmaya çalışır, kölelere dersler verir. Bir keresinde kölelere ders verirken duvarın üzerine güzel bir yazıyla “قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا” / De ki, hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?²³⁹ ayetini yazar.²⁴⁰

Cezaevi edebiyatında kitap ve kalem daha çok mahrumiyet bağlamında ele alınmıştır. Cezaevine giren kişi hayatının bu bölümünü kendini geliştirmek ve bilgi düzeyini arttırmak için eşsiz bir fırsata çevirebilir. Fakat özellikle siyasi mahkûmlarda bu durum engellenebilmektedir. Akıp geçen zamanın kıymetini bilen kültürlü kişi için bu durum ayrıyeten ağır bir işkenceye dönüşür. Mesela *Yesme’üne Hasîsehâ* romanının kahramanı Dr. İyâd Es’ad’ın koğuşunda Kur’ân’ı Kerîm dahil hiçbir kitaba ulaşma imkânı bulunmamaktadır. Bu mahrumiyet komünistlerin koğuşunda yaşanmamaktadır.

²³² el-Atûm, *Ardullah*, 20-25.

²³³ en-Nûr 24/35.

²³⁴ es-Sâffât 37/164.

²³⁵ en-Nûr 24/35.

²³⁶ el-İnşirâh 94/7.

²³⁷ el-Atûm, *Ardullah*, 141-146.

²³⁸ el-Atûm, *Ardullah*, 335, 396.

²³⁹ ez-Zümer 39/9.

²⁴⁰ el-Atûm, *Ardullah*, 424.

Nitekim arkadaşı Za'im, komünistlerin koğuşundan kitap çalıp ona getirmiştir. İyâd Müslüman Kardeşler ve Şebâb Talî'ah ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Suriye'nin içinde bulunduğu siyasi durumdan dolayı komünistler ile İyâd'ın koğuşuna aynı muamele uygulanmamaktadır. Za'im koğuşlar arası geçiş yapabildiği görevi sayesinde arkadaşına iki defa kitap getirebilmiştir. Fakat ilkinde korkudan iyice imha edip tuvalete atmışlar, ikincisinde ise İyâd yakalanıp hücreye atılmıştır. Cezaevinde konuşmayı unutacak kadar yalnız kalmıştır. Bu sebeple Devlet başkanının affının kendisine tebliği için çağırıldığında cezaevi müdürüyle konuşamamıştır. Bu af çıkmasa büyük ihtimalle kaldığı hücrede ölüme terk edilecekti. Kitabın bu derece ulaşılamaz olduğu bir ortamda öğretim alanında ön plana çıkan şahıs Hristiyan olduğu ifade edilen Konstantin'dir. Hristiyan olmasına rağmen Kur'an'ı ezbere bilmekte ve düzenli dersler yaparak koğuş arkadaşlarına Kur'an'ı ezberletmektedir. Onlar imkanların bu denli kısıtlı olduğu bir ortamda bile okumaya ve ilk emri "oku" olan Kur'an'a sığınmışlardır.²⁴¹

Buna benzer bir anlatım *Tarîku Cehennem* romanında vardır. Libya cezaevlerinde otuz yıl kalan Ali el-İkrîmî; cezaevinin kalın duvarlarını sadece kitap sayesinde delebildiklerini ve kitabın zorbalar karşısında tehlikeli bir silah olduğunu vurgulamıştır. Aralarından birkaç hafız ise mukaddes bir görev üstlenmişlerdir. Başlangıçta müfessirlerin sayısı az iken bu faaliyetler sonucunda aralarından çok sayıda fıkıhçı ve hafız çıkmıştır.²⁴²

Cezaevi ortamında kalemin bulunması bile erişilmesi zor bir istektir. Yazar hücrenin duvarlarında tırnaklarla kazınmış yazılar ve şekiller görür. Çünkü hiçbir tutuklunun elinde ne bir kalem ne de bir kâğıt vardır. Kalem, yokluğu hissedilen değerli bir araçtır. Yazar kaleme ve okumaya olan özlemini "ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ / Kaleme ve onun yazdıklarına yemin ederim"²⁴³ ayeti ile dile getirmiştir. Kalemin, ulaşılamaz bir duruma gelene kadar kıymetinin bilinmediği, hayatın sırrı olduğu ve Yüce Allah'ın (cc) üzerine yemin ettiği önemli bir araç olduğu ifade edilmiştir.²⁴⁴ Sevâka Cezaevi'nde yazar, kaleme ulaşmak için ödediği yüksek miktarı ucuz bulduğunu ifade etmiştir. Çünkü kalem onun gözünde çok değerlidir. Kalemin bu değerini vurgulamak için Yüce Allah'ın (cc) değerli

²⁴¹ el-Atûm, *Yesme'ûne Hasîsehâ*, 176, 178.

²⁴² el-Atûm, *Tarîku Cehennem*, 184.

²⁴³ el-Kalem 68/1.

²⁴⁴ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 39.

kitabında kalem üzerine yemin ettiği bu ayeti tekrar doğrudan alıntılanarak kalemin önemini vurgulamıştır.²⁴⁵ Bu ayet *Neferun mine'l-Cinn* romanında da geçmektedir.²⁴⁶

Hayalî bir nitelik taşıyan *Neferun mine'l-Cinn* romanının meliku'l-mulûk (krallar kralı) olmak isteyen karakterine bunun Allah'ın (cc) sıfatı olduğu, önceden kendisinin ihmal edilen yetim bir çocuk olduğu ve Allah'ın (cc) ona ikramda bulunduğu ifade edildikten sonra ona “وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا” / Allah, sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana olan lütfu büyüktür.”²⁴⁷ denmiştir. Bu sözler karşısında o, dizleri üstüne çöküp utanarak ellerini semaya açar ve “قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي” / Rabbim, ben kendimi kötü duruma düşürdüm. Beni bağışla, eğer beni bağışlamaz ve bana ikramda bulunmazsan kaybedenlerden olurum.”²⁴⁸ demiştir.²⁴⁹ Yine aynı romanda başkalarına öğretilmeyen ilmin bir faydasının olmadığı, hayatın boş ve çöküşe meyilli olduğu ancak “عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم” / O insana bilmediği şeyleri öğretmiştir.”²⁵⁰ ayetiyle doğru yolun bulunabileceği ifade edilmiştir.²⁵¹

İsmuhû Ahmed romanının kırk birinci başlığı “الْكَتُبُ قَنَابِلُ مُؤَفَّوْتَةٌ” (el-Kutubu kanâbilu mevkûte)’dir. Bu başlık “Kitaplar saatli bombalardır.” anlamına gelmektedir. Bu ifadeyle kelimelerin ve kitapların gücü vurgulanmaktadır. Bu başlıkta romanın kahramanı Ahmed ed-Dekâmise’nin, cezaevine girdikten sonra ilk ziyaretinde annesi, eşi ve kayınbiraderi tarafından ziyaretine gelindiği ifade edilmektedir. Ailesi Ahmed’in okuyabilmesi için zorluklara katlanarak ona kitap getirmiştir. Başlangıçta kitapların ona ulaştırılmasının yasak olduğu ifade edilse de sonrasında bir yetkilinin araya girmesiyle kitaplar Ahmed’e ulaştırılmıştır. Kitap onun için ayrılmaz, eşsiz ve sadık bir arkadaştır. O, başkalarının tahakkümünden kurtulup sadece kendi istediği hayatı yaşayabilmek için okumaktadır. Ona göre insanlar; başkasının görüşlerinden, adetlerden, ayıp olmayan ayıplardan, şeyh olmayan şeyhlerin oluşturduğu helal ve haramlardan oluşan mayın tarlalarında yürümektedirler. Aynı zamanda “إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِم مُّقْتَدُونَ” / Biz atalarımızı

²⁴⁵ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 122.

²⁴⁶ el-Atûm, *Neferun mine'l-Cinn*, 47.

²⁴⁷ en-Nisâ 4/113.

²⁴⁸ Hûd 11/47; el-Kasas 28/16.

²⁴⁹ el-Atûm, *Neferun mine'l-Cinn*, 224.

²⁵⁰ el-Alak 96/5.

²⁵¹ el-Atûm, *Neferun mine'l-Cinn*, 318.

bir inanç üzere bulduk. Onların izini takip edeceğiz.”²⁵² diyerek düşünmekten kaçınılmaktadırlar.²⁵³

Ahmed 2002 yılında Sevâka Cezaevi’nin kütüphane sorumlusu olur. Cezaevinin kütüphanesinde yaklaşık dört bin kitap bulunmaktadır. Kitaplar sayısal açıdan çok sayılmasa da nitelik açısından kalitelidir. Bunun sebebi ise Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin cezaevi denetimleridir. İş, cezaevi idaresine kalsa tek bir kitap bile içeri sokmazlar. Cezaevi idaresi Ahmed’e kütüphaneyi koruma, kayıt ve kitapların ödünç alma vakitlerini düzenlemesi için yirmi dinar tahsis eder. Ahmed bu maaş olmasa bile bu görevi kabul etmeye razıdır. Çünkü burası onun için paha biçilemez bir hazinedir. Ancak kütüphanenin aşırı can sıkıcı bir havası vardır. Ahmed bunu değiştirmesi gerektiğini düşünür. 2004 yılında cezaevi müdürüne dilekçe yazarak kütüphanenin dekorunu değiştirme ve düzenleme fikrini dile getirir. Müdürün onayıyla gerekli ödenek çıkar ve Ahmed kütüphane için çalışmaya başlar. “الْيَوْمُ الْمَشْهُودُ” / O şahitli gün²⁵⁴den sonra bir ay boyunca çalışma devam etmiştir. Kitaplar belli renklerle sınıflandırılmış, yıpranmış olanlar onarılmış, perdeler değiştirilmiş, güneş ışığının odalara süzülmesi sağlanmıştır. Bir cezaevi hattatından ise aldığı levhalar üzerine Kur’ân ayetleri, hadisler ve diğer hikmetli sözleri yazmasını istemiştir. Daha sonra koğuşlarda okuma ve yazmanın öneminin anlatılması için çalışmıştır. Ahmed o günlerde fitnelerin çok olduğunu düşünmektedir. O dinî konusunda fitneye girip saptırılmak istemez. Hayatın zorlukları içerisinde ruhunun rahat bulmasını temenni eder. O “يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ” / Allah’ın huzuruna temiz bir kalple gelinmesi dışında malın ve evladın bir faydası olmayacağı günde²⁵⁵ temiz kalbiyle Allah’tan (cc) bir şefaate ulaşmayı ister.²⁵⁶

Yâ Sâhibeyi’s-Sicn romanında yazar cezaevi tecrübesini kendisini geliştiren bir olay olarak görmektedir. Romanın girişinde hayatının cezaevinde geçen kısmını kuyunun dibinde birçok gömülü hazineler bulan birine benzetmektedir. Sanki onu oraya nübüvvetin başlangıcının kuyuya atılmak olduğunu bilmeden atmışlar ve “يُلْقِيهِ بَعْضُ السَّيَّارَةِ” / Kervanlardan biri onu alsın²⁵⁷ demişlerdir. Yazar bu ifadeleriyle kendi cezaevi

²⁵² ez-Zuhruf 43/23.

²⁵³ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 348-349.

²⁵⁴ Ayetin ifadesi romanda marife takısı olarak gelmiştir. Bk. Hûd 11/103.

²⁵⁵ eş-Şuarâ 26/88, 89.

²⁵⁶ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 436-444.

²⁵⁷ Yûsuf 12/10.

serüvenini Yusuf'un (as) kıssasına benzetmiştir. Yusuf (as) başlangıçta kuyuya atılıp çok sıkıntı çektikten sonra Mısır'da iyi bir konumda yetişmiş, nihayetinde Mısır'ın önde gelen yöneticilerinden biri olarak büyük nimetlere kavuşmuştur. Yusuf'un (as) kuyuya ve cezaevine atılması onun bir süre sonra peygamber olmasını engellemediği gibi yazarın cezaevine atılması da onun şiirlerine, hak bildiği şeyleri söylemesine ve başarısına engel olmamıştır. Yazar, cezaevinin dar hücrelerinde mutlak boşluklar olduğunu ve hayatın baştan sona incelenip yeniden anlam kazandığını, kibirsiz ve iddiasız bir şekilde bir zamanlar bu cezaevi ortamında olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁸

Eymen el-Atûm, kendisinin sis bulutları olmadığını, çorak çöllerin seması olduğunu ifade etmektedir. Bu kurak çöller sağanak bir yağmura “فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلَّ” / Sağanak yağış olmasa bile bir çiseleme”²⁵⁹ ye özlem duymaktadır.²⁶⁰ Eymen el-Atûm, kendi hayatını ayette ifade edilen verimli toprağa benzetmiştir. İki kat elde edilen ürün ise kazanmış olduğu tecrübeler ve olgunluktur. Babası, meşakkatli bir yolculukla onu ziyarete gelir. Görevli memurlardan biri dilekçe verilmesi ve girişimde bulunulması durumunda oğlunun daha yakın bir cezaevine nakledilebileceğini babasına bildirir. Fakat babası oğlunun burada kazanacağı tecrübeyi başka yerlerde kazanamayacağını ifade eder.²⁶¹ Çünkü yazar, Sevâka Cezaevi'nde dışarıda herhangi bir yerde karşılaşma imkânı bile bulamayacağı tanınmış kişilerle beraber vakit geçirme ve onları gözlemleme fırsatı bulur. Bu kişilerden bazıları Bey'atu'l-İmâm grubunun liderleri Ebu Muhammed el-Makdisi ile Ebu Mus'ab ez-Zerkâvi, Hizbu't-Tahrîr Ürdün sorumlusu Atâ Ebu'r Raştâ,²⁶² cezaevine girmiş eski Milletvekili Leys Şubeylât'tır. Ürdün kralı Hüseyin bin Talâl (ö. 1999), 08.11.1996 günü güneş batışından hemen önce habersizce Sevâka Cezaevi'ne gelir. Yazar, Leys Şubeylât'ın Ürdün Kralı tarafından cezaevinden çıkarıldığına tanıklık eder ve bunu romanında anlatır.²⁶³ Başlangıçta sis bulutu gibi görünen tecrübeler hem kendisini olgunlaştırmış hem de bu tecrübelerini romanında aktarmasıyla haklı bir üne kavuşmuştur. Bu olumsuzluklar, yazarın hayatında çölleri sulayıp en güzel çiçekleri yetiştiren bir yağmura dönüşmüştür.

²⁵⁸ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 6.

²⁵⁹ el-Bakara 2/265.

²⁶⁰ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 13.

²⁶¹ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 230.

²⁶² 13.04.2003 tarihinde yapılan seçimler sonucu Hizbu't-Tahrîr'in dünya çapında emiri olmuştur. Bk. “Atâ Ebu'r Raştâ”, *Vikipedi*, 02 Mart 2022. https://ar.wikipedia.org/wiki/عطا_أبو_الرشته

²⁶³ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 186.

Eymen el-Atûm, romanlarında ön plana çıkan konulardan biri olan ilim konusunun anlatımında çokça Kur’ân’ı Kerîm ayetlerine yer verdiği görülmektedir. İlim konusu yazarın romanlarında farklı bağlamlarda ele almıştır. Bu konu bir âlimin hayat hikâyesinde, hayalî yolculuklarda ve cezaevi edebiyatında farklı karakterlerde işlenmiştir. Mesela ilim konusu cezaevi edebiyatında kaleme ve kitaba hasret duyma ve hayat tecrübesi kazanma bağlamında işlenirken hayat hikâyelerinde kahramanın ilmî yönü ele alınmıştır. Hayalî yolculuklarda ise yazar kendi bilgi ve birikimini okuyucuya aktarmaya çalışırken bu konu bariz bir şekilde kendini göstermiştir. Bu konunun tüm romanlarda Kur’ân’ın yüceliğinin vurgulanması bağlamında anlatımı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu başlık altında kullanılan ayetlerde ilmin, edebiyatın ve Kur’ân’ı Kerim’in üstünlüğünü vurgulamak için ayetlerin kullanıldığı söylenebilir.

4. Fikirlerin ve İnançların Anlatımında Kur’ân Etkisi

Fikirlerin ve inançların anlatımı yazarın romanlarında ön plana çıkan konulardan biridir. Özellikle *Kelimetullâh* romanı görüşlerin ve inançların tartışılması amacıyla yazılmış bir karakter göstermektedir. Hristiyanlık esas olarak *Kelimetullâh* romanında ele alınmış olsa da farklı romanlarda da karşımıza çıkmaktadır. Mesela İncil’deki Allah’ın nurunun anlatıldığı ayetlerin Nur suresinin 35. ayetindeki “اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ” / Allah göklerin ve yerin nurudur.” ayetiyle olan benzerliği *Ardullah* romanının kahramanı Ömer bin Seyyid’in dikkatini çekmiştir.²⁶⁴

Kelimetullâh romanı ise bu konuyu daha kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Romanın girişinde İsa’nın (as) tanrı olmadığı kendisinden sonra gelecek Ahmed isimli elçiyi müjdeleyen²⁶⁵ bir elçi olduğu, yaradılışının Âdem’in (as) yaradılışına benzediği²⁶⁶, Allah’ın (cc) onu kendi katına yükselttiği²⁶⁷ ve kıyamet günü yanlışa dalanlara karşı şahit olacağıyla²⁶⁸ ilgili ayetler Meryem oğlu İsa’ya ithafen yazılmıştır. Roman “إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً”

²⁶⁴ el-Atûm, *Ardullah*, 380-381.

²⁶⁵ es-Saf 61/6.

²⁶⁶ Âl-i İmrân 3/59.

²⁶⁷ en-Nisâ 4/158.

²⁶⁸ en-Nisâ 4/159.

وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ / İşte bu sizin ümmetiniz, tek bir ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim, öyleyse sadece bana kulluk edin.”²⁶⁹ ayetiyle başlamıştır.²⁷⁰

Romanda Hristiyanlık, aşırılık ve ateizm gibi konuların ele alındığı görülmektedir. Romanın kahramanı Betül, ikinci sınıf öğrencisiyken üniversitede bir tartışma ve diyalog ortamı oluşur. Siyasi, toplumsal, dinî ve iktisadi birçok konu arkadaş ortamlarında tartışılır. Murad bu ortamda ateist görüşlerini arkadaşlarıyla paylaşmaktadır. Üniversitenin kafeteryasında, ağaçların altında oturlurken Murad bu konuları konuşmaktadır. Konu kadere gelince dumanı nefes almayı engelleyecek bir bombayı ortaya atar. İslam dini kişilere seçim hürriyeti tanınmasına rağmen neden ayetlerde “يُضِلُّ” / Allah dilediğini sapıtır dilediğini doğru yola sokar”²⁷¹ ifadesi geçmektedir. Bu bir zorlama değil midir? Bu itiraz üniversitede yayılır ve ateistlik öğrenciler arasında yayılır. Çoğu öğrenci aslında hakikat arayışıyla değil de popülerlik ve kendini ispatlama çabasıyla ateistliğiyle övünür. Bir grup öğrenci ise bu zındık kâfirlerin güç kullanmak gerekse bile işlerinin bitirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bir keresinde Murad “Dinler Efsanelerin Uydurmasıdır” başlığı altında bir konferans vermektedir. Betül ve Salih de dinleyici olarak bu konferansa katılmışlardır. Bu konferansta Salih ile Murad fikirsel bir tartışmaya girerler. Bu tartışma esnasında yine “يُضِلُّ” / Allah dilediğini sapıtır dilediğini doğru yola sokar”²⁷² ayetinin bahsi açılır.

Murad, bundan daha zorlayıcı bir şey gördün mü, diye sorar. Salih burada bir zorlama olmadığını ifade eder. Ayette fiilin zamiri Allah’a (cc) döndürüldüğü için zorlama varmış gibi görünmektedir. Hâlbuki zamir ismi mevsûle (مَنْ / men’e) döndürülse o zaman sorun çözülecektir. O zaman ayet “Allah isteyen doğru yola iletir, isteyen de sapıtır.” anlamına gelecektir. Allah dalaleti seçene dalalet, hidayeti seçene ise hidayeti nasip edecektir. İnsana verilen bu seçim hakkı özgürlüğün zirvesidir. Bazıları Salih’i desteklemiş, bazıları ilginç bulmuş ve bazıları da inkâr etmişlerdir. Konferans öğrencilerin heyecanlı katılımıyla iki saat sürmüştür. Salih tartışma esnasında hiç duruşunu bozmadan, kimseyi tekfir etmeden dengeli bir şekilde aklını kullanarak

²⁶⁹ el-Enbiyâ 21/92.

²⁷⁰ el-Atûm, *Kelimetullâh*, 5-7.

²⁷¹ İbrâhîm 14/4; el-Müddessir 74/31.

²⁷² İbrâhîm 14/4; el-Müddessir 74/31.

konuşmuştur. Nihayetinde o “لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ” / Dinde zorlama olmadığının²⁷³ doğru anlayış olduğunu farkındadır.²⁷⁴

Fakat bu ayeti görmezden gelen aşırılık yanlıları daha sonraları Murad’ı kaçıırır. Kaçırıldığı esnada; Allah’ın (cc) laneti üzerine olsun, Allah’ın (cc) hükmü uygulanmalıdır gibi sözler kulağına gelir. Yaklaşık dört saat sonra arabayla boş bir çöle gelip tekmeleyerek onu çıkarırlar. Ona ateist fikirleriyle nasıl Allah (cc) ’a karşı gelmeye cüret ettiği sorulur. Murad “لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ” / Sizin dininiz size, benim dinim de bana.”²⁷⁵

diye cevap verir. Aşırı grubun lideri Allah’ın (cc) ayetleriyle sinsilik mi yapıyorsun, kendini ne sanıyorsun diyerek kahkahalara boğulur. Murad ise onlara inandığınız Allah (cc) “لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ” / Dinde zorlama olmaz.”²⁷⁶ demiyor mu diye sorar. Grubun lideri onun

Allah’a (cc) iftira ettiğini, bu ayetin Müslüman olmayanlar için geçerli olduğunu söyler. Murad Müslüman olduğumu nereden çıkardınız deyince ona Allah’ın (cc) hükmünden kurtulamayacağı söylenir. Bu grup Allah’ın (cc) kitabına aykırı olmasına rağmen hükmünün kitaplarıyla beraber diri diri yakılması olduğunu düşünmektedir. Murad’ı üzerine benzin dökerek kitaplarıyla beraber yakarlar. Murad çırpınarak can verirken vücudunun yanık kokusu etrafa yayılır. Mutaassıp grup bu zındığa hükmün uygulanması için Allah’ın (cc) onları seçmesinden mutlu bir şekilde orada ayrılırlar. Üç gün sonra bir çoban onun kömürleşmiş cesedine ulaşır. Bulunmasından dört gün sonra da doktor muayenesiyle cesedin iktisat fakültesi ikinci sınıfta okuyan üniversite öğrencisi Murad’a ait olduğu ortaya çıkar. Bazı öğrenciler üzüntüden onun için ağlar. Bazıları ise “جَهَنَّمَ”

“وَبُئْسَ الْمَصِيرُ” / Kötü bir dönüş yeri olan cehennem”²⁷⁷ e diyerek ondan kurtulduklarını ifade

ederler.²⁷⁸ İnsanın yaptıkları onun görüntüsüdür. Kişi “يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ” / İnsanların, varlıkların Rabbi için ayağa kalkacağı günde”²⁷⁹ Allah’ın (cc) huzuruna tek başına çıkacaktır. Zamanında büyük krallardan biri de “إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ” / Ben onun, dininizi

²⁷³ el-Bakara 2/256.

²⁷⁴ el-Atûm, *Kelimetullâh*, 131-137.

²⁷⁵ el-Kâfirûn 109/6.

²⁷⁶ el-Bakara 2/256.

²⁷⁷ el-Mülk 67/6.

²⁷⁸ el-Atûm, *Kelimetullâh*, 184-187.

²⁷⁹ el-Mutaffîfîn 83/6.

değiştireceğinden korkuyorum.”²⁸⁰ demişti.²⁸¹ Nitekim daha sonra Betül Hristiyan olan ailesine Müslüman olan Salih ile evlenmek istediğini ve kendisinin de Müslüman olduğunu açıkladıktan sonra benzer aşırılıklar Hristiyanlar tarafından da yapılmış,²⁸² romanda taassubun dininin olmadığı vurgulanmıştır.²⁸³

Yâ Sâhibeyi's-Sicn romanında siyasi ve ideolojik grupların anlatımında fikirlerin anlatımına da yer verilmektedir. Bu gruplardan birisi Hizbu't-Tahrîr'dir. Bu grubun anlatımında çok sayıda ayete yer verilmiştir. Yazarın cezaevinde olduğu dönemde bu grubun üyeleri Sevâka Cezaevi'nin 12 numaralı koğuşunda ve onun karşısındaki koğuşta kalmaktadırlar. Onlar da yazarla aynı suçlamadan, “dil uzatma” suçundan cezaevine girmişlerdir. Yazar bir keresinde onları yaklaşık on günlüğüne ziyarette gitmiş ve onları daha yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Sonraları Hizbu't-Tahrîr'in emiri olacak olan Ürdün sorumlusu, Atâ Ebu'r-Raştâ, on kişilik bu grubun içerisinde yer almaktadır. Ağızlarından düşürmedikleri iki ayet vardır.²⁸⁴

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ

دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا

“Allah, içinizden iman edenlere ve salih amel işleyenlere vaat etmiştir. Kendilerinden öncekileri nasıl yeryüzüne hâkim kıldığı gibi onları da kesinlikle yeryüzünün hâkimi yapacaktır. Onlar için uygun gördüğü dini iyice yerleştirecek ve korkularının ardından onları güvene kavuşturacaktır.”²⁸⁵

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ

“Sen sabret. Allah'ın verdiği söz gerçektir. Buna inanmayanlar sakın seni gevşekliğe sevk etmesin.”²⁸⁶

Şeyh Atâ bir gün tefsir, ertesi gün dil dersi olacak şekilde değişimli olarak haftada üç tefsir, üç dil dersi vermektedir. Ali İmran suresinin 7. ayeti tefsir ilmi açısından çok önemli bir ayettir. Yazar Şeyh Atâ'nın bu ayetin tefsiriyle ilgili üzerinde durduğu noktaları hâlâ hatırladığını ifade etmektedir.²⁸⁷

²⁸⁰ el-Mü'min 40/26.

²⁸¹ el-Atûm, *Kelimetullâh*, 190.

²⁸² el-Atûm, *Kelimetullâh*, 198-199.

²⁸³ el-Atûm, *Kelimetullâh*, 226.

²⁸⁴ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 191-192.

²⁸⁵ en-Nûr 24/55.

²⁸⁶ er-Rûm 30/60.

²⁸⁷ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 193.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

“Bu kitabı sana indiren odur. Ayetlerinin bir kısmı muhkemdir; onlar kitabın ana ayetleridir. Diğerleri ise müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarma ve (istedikleri) tevilini kurup, (kurgularıyla) benzeşen şeye uyarlar. Oysa onun tevilini sadece Allah bilir. İlimde derinleşenler, buna inandık, hepsi Rabbimiz katındandır, derler. Buna ancak akıl sahipleri ulaşabilir.”²⁸⁸

Yazar bu ayette Şeyh Atâ’nın Allah ve ilimde derinleşenler kelimeleri arasında bulunan vâvın atıf vâvı olduğu görüşünde olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşe göre ayet “Kitab’ın te’vilini yalnız Allah ve ilimde derinleşenler bilir.” anlamına gelecektir. Burada Şeyh Atâ ulemanın çoğunluğunun kabul ettiği vâv’ın vâv’ı isti’nafiye olduğu görüşüne muhalif bir görüş tercih etmiştir. Bu durumda da “Kitab’ın te’vilini sadece Allah bilir, ilimde derinleşenler de biz buna iman ettik derler.” anlamına ulaşılır.²⁸⁷

Hizbu’t-Tahrîr mensuplarının ellerinden Mushaflar ve defterler hiç düşmez. Şeyhten öğrendikleri her şeyi kaydederler. Bakara suresinin tefsirinin yazılı olduğu üç defter, grubun mensupları arasında değerli bir hazine gibi dolaştırılıp korunmaktadır. Bu üç defter Şeyh Atâ’nın cezaevinde yazdığı Kur’ân’ı Kerîm tefsirinin tamamlanan bölümüdür. Yazar, lügat dersinde mecaz konusunda mecazı mürsele bir örnek olarak “أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا” / Allah gökten su indirir, vadiler alabildiğine sel olup akar. Sel, üste çıkan bir köpük taşır.”²⁸⁹ ayetini ele aldığını hatırladığını ifade etmiştir. Yazar Şeyh Atâ’nın doktor, profesör, aydın, büyük ve küçük fark etmeksizin grubunun tüm üyelerine Kur’ân’ı Kerîm’in surelerinden oldukça fazla ödev verdiğini aktarmaktadır.²⁹⁰

Yâ Sâhibeyi’s-Sicn romanında anlatılan diğer bir grup Bey’atu’l-İmâm grubudur. Bu grubun davası kısa süreli bir dava değildir. Yazarın ifadesiyle romanın yazıldığı tarihe kadar merkezi olayların içinde yer almakta ve yakın zamana kadar tutuklamalar devam etmektedir. Bey’atu’l-İmâm ismi herhangi bir krala ve yöneticiye uymamalarından dolayı onlara verilmektedir. Çünkü onlara tabiiyetten çıkmak gerekir. Bu çıkış Allah yolunda

²⁸⁸ Âl-i İmrân 3/7.

²⁸⁹ er-Ra’d 13/17.

²⁹⁰ el-Atûm, Yâ Sâhibeyi’s-Sicn, 194.

cihat, bu uğurda can verenler ise şehit olarak kabul edilmektedir. Bağlılığın/itaatin Allah'ın kanunlarıyla hükmeden Müslüman bir imama olması gerekir. Fakat böyle bir imam dünyanın herhangi bir yerinde bulunmamaktadır. Bu sebepler imam yerine kendi emîrlerini koyup, onlara Allah'a ve resulüne itaat eder gibi itaat etmektedirler. Diğer mahkûmlar bu davanın mahkûmları ile çok kaynaşmamaktadırlar/arkadaşlık etmemektedirler. Çünkü diğer mahkûmlardan çoğu kâfir kabul edilmektedir. Leys Şubeylât başta olmak üzere kâfir kabul ettikleri kişilerin kanlarını mübah görmektedirler. Çünkü o kâfir bir meclis olarak kabul ettikleri Ürdün parlamentosunda milletvekilliği yapmıştır. Bu parlamentoda Allah'ın kanunlarıyla hükmedilmez. Onlar kanun koyucunun başkası değil sadece Allah olduğunu kabul ederler. Çünkü İslam tamamlanmıştır. İslam'ın eksik bıraktığı konularda kanın koyacak kimseye ihtiyaç yoktur. Bu cemaat “الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا / Bugün dininizi olgunlaştırdım. Size olan nimetimi tamamladım. Din olarak size İslâm'ı uygun gördüm.”²⁹¹ ayetine dayanmaktadır. Kendisini Cemâ'atu'-Tevhîd olarak tanımlayan bu grup; kralın, bakanların, milletvekillerinin, Ürdün Âyan Meclisindeki âyanların ve polislerin hepsinin kâfir olduğu inancına sahiptir. Buna dayanak olarak “إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ / Firavun, Hâmân ve ikisinin askerleri günahkâr kimselerdi.”²⁹² ayetini getirirler. Günümüzde bu isimlere farklı anlamlar yüklerler. Firavun bugünkü kralı, Hâmân bakanlar ile milletvekillerini ve âyanları, o ikisinin askerleri ise polisleri temsil etmektedir. Onlar günahkardır ifadesini de onların kâfirliğine yorumlarlar. Devletin okullarını da küfür okulları olarak kabul ederler. Onlara göre rızık üniversite diplomasında değil Allah'ın elindedir. Kolayca başkalarını tekfir etme yetkisini kendilerinde görürler. Tekfir ettikleri kişinin de canı, malı ve namusu onlar için helal olmuş olur. Bir grup milletvekili siyasi mahkûmların sağlık durumlarının iyi olduğundan emin olmak için cezaevini ziyarete gelir. Bu gruba bağlı hiç kimse milletvekillerine en ufak ilgi göstermezler. Selam verdiklerinde ise “وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى / Selam, hidayete uyanadır.”²⁹³ demektedirler. Sadece müminlere selam vereceklerini ve bu selamın onlara yakışmadığını ifade ederler. Siyasilerin İslami selama muhatap olmasını dahi kabul etmemektedirler. Onların tokalaşmalarını dahi kabul etmemiş, sanki milletvekilleri orda

²⁹¹ el-Mâide 5/3.

²⁹² el-Kasas 28/8.

²⁹³ Tâhâ 20/47.

yokmuş gibi davranmışlardır. Aynı şekilde o zamanki emîrleri, daha sonra teorisyenleri olacak olan Ebu Muhammed el-Makdisî'nin oğlu da cezaevi müdürünün elini sıkmamış ve ona kâfir olduğunu söylemiştir. Müdür bunu kimin söylediğini sorunca çocuk babasının söylediğini ifade etmiştir. Ebu Muhammed el-Makdisî'nin en tanınmış kitabı "Millete İbrahim" kitabında cemaatinin muamelede zamanın yöneticilerine karşı olan tavrı anlatılmaktadır. Onları tekfir ederken "إِنَّا بُرْءُؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا" / Biz sizinden ve Allah'ın dışında kul olduklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Tek ilah olan Allah'a iman edene kadar aramızda düşmanlık ve nefret doğmuştur."²⁹⁴ ayetini tekrarlamaktadır.²⁹⁵

Bu cezaevi ortamında Sevâka Cezaevi'nin müdürü koğuşları yeniden sınıflandırır. Farklı davaların mahkûmlarını birbirine karıştırır. Ürdünlü Afganlardan bir mahkûmu Aclun mayıncılarının arasına, Bey'atu'l-İmâm'dan bir mahkûmu Hizbu't-Tahrîrîlilerin yanına, Mevceb davasından üç kişiyi Ürdünlü Afganların yanına yerleştirir. Bunu yapmasının sebebi farklı davalardaki mahkûmların arasında anlaşmazlıkların olduğunu bilmesidir. Mahkûmlar farklı davaların mahkûmlarıyla beraber yaşamaya tahammül edemezler. Önceleri patlak veren kavgalar ve sürtüşmeler ilk olmadığı gibi son da değildi. Müdür bu yeni düzenlemeyle fitne ateşini yakacağını, anlaşmazlıkların boyunu arttıracağına inanmaktadır. Yazar cezaevi müdürünün bu inancında büyük ölçüde haksız olmadığını belirtmektedir. Koğuşların tasnifinden sonra cezaevi müdürü koğuş içlerine müdahalesi "ثُمَّ قَصَدَ هُوَ وَ جُنُودُهُ إِلَى الْغُرَفِ بِغَيْرِ الْحَقِّ" / sonra o ve askerleri haksızca odalara yöneldiler/tasarladılar."²⁹⁶ diye ifade etmiştir.²⁹⁷

Yazar Sevâka Cezaevi'nde açlık grevindeyken kaldığı hücre değiştirilir. Yeni girdiği hücrenin rutubet yayılmış, boyası yıpranmış duvarlarına baktığında bazı ibareler dikkatini çeker. Bu ibareler farklı fikirleri içeren ifadelerden oluşmaktadır. Daha önceki bu hücrede kalan mahkûmların ruhları bu duvarlara akmış görünmektedir. Yazar bu ruhların acılarında ve uçuşlarında farklı olduğunu ifade etmektedir. Bazıları radikal/gelenek, bazıları ise laiklik ile boyanmıştır. Sahiplerinin görüntüsüne göre ibareler farklı bağlamlara delalet etmektedir. Yazarın dondurucu hücrede okuduğu duvar yazılarından biri şöyledir: "Bu Âdem'in (as) yorulduğu, onun için Nuh'un (as) ağladığı,

²⁹⁴ el-Mümtehin 60/4.

²⁹⁵ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 216-219.

²⁹⁶ Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. el-Kasas 28/39.

²⁹⁷ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 233.

İsmail'in (as) kurban edilmek için uzandırıldığı, İsa'nın (as) canavarlarla yürüdüğü, yolunda Eyüp'ün (as) sabrını arttırdığı, Yusuf'un (as) ucuz bir bedel karşılığında satılıp birkaç sene cezaevinde kaldığı ve Muhammed'in (sav) türlü eziyetlere katlandığı bir yoldur." Devamında ise yazar diğer bir duvarda bir gedik bulunduğunu ifade etmiş, bir an için bu gediğin Ye'cüc ve Me'cüc'ün seddinde meydana geldiğini hissetmiştir. Kurtuluş yakındır, ama ölüm en az onun kadar yakındır. Ölüm ve kurtuluş tek bir yüzde belirmektedir.²⁹⁸

Yazarın romanlarında fikirsel konular, örneklerde görüldüğü gibi Kur'ân'ı Kerîm bağlamında ele alınmıştır. Hristiyanlık, Ateizm, taassup konuları ve ideolojik konular anlatılırken Kur'ân'ı Kerîm ayetleri kullanılmıştır. Hatta direk Kur'ân tefsiri ile ilgili kısımların da örnekler arasında yer aldığı görülmektedir. Bu başlık altındaki ayetlerin kullanımı diğer kullanımlardan farklılık göstermektedir. Yazar, özellikle fikirsel konuların anlatımında ayetleri yüzeysel bir şekilde ele almamış, ayetlerin anlamsal derinliklerine de yer vererek fikirlerini Kur'ân'ı Kerîm'e dayandırmıştır. Bazen de anlatılan siyasi grupların fikir dünyasını aktarabilmek için bu grupların dayandıkları ayetleri detaylı bir şekilde aktarmıştır. Dolayısıyla bu başlık altında fikirlerin tartışılması ve açıklanması için ayetlerin kullanıldığı söylenebilir.

5. Baskı ve Zulümlerin Anlatımında Kur'ân Etkisi

Baskı ve zulüm konusu cezaevi edebiyatında ele alınan başlıca konular arasındadır. Yazarın kendi cezaevi tecrübesi, hayatını kaleme aldığı şahısların tecrübesi yanında çok hafif kalmaktadır. Örneğin *Tarîku Cehennem* romanının kahramanı Ali el-İkrîmî otuz yıl boyunca korkunç bir cezaevi tecrübesi yaşamıştır. Suriyeli Dr. İyâd Es'ad ise on yedi yıl dünyanın en kanlı cezaevlerinden sayılan Tedmür Cezaevi'nde kalmıştır. Bu konu, cezaevi edebiyatını konu alan romanlarda ön plana çıkmaktadır. Romanlardan bazıları tamamen cezaevinde geçmekteyken bazılarında bir bölüm cezaevinde geçmiştir. Mesela *Zâikatu'l-Mevt* romanının kahramanı Vâsık üniversitede eylemlere katıldığı için cezaevine girmiş, oradan sevdiği Muna'ya doksan dokuz mektup yazmıştır. Bu mektuplarda cezaevi hayatını ve gördükleri baskıyı da anlatmıştır. Mesela bir mektubunda yetmiş günden beridir korkunç hücrelerde kaldığını, koğuştaki toplu işkence

²⁹⁸ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 275.

gördükten sonra sorguya alındıklarını, hücrelerin ise “إِنِّي عَشْرَ نَعِيبًا” / on iki temsilci”²⁹⁹ den oluştuğunu yazmıştır.³⁰⁰

Özellikle *Yesme'üne Hasîsehâ* romanının olayları neredeyse başından sonuna kadar cezaevinde geçmektedir. Romanda bu konunun anlatımında sıklıkla ayetlerden alıntılar yapılmıştır. *Yesme'üne Hasîsehâ* romanının kahramanı İyâd Es'ad tutuklanmasından sonra sorguda türlü işkencelere maruz kalmıştır. Bir defasında iki saat boyunca darbelere maruz kalmış ve sakalı yüzünün şekli bozulana kadar yolunmuştur. Sonrasında iki asker yüzünü sabit tutmuş, diğer bir asker ise yüzünde kalan kılları yüzüne çakmak tutarak yakmıştır. Zaten susuz olan İyâd, yüzündeki yanıklardan dolayı daha da susamış, alnından süzülen teri diliyle içmeye çalışmıştır. Terin tuzlu olması bir yudum suya olan büyük arzusunu daha da arttırmıştır. Sorguyu yapan asker susuzluğunu anlamış ve bir bardak soğuk su istemiştir. Getirilen bardak “بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ” / bembeyaz, içenler için lezzetli”³⁰¹ bir bardak olarak ifade etmiştir. Çünkü bu bardak “كَأْسٌ مِنْ مَعِينٍ” / kaynağından doldurulmuş bir bardak”³⁰² olarak görülmektedir.³⁰³

Sorgu esnasında gördüğü ağır işkenceye dayanamayan İyâd hastaneye kaldırılmış, altmış günlük komadan sonra ancak uyanabilmiştir. Sahip olduğunu düşündükleri bilgileri öğrenmek için onu iyileştirmişlerdir. Haftalar sonra tam olarak şifa bulmuştur. Namaza durduğunda ise nöbetçi askerin aceleyle onu yatağa fırlatıp “Namaz yasak, sen Müslüman Kardeşlerden misin?” diye bağırmasıyla namazın yasak olduğunu anlar. Sonrasında namazı içinden tamamlamış ve “وَأَوْثِقْ إِلَى رُبُوعٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَ مَعِينٍ” / kalınabilecek yeri ve akarsuyu olan bir tepeye sığındım”³⁰⁴ diye içinde bulunduğu durumu anlatmıştır.³⁰⁵ Bu, maruz kaldığı işkencelerin ve eziyetlerin ardından iki ay komada kaldıktan sonra, namazın bile yasaklandığı bir baskı ortamında yüce Allah’a (cc) sığınmanın bir ifadesi olarak kullanılmış bir ifadedir. Daha sonra Dr. İyâd Es'ad daha sonra hastanede gizlice kalkıp yatağının yanında gardiyanlardan habersizce namaz kılmaya niyetlenir. Kendisini yakından takip eden gardiyanın kendisinden habersiz bir

²⁹⁹ el-Mâide 5/12.

³⁰⁰ el-Atûm, *Zâikatu'l-Mevt*, 315.

³⁰¹ es-Sâffât 37/46.

³⁰² Bu ifade aslında romanda geçmemektedir. Romanın bu bölümünde alıntılanmış olan sonraki ayetin daha iyi anlaşılması bahsettik. İfadenin anlatıma uygun hâle gelmesi sadece ilgili kısmı yazıp terkinin başındaki harfi ceri sildik. Bk. es-Sâffât 37/45.

³⁰³ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 28.

³⁰⁴ Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. el-Mü'minûn 23/50.

³⁰⁵ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 35-40.

şekilde uyuklamaktadır. Parmak ucuyla kalkıp namaz için tekbir getirir. O an ciddi bir korku ve tedirginlik hisseder. Hatasız bir şekilde ancak Fatiha Suresi’ni okuyabilir. Meâric suresinin ilk ayetlerini okumaya çalıştığında ise dili düğümlenir, ayeti yirmi defa tekrar ettikten sonra doğru bir şekilde tamamlar. İkinci rekâta ise kimse hiçbir bekçi namazını bölmediği için rahatlık/iç huzur kalbini kaplar. Sesini hafifçe yükseltir ve Ahzab suresinin 23. ayetinin ilk iki kelimesini “... مِنَ الْمُؤْمِنِينَ / Müminlerden...” henüz tamamlamamışken arkasında ayeti tamamlayan “صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ” وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا / Allah’a verdiği söze bağlı olanlar vardır. Kimi canını vermiş, kimi de beklemektedir. Hiçbir şekilde sözlerinden caymamışlardır.”³⁰⁶ diye ayeti tamamlayan bir ses duyar. Bu ses bir askere aittir. Asker ona bir şey yapmadan yerine geri dönmüştür. Dr. İyâd Es’ad’ın kalbine sevinç ve huzur dolmuş, namazından sonra yatağına geri dönmüştür. Az önce ayeti tamamlayan asker yanına yaklaşmış; ismini öğrendikten sonra evinde arama yapan gruptan birinin de kendisi olduğunu, evinde silah ve bomba bulunmadığını ifade ederek onu teskin etmeye çalışmıştır. Bu atmosferde Dr. İyâd Es’ad kendisiyle konuşan kişinin düzenin cellatlarından bir asker değil Allah (cc) tarafından direncini arttırmak için ona gönderilen bir melek olduğundan şüphe duymadığını ifade etmektedir. İyâd Es’ad’ın bu tutumu da büyük ihtimalle içinde bulunduğu akıl almaz zorlukların sonucudur. Daha o zamanlar serbest bırakılma ümidi taşıyan İyâd Es’ad, ancak yıllar sonra cezaevinden kurtulabilmiştir.³⁰⁷

Daha sonra İyâd, Tedmür Askeri Cezaevi’ne nakledilir. Tedmür Cezaevi’ndeki hayat ne öncesinde ne de sonrasında görülecek türden bir hayat değildir. Tedmür hayatı “تَدْمُرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا” / Rabbinin emriyle her şeyi alt üst eden”³⁰⁸ bir hayattır.³⁰⁹ Tedmür Cezaevindeki cellatların kalplerinde merhamet duygusundan hiçbir iz yoktur. Onların kalpleri taştan bile daha katıdır. Nitekim;³¹⁰

وَإِنَّ مِنَ الْحَجَارَةِ لَمَا يَتَّخِذُ مِنْهُ الظَّهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقُّ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

³⁰⁶ el-Ahzâb 33/23.

³⁰⁷ el-Atûm, *Yesme’üne Hasîsehâ*, 41-42.

³⁰⁸ Cezaevinin ismi olan “Tedmür” ile ayette geçen “Tudemmiru (تَدْمُرُ) / yerle bir eder-yıkar” fiili arasında benzerlik kurulmuştur. Bk. el-Ahkâf 46/25.

³⁰⁹ el-Atûm, *Yesme’üne Hasîsehâ*, 101.

³¹⁰ el-Atûm, *Yesme’üne Hasîsehâ*, 206.

“Öyle taş var ki içlerinden ırmaklar fişkirir. Çatlayıp içinden su çıkan hatta Allah korkusundan aşağı yuvarlanan taşlar da vardır.”³¹¹

Tedmur Cezaevi’nde İyâd Es’ad’ın da içinde bulunduğu bir mahkûm grubu halka oluşturur. Halkanın ortasında Ebu Nezir isimli bir cellat başlarına dikilir. Bu durumdaki korkularını anlatmak için yazar İbrahim suresinin 43. ayetinden iktibasta bulunarak “مُهْطِعِي الرُّؤُوسِ، لَا يَزِيدُ إِلَيْنَا طَرْفًا، وَ أَفَيْدُنَا هَوَاءَ” / Başları eğik, gözlerimiz fal taşı gibi ve içlerimiz-kalplerimiz bomboş³¹² ifadesini kullanmıştır.³¹³

Tedmur Cezaevi’nde uygulanan sistematik işkencelerden biri de mahkûmların aç bırakılmasıydı. Her beş mahkûma bir parça peynir, on mahkûma bir somun ekmek, her üç mahkûma bir zeytin düşmekteydi. Hasta ve yaşlılar açlıktan iyice zayıf düşmüştü. Dr. İyâd Es’ad kaldıkları 27 numaralı koğuşun başkanı, cezaevine girmiş generale sayısı otuzu aşan yaşlı ve hastanın açlıktan öleceklerini bildirir. Bekçiden yaşlı ve hastaların havalanmaya çıkmamaları için izin istemeye karar verirler. Bunun sonucunda bekçi tüm koğuşu meydana çağırır. Madenî kablolarla her geçen mahkûma vurup söverler. Bekçi; salınarak yürüyen, neredeyse yürüyemeyecek durumda olan yaşlı bir adamın sağ gözüne madeni kabloyla vurur. Yaşlı adamın kafasına dolanan kırbacı geri çeker. Gözü yanağına akan adam bilincini kaybeder? Gece yarısı acıyla uyanıp gece boyunca acıdan inler. Gecenin gündüze yakın kısmında yaşlı adam can verir. Bekçiye haber verirler. Bekçi onlara bir battaniye atar ve ölen adamı battaniyeye sarmalarını ister. Cesedin askeri araçla çöle götürüp gömülmeden oraya atıldığı ifade edilmektedir. Eskiden general olan koğuş sorumlusu buna sebep olduğunu düşünerek çok üzülür ve bir çocuk gibi ağlar. O gün onlar için “يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا” / zor ve insanı bunaltacak bir gün”³¹⁴dür.³¹⁵ Yine yazar başlarının öne eğik olduğunu “يَرْهَقُ وَجُوهُنَا قَتَرٌ وَ ذِلَّةٌ” / Yüzümüzü kara bir leke ve aşağılanmışlık sarmış³¹⁶ diyerek ifade etmiştir.³¹⁷

Tedmur Askeri Cezaevi’nde mahkûmlar meydana çıkarılıp üst elbiseleri çıkarılmış bir şekilde koşturulur. Arkalarından yirmi gardiyan avının peşinde koşan yırtıcı hayvanlar gibi peşlerinden koşarak tuzlu suda beklettikleri kamçıları sırtlarına indirirler.

³¹¹ el-Bakara 2/74.

³¹² Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. İbrâhîm 14/43.

³¹³ el-Atûm, *Yesme’üne Hasîsehâ*, 95.

³¹⁴ el-İnsân 76/10.

³¹⁵ el-Atûm, *Yesme’üne Hasîsehâ*, 117-119.

³¹⁶ İfade olumsuzluk edatı kaldırılıp zamir değiştirilerek ayetten alıntılanmıştır. Bk. Yûnus 10/26.

³¹⁷ el-Atûm, *Yesme’üne Hasîsehâ*, 93.

O ân kendi durumlarını ifade etmek için Kur'ân'ı Kerîm'de geçen “حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ” / Ürküp kaçan eşekler³¹⁸, “إِلَىٰ هَيْمٍ” / Susuzluktan yanıp kavrulmuş develer³¹⁹, “مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ” / çağırana (boyun eğip) koşanlar³²⁰ ifadeleri alıntılanmıştır.³²¹

Bir gün İyâd Es'ad sabah koğuşundaki diğer mahkûmlar ile beraber gizlice uyanıp imâ ile sabah namazını kırlarlar. Güneşin doğuşuna yakın bir subay kapının önünde durup mahkûmların isimlerini okumaya başlar. İsmi okunanlar eziyetlerle hayvanlara bile uygun olmayan bir yerde toplanırlar. Yirmi bin kişi hayat ekmeğini güçleri yettiğince azık yapmaktadır. Yazarın ifadesiyle onlar “حَتَّىٰ يَتَوَفَّيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا” / Ta ki ölüm onların işini bitirinceye veya Allah onlara bir yol açıncaya kadar³²² azık yapmaya devam etmektedirler. Bunun yanında Yazar toplandıkları yer için “لَا يَعْلَمُ إِلَّا اللَّهُ” / Allah'tan başkası bilmez³²³ ifadesini kullanmıştır.³²⁴

Yesme'üne Hasîsehâ romanında, Tedmur Cezaevi'nin her türlü işkenceler uygulayan cellatların vicdanları var mıdır diye sorgulanmaktadır. Kendileriyle başbaşa kaldıklarında bu vicdan onları utandırıyor mudur? Acaba “نُكْسُوا عَلَىٰ رُؤُسِهِمْ” / başlarını öne eğiyorlar³²⁵ mıdır? Gökte kayan “مُعَلَّقَةٌ عَلَى الْوَاحِ وَ دُسْرٍ” / levhalar ve çivilere bağlı³²⁶ yıldızların görüntüsü onları sarsıyor mudur? Bir defasında cezaevi doktoru Yunus iki bekçi eşliğinde Tedmür Cezaevi'nde dolaşır. Yürürken aniden bir heykel gibi donakalır. İki bekçiye mahkûmların içerisinde bulunan Dr. Zuhdû'yü işaret eder. Bunun ardından Dr. Zuhdû her gün ağır işkencelere maruz kalmaya başlar. İyileşmesi için süre tanımazlar ona. Kesinlikle öleceğini anlayınca Dr. Zuhdû arkadaşlarından dua ister. Zuhdû ile Yunus üniversitede arkadaşlarmış. Aynı kızı sevmişler. Kız tereddüt etmeden Zuhdû'yü seçmiş. Cezaevi doktoru Yunus'un kalbini kin ile dolduran budur. Bitmek tükenmek bilmeyen intikam duygusunu tatmin etme fırsatını kaçırmamış, iki ay boyunca cezaevi muayenehanesine çağırarak gözleri önünde Zuhdû'ye işkence edilmesinin tadını çıkarmıştır. Nihayetinde iki asker 27 numaralı koğuşta Zuhdû dışında herkesi dışarı

³¹⁸ el-Müddessir 74/50.

³¹⁹ Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. el-Vâkıa 56/55.

³²⁰ el-Kamer 54/8.

³²¹ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 184.

³²² Ayetlerin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. en-Nisâ 4/15, ez-Zümer 39/42.

³²³ el-En'âm 6/59.

³²⁴ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 100.

³²⁵ el-Enbiyâ 21/65.

³²⁶ Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. el-Kamer 54/13.

çıkartırlar. Zaten şişik olan başı daha fazla dayanamaz, inen birkaç sert sopa darbesinden sonra ikiye yarılr. Beyni bu yarıktan dışarı akar. Romanın kahramanı İyâd Es'ad ile koğuş sorumlusu olan eski general, Zuhdû'yü bir battaniyeye sardıklarını ve daha sonra ona ne olduğunu bilmediklerini ifade eder. İyâd gece sessizce kalkıp gizlice onun namazını kılar ve şiddetle ağlayarak onun için dua eder.³²⁷

Cezaevi ortamı akıl sağlığını yitirmiş olan mahkûmların çokça bulunduğu bir ortamdır. Yaşadıkları yoğun psikolojik baskı sonucunda akıl sağlıklarını yitiren mahkûmların yanında akıl sağlığı yerinde olmadığı için cezaevine giren mahkûmlar bulunmaktadır. Cezaevinde akıl sağlığının bozulmasına *Yesme'üne Hasîsehâ* romanında iki örnek verilmiştir. İlki cezaevi müdürü Ebû Nezîr'e Müslüman Kardeşler hakkında itirafta bulunmak istediğini söylemiştir. Müslüman Kardeşlerin, Suriye'ye ait uçakları çalarak saldırı yapmayı planladığını söylemiş ve bunun sonucunda idam edilmiştir. İkincisi örnek ise romanın kahramanı İyâd ile aynı zamanda cezaevine giren eski bir albaydır. Başlangıçta farklı koğuşta olsalar da verem salgınından sonra İyâd'ın koğuşunun değişmesiyle aynı koğuşa düşerler. İyâd onunla konuşmaya çalıştığında ise koğuş arkadaşlarından uzun zaman önce akıl sağlığını yitirdiğini öğrenir. Hiçbir şekilde konuşmamakta ve karşılık vermemektedir.³²⁸ Ancak “إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ” / Ben size gönderilmiş bir elçiyim.”³²⁹ ayetini okuyarak peygamberliğini ilan ettiğinde yıllar sonra konuşur. Daha sonra Allah tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu ifade etmek için başka ayetler de okur. Onun delirdiğine ihtimal vermeyen bir mahkûmun müdahalesiyle bir kargaşa çıkar. Başta birkaç asker koğuşa gelir. Eski albay peygamberliğini onlara da ilan edince çavuşun çağırmasıyla en az otuz asker koğuşu basar ve tüm mahkûmları işkenceden geçirir. Çavuş bu esnada daha da asker çağırır. Mahkûmlara acımasızca vururlar. Bayılanlarla ölenler birbirine karışır. Yedi kişi fena bir şekilde can verir. Bu yedi kişiden biri de aklını kaybeden eski albaydır.³³⁰

Tarîku Cehennem romanında anlatılan tarih öğretmeni Ali Avn ise akıl sağlığı yerinde olmadığı için cezaevine girmiştir. Ali, önceden Libya Krallığı döneminde de hapse girmiştir. Kaddafi'nin liderliğini yaptığı askeri darbeden sonra Trablus duvarlarını Kaddafi aleyhine sloganlarla doldurduğu için de tutuklanmıştır. Dinî konularda âlimdir

³²⁷ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 125-128.

³²⁸ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*.

³²⁹ el-A'râf 7/158.

³³⁰ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 329-333.

fakat ciddi bir sorunu vardır. Alametleri tutmasa da kendisini beklenen mehdi zannetmekte, bununla ilgili konuşmalar yapıp tavırlar takınmaktadır. Örneğin Mehdi'de bulunması gereken “بَسْطَةُ فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ” / bilgi ve vücut bakımından üstünlük³³¹ onda bulunmamaktadır. Son cezaevine girmeden önce büyük bir kütüphaneye sahiptir. Kaddafi'nin ilan ettiği kültür devriminin ardından kütüphanenin tamamı yakılmıştır. Devrim komitesi kitaplar yanarken Ali'nin onları kurtarmak için elleriyle tutup oturma odasına götürdüğünü gözleriyle görmüştür. Kendini ateşe atıp kurtarabildiği kadar kurtarmak için kitapları geri aldığını gördüklerinde onun deli olduğundan şüphe etmemişler ve yanmadan önce onu alıp cezaevine getirmişlerdir. Sorgu günlerinde Cemal Abdunnasır (ö. 1970) hakkındaki görüşü sorulunca onun hain bir köpek olduğunu söylemiştir. Konu o zamanki Libya iç işleri bakanı Huveylidi el-Hamîdi'ye (ö. 2015) arz edilmiş bunun üzerine bakan onu görmek için cezaevine gelmiştir. Bakan, Libya Arap Sosyalist Birliği, rejim hakkındaki görüşünü sorunca olumsuz cevap vermiştir. Kaddafi'nin ise pis bir kedi, asi bir şeytan olduğunu söyleyip firavunun boğulması³³² gibi onun da zamanının geleceğini söylemiştir. Çünkü o zaten Kaddafi'yi bir kedi, ordusunu ve subaylarını fareler ve kendisini ise aslan olarak zannetmektedir. Bir gece koğuş arkadaşları otururken bir grup asker gelir ve Şeyh Ali'ye kalmasını emrederler. Bunun üzerine aslanın fareler için kalmayacağını, farelerin sadece aslanın yüzünü çizebileceği cevabını alırlar. Falakaya yatması istenince “قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا” / De ki, Allah'ın yazmadığı bir şey asla başımıza gelmez³³³ ayetini okur. Dedem izin vermez deyip falakaya yatmaz. Kendisinin iki katı olan asker çenesine yumruk atıp onu yere düşürdüğünde ise dedesinin ona yardım edemediğini, onu falakaya yatırmak isterlerse buyurmalarını söyler. Ayağına iki yüzden fazla kazma sopasıyla vurulurken her darbeye “حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ” / Allah bana yeter. En iyi vekil odur³³⁴ der ve bir kez olsun bağırır.³³⁵

Tarîku Cehennem romanı ikili bir anlatıma sahiptir. Romanda Kaddafi'nin gözünden anlatılan kısımlarla Kaddafi'nin cezaevlerinde uzun süre mahkûm olarak kalan Ali el-İkrîmî'nin gözünden anlatılan kısımlar karışık olarak verilmiştir. Kaddafi'nin

³³¹ el-Bakara 2/247.

³³² Yûnus 10/90.

³³³ et-Tevbe 9/51.

³³⁴ Ayetteki zamir değiştirilerek alıntılanmıştır. Bk. Âl-i İmrân 3/173.

³³⁵ el-Atûm, *Tarîku Cehennem*, 208-212.

kendini üstün görüşü ile Ali el-İkrîmî'nin cezaevinde gördüğü zulüm beraber anlatılır. Kaddafi'nin anlatımında dikkat çeken bir husus, onun firavuna benzetilmesidir. Romanda Kaddafi, Mansur Daw İbrahim'den firavunun asası olarak geçen bir asayı kendisine vermesini istemiştir.³³⁶ Yine onunla ilişkili olarak firavunun “أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى / En yüce rabbiniz benim.”³³⁷ ifadesi kullanılmıştır.³³⁸ Kaddafi'nin öldürülmesini ve cesedinin insanlar tarafından görülmesini de firavunun boğulup cesedinin kurtarılmasına benzetmiştir.³³⁹

Tarîku Cehennem romanının kahramanı Ali el-İkrîmî'nin tanık olduğu en ilginç şairlerden biri eş-Şeltâmi'dir. Tek suçu öğrencilerinin 1976 yılında onun beyitlerini afişlere yazarak üniversite gösterilerinde kaldırmalarıdır. Ayaklanan bu öğrencilerin davası öğrenciler davası diye isimlendirilmektedir. eş-Şeltâmi, Hasan İşkâl adındaki albaya götürülür. Hasan İşkâl ilk sorguda onun şiirleriyle ve öğrencilerin pankartlarıyla dalga geçer. Şairin el koyulan çantasının içinde kırmızı bir seccade bulur. Mahkûmların, subaylarının ve şahsi korumalarının önünde suçunu ortaya çıkaran bir delilmiş gibi şairin kızıl bir komünist olduğunu, seccadesinin bile kırmızı olduğunu söyledikten sonra deliler gibi kahkaha atar. eş-Şeltâmi'yi vurarak yere düşürdükten sonra tüm ağırlığıyla yükseğe sıçrayıp askeri postallarıyla şairin göğsüne basar. eş-Şeltâmi, kemiklerinden gelen çatırtıdan sonra fazla dayanamaz ve bayılır. Gecenin geç saatlerinde uyandığında elbiseleri su içindedir. Öyle görünüyor ki sorgu odasında suyla uyandırılmaya çalışılmış, baygınlığının derinliğinden uyandırılmamıştır. İkinci gün şair yine işkence görür. Elbiseleri parçalanıp vücudu kanıyla kırmızıya boyanır. Onun şiirleriyle slogan atan öğrencilerin koğuşuna götürülür. Albay Hasan İşkâl eğlenmek için öğrencileri eş-Şeltâmi'nin şiirleriyle slogan atmaya zorlar. Öğrenciler kısık sesle slogan atarken üzerlerine kırbaç darbeleri iner. Bu sırada Hasan onlara eş-Şeltâmi'nin yüzünden akan temiz kanların sebebi sizsiniz, “إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ” / Size sihri öğreten büyüğünüz odur.”³⁴⁰ diye bağırır ve küfreder. Şiir dışında bir suçu olmayan eş-Şeltâmi aylarca işkence görür. Şiir Libya'daki lanetli kültür devrimi zamanında bir suç olarak görülmektedir.³⁴¹

³³⁶ el-Atûm, *Tarîku Cehennem*, 182.

³³⁷ en-Nâziât 79/24.

³³⁸ el-Atûm, *Tarîku Cehennem*, 181.

³³⁹ Yûnus 10/92; el-Atûm, *Tarîku Cehennem*, 499.

³⁴⁰ Tâhâ 20/71; eş-Şuarâ 26/49.

³⁴¹ el-Atûm, *Tarîku Cehennem*, 151-154.

Çoğunlukla olarak cezaevi edebiyatında ele alınan bu konu yazarın farklı romanlarında da karşımıza çıkmaktadır. Mesela *Ardullah* romanının kahramanı Ömer bin Seyyid Amerika’da köle olarak uzun süre yaşamış ve kölelere uygulanan eziyete tanık olmuştur. Bununla beraber önceki ilimle bütünleşmiş hayatı sayesinde gerekli sabrı gösterebilmiştir. Bir gece Kur’ân okurken diğer köleler ona inandığı tanrıyı sormaya başlarlar. Ömer her şeyi yaratan, her şeyi bilen, tek olan, “لَا تَأْخُذْهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ / uyuklamayan ve uyumayan”³⁴² Allah’a (cc) inandığını söyler. Köleler Allah’ın (cc) kendilerini de yarattığı hâlde neden onları savunmadığını ve ölmelerine razı olduğunu sorarlar. Ömer bunun imtihan olduğunu, sabretmeleri gerektiğini ve nihayetinde kazançlı olacaklarını ifade eder. Ömer sayesinde tüm gece bir iman dersine dönüşür. Ömer yaklaşık bir saat kölelere Kur’ân’ı Kerîm okur. Yaralarının iyileşmesi için “وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ / Şifa olan Kur’ân’ı indiriyoruz” ayetiyle okumaya başlar.³⁴³ Bazıları iman eder, bazıları ise dinlemekle yetinir, bazıları ise uykuya teslim olur.³⁴⁴

Geçen örneklerden anlaşılacağı gibi baskı ve zulüm konusu daha çok cezaevi edebiyatı bağlamında ele alınmıştır. Yazar baskı ve zulümlerin anlatımında ayetleri genellikle herhangi bir fikri ispatlamak veya görüşünü bir ayete dayandırmak için kullanmamıştır. O bazen içinde bulundukları kötü durumu Kur’ân’daki kötü durumların anlatıldığı ayetlerle anlatmış, bazen de zalimleri Kur’ân’da bahsi geçen zalimlere benzetmen için ayetleri kullanmıştır. Dolayısıyla bu başlık altındaki ayetlerin kullanımında bir benzetme amacı güdüldüğü söylenebilir.

6. Vatan Sevgisinin Anlatımında Kur’ân Etkisi

Vatan sevgisi Eymen el-Atûm’un romanlarına işlenen önde gelen konulardan bir tanesidir. Yazar vatanı için şiirlerinde hakkı söyleyip cezaevine girdiğini düşünmektedir. Romanlarında da Arap toplumunun sorunlarını işlemeye çalışmıştır. Savaş ve üniversite olayları gibi vatan sevgisinin yoğun bir şekilde görüldüğü konuları ele almıştır. Arap toplumu yakın tarihindeki manda yönetimleri ve akabinde meydana gelen Filistin mağduriyeti, Arap toplumunda derin bir yara olagelmıştır. Ürdün ise Filistin’e komşu olması ve nüfusunun yarısından fazlasının Filistin kökenli olması hasebiyle bu yaradan

³⁴² el-Bakara 2/255.

³⁴³ el-İsrâ 17/82.

³⁴⁴ el-Atûm, *Ardullah*, 244.

en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Bu sebeple Eymen el-Atûm vatan sevgisi bağlamında Filistin meselesini de ele almıştır. Mesela Ahmed ed-Dekâmise'nin gerçek hayat hikâyesinin anlatıldığı *İsmuhû Ahmed* romanında Ahmed'in cezaevinden tahliyesi anlatılırken tüm Arap ülkelerinden insanların onu karşılamaya geldiğini ifade etmektedir. Bu kişiler Ahmed'i bir şahıs olarak sevdikleri için gelmemişlerdir. Filistin sevgisine bağlı olarak yaptığı işten dolayı onu sevmektedirler. Aslında onlar Filistin'i sevmekte, onun özgürleşmesi için çabalamakta ve kurtuluş gününü beklemektedirler. Allah'ın izniyle o gün “عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا” / Belki çok yakın³⁴⁵ olabilir.³⁴⁶

Hadîsu'l-Cunûd romanın kahramanı Verd Filistinli bir gençtir. Romanın başlarında işgal altındaki bir vatandan geldiğini ifade etmektedir. O, vatanını kalplerinin çözünüp suyunda gizledikleri bir portakala benzetmektedir. Geniş düzlüklerinde bedenler uzanmış, dokunulmayan ve vazgeçilmeyen bir âşık gibi görünmektedir. Onlar bu aşığı sevmektedir, çünkü vatanları da onları sevmektedir. Nihayetinde kanları bu sevginin mehri olarak vatanlarının meydanlarına akmıştır. Onların gözleri vatanlarının büyüleyici güzelliğine değse “كَانَ الطَّرْفُ يَرْتَدُّ إِلَيْنَا وَ هُوَ حَسِيرٌ” / göz kapanıp açılmaktan bitkin düşer.”³⁴⁷

Fakat karanlık bir el bu sevinci ve güzelliği boğmaya, bu aşkı kurutmaya çalışmaktadır.³⁴⁸ Romanın anlatımında ise vatan sevgisiyle ön plana çıkan karakter Na'îme Hanım'dır. O savaş pilotu olan kocasını İsrail'e karşı vatan savunması için verilen savaşta kaybetmiştir. Bir keresinde Verd'e vatanın sadece coğrafyadan ibaret olmadığını, onun bir değer olduğunu söylemiştir. Vatan sevgidir, şereftir, fedakarlıktır, onurdur, adalettir... Vatan samimi bir imandır. Aşığı kurban etmektir. Menfaatçilerin gürültüsünde ilkelere bağlı kalmaktır. Köle tüccarlarının pazarında hürriyete sarılmaktır. Vatan, şerefli amaçları ve saf gönülleri birleştirmektir. Bu Na'îme'nin kocası Nâsır'dan öğrendikleridir.³⁴⁹

İsmuhû Ahmed romanı bu konuya dair güzel bir örnek teşkil etmektedir. Romanın kahramanı Ahmed ed-Dekâmise savaş döneminde Ürdün'ün İrbid şehrine bağlı köyüne yapılan İsrail saldırılarından oldukça etkilenmiştir. Babasının ona Siyonist saldırılarını ve yakınlarının ölümünü anlatmasıyla daha küçükken Siyonistlere karşı öfke duymaya başlamıştır. Henüz 15 yaşındayken Ürdün Silahlı Kuvvetlerine katılmıştır. Namaz

³⁴⁵ el-İsrâ 17/51.

³⁴⁶ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 639.

³⁴⁷ Ayetlerin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. el-Mülk 67/4; İbrâhîm 14/43; en-Neml 27/40.

³⁴⁸ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 21-22.

³⁴⁹ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 246.

kılarken İsraili kadınların kendisiyle alay etmesi sonucunda ateş açıp yedi İsraili kadını öldürmesi büyük yankı uyandırmıştır. Romanda Ahmed'in mescidin imamından dersler aldığı anlatılmaktadır. O, mescitte Kur'ân okuyup cihatla ilgili ayetleri ezberlemekte, bu ayetleri not ettiği bir defteri yanında taşımaktadır. Ailesinde de vatan sevgisi ve cihat arzusu görülmektedir. Özellikle ağabeyinin cihat arzusu Ahmed'den kat kat fazladır. Köylerinin toprağının her zerresi, sevgili vatanları Ürdün onlara bunu öğretmiştir. Bu topraklar temiz, özü sözü doğru ve büyük fatihler olan sahabenin toprağıdır. Muaz bin Cebel'in kemiklerinin bulunduğu kabrin taşı katile el kaldırılmasını istemektedir. O, bu toprağı sonradan gelen maymunların ve domuzların torunları için değil, korunsun diye kendi kanıyla ve kardeşlerinin kanıyla sulamıştır. Âmir bin Ebû Vakkâs kılıcı kuşanıp İbdir köyünün toprağına dikilmelerini istemektedir. Fakat sorun bu çağrılarının duyulmamasıdır. “كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ / Hayır, kalpleri üzerinde pas oluşturmuştur.”³⁵⁰

Camide Şeyh Abdurrezzak'a çocuklar arasında en çok soru soran Ahmed'tir. Yahudilerle ilgili ayetleri sormaktadır. İlk olarak tüm ayetleri özel defterinin arkasına not etmekte, sonra eksiksiz olarak ezberlemekte ve son olarak Şeyh uzunca tefsirini anlatmaktadır. Yahudilerle savaş konusunda, Müslüman diyarının bir karışı bile işgal edilse tüm Müslümanlara cihadın farz olduğu hadisi onun kalbinde önemli bir yer edinir. Ahmed bir yıl veya daha fazla bir süre Şeyh Abdurrezzak'tan Yahudilerin karakterleri, özellikleri ve nebilerle ilişkilerini anlatan ayetleri öğrenmeye devam eder. Bir defasında Ahmed, Yahudiler kendilerini katletmeden bırakırlar mı diye sorar. Kendilerinden olan nebileri bile katletmişlerdir. Üstelik Yahudiler onları yellenen eşekler olarak görmektedir. Ahmed'in neden bu ayetleri sorduğunun cevabı İbdir'in toprağında ve şehitlerin kabirlerindedir.³⁵¹

Yevmûn Meşhûd romanı vatan sevgisinin anlatımında ön plana çıkan bir romandır. İsrail ile yapılan Kerâmeh savaşının anlatıldığı bu romanda yazar savaş alanına tüm nebilerin ayak bastığını ifade etmektedir. Anlatımın yapıldığı paragrafta nebilerin zikredilmesinin yanında ayetlerden alıntılar da yapılmaktadır. İbrahim (as), Musa (as) ve Ahmed (sav) sahifelerini taşıyıp “يَتْلُونَ مَا تَيَسَّرَ / kolaylarına geleni okumaktadırlar”³⁵².

Zekeriya'nın (as) “أَتَى لَكَ هَذَا / Bu sana nereden?” sorusuna Meryem (as) “هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ”

³⁵⁰ el-Mutaffifin 83/14.

³⁵¹ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 43-46.

³⁵² Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. el-Müzzemmil 73/20.

/ O Allah (cc) katındandır. ”³⁵³ diye cevap vermektedir. Kudüs’ün tamamı Allah’ın katındandır. İsa (as) ise Yahya’dan (as) onu Ürdün’ün güzelliğinde vaftiz etmesini istemektedir.³⁵⁴

Yevmun Meşhûd romanın kahramanı General Meşhûr küçüklüğünde ezberlediği ayetler içerisinden “قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ / Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onlara azap etsin ve onları rezil etsin; size de onlara karşı zafer versin ve inanıp güvenenler topluluğunun içini rahatlatınsın.”³⁵⁵ ayeti üzerinde çokça durduğu ifade edilmektedir. O vatani için giriştiği faaliyetler ve işgale karşı direnişi sebebiyle diploma alamamıştır. Üniversitelerin ise ümmetin gençlerini zehirlediğini düşünmektedir. O Mısır hükümetine üniversitelerin nasıl silah taşınacağını ve hakların geri alınacağını öğretmemesi durumunda tavuk kümesinden bir farkı kalmayacağını duyurduğu için Mısır’dan kovulmuştur. Daha sonra Filistin’e mücadeleye girişmiş, arkadaşlarıyla beraber silah taşımıştır. Yahudilere karşı verdiği savaşta vücudunda kurşun, şarapnel veya mayınlardan yara almadığı yer kalmamıştır. Bomba konusunda uzmanlaşmış ve 1936 yılında ilk bombasını atmış, İngilizlere ile Siyonistlere karşı bombalı saldırılar ve suikastlar düzenlemiştir.³⁵⁶ Söz konusu romanda vatan uğruna ölmenin güzelliği vurgulanmıştır. 1948 yılında Yahudiler açıkça savaş bayrağını çekerken, o zamanki Ürdün kralı Abdullah (ö. 1951), İngiliz Glubb Paşa’ya (ö. 1986) “لَا يَفَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرَى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُنْدٍ / Onlar, surla çevrili yerlerde veya duvarların arkasında olmadıkça size karşı savaşamazlar girmezler.”³⁵⁷ ayetini okumaktadır. Yahudileri himaye altına alan İngiltere’nin dış işleri bakanı Anthony Eden’in (ö. 1977) çağrısıyla kurulan Arap Birliği, Yahudilere karşı verilen savaşta Filistin’de dört askeri komuta merkezi kurulması kararını almışlardır. Bu bölgelerin tamamında nihai yetkiyi ise İngiliz Glubb Paşa’ya vermişlerdir. Romanın kahramanı General Meşhûr bu garipliğin farkındadır fakat elinden bir şey gelmemektedir.³⁵⁸ Romanda “يَوْمَ مَشْهُودٍ / Tanık olunan gün”³⁵⁹ olarak tanımlanan Kerâmeh Savaşı’nda kazanılan zafer değerlendirilirken önceki

³⁵³ Âl-i İmrân 3/37.

³⁵⁴ el-Atûm, *Yevmun Meşhûd*, 166.

³⁵⁵ et-Tevbe 9/14.

³⁵⁶ el-Atûm, *Yevmun Meşhûd*, 135-136.

³⁵⁷ el-Haşr 59/14.

³⁵⁸ el-Atûm, *Yevmun Meşhûd*, 131-133.

³⁵⁹ Hûd 11/103.

savaşlarda düşmanın galip gelmesinin en büyük sebebi olarak hür iradeye sahip olunmaması gösterilir.³⁶⁰

Eymen el-Atûm Aclûn kalesinde tutuklanmasına sebep olan şiiri okuduğu toplantıyı anlatırken gece çökünceye kadar dokunaklı müzikler dinlediğini, ay çıktığında ise gölgesinin kalenin önünde uzandığını ifade etmektedir. Oradan ayrılırken ise “جَعَلْتُ / الْقَمَرَ عَلَيْهِ دَلِيلًا / Ayı üzerine delil yaptım.”³⁶¹ demiştir.³⁶² Daha sonra o bu sebeple tutuklanmış, evinin aranmasından sonra istihbarat teşkilatının arabasına binmiştir. Yazarı tevkif eden araç seyrine devam ederken yazar da zihninden vatanına olan sevgisini geçirmektedir. İlk defa vatanına olan sevgisinin ne kadar çok olduğunu hissettiğini ve bu sevginin ne kadar derin olduğunu ifade etmektedir. Son olarak da vatanına hitaben “جُئْتُ / عَلَى قَدَرٍ / Bir kader dahilinde geldim”³⁶³ ifadesini kullanmaktadır.³⁶⁴ Yine yazar kendi serbest kalışını anlatırken “يَا وَطَنِي أَتَيْنَاكَ عَلَى قَدَرٍ / Ey vatanım! Bir kader üzere sana geldik.” ifadesini kullanmaktadır. Yazar cezaevinden çıktığında vatanının temiz toprağını öpeceğini, dinçliğini vatanıyla tekrar kavuşacağını, gençliğinin parlak bir dönemi vatanı uğruna cezaevinde geçirdiğini ifade etmektedir. Vatanının her şeyden daha büyük, her boydan daha uzun, her cellattan daha kalıcı, suçlamalar karşısında en saf ve her kadından daha güzel olduğunu ifade eder. Yazar cezaevinden vatanına dönmek için çıkmış, rüzgarlar karşısında parçalanmamış, kasırgalar karşısında eğilmemiştir.³⁶⁵

Yâ Sâhibeyi's-Sicn romanının vatan sevgisinin anlatımında yazarın sevgi dairesi olarak tanımladığı üç yakın arkadaşı ‘İkrime, Ali ve Yusuf ön plana çıkmaktadırlar. Bu üç arkadaşın davası o dönemde Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin baktığı davalar içinde ön plana çıkmaktaydı. Bunlar Aclun dağının Filistin’e bakan tarafındaki tepelerinde yaşayan Ürdünlü aşiretlere mensupturlar. Yazar, onların kaldıkları yer ile “mukaddes topraklar” olarak tanımladığı Filistin arasında düşmeden üzerinden atlanabilecek bir sınır olan “وَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ / çorak-ekin bulunmayan bir vadi”³⁶⁶ olduğunu ifade eder. Bu arkadaşlar mayın tarlalarına girip vatan toprağından mayınları toplayıp evlerinin

³⁶⁰ el-Atûm, *Yevmun Meşhûd*, 329.

³⁶¹ Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. el-Furkân 25/45.

³⁶² el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 9-10.

³⁶³ Ayetteki ifadenin zamiri değiştirilerek alıntılanmıştır. Bk. Tâhâ 20/40.

³⁶⁴ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 19.

³⁶⁵ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 342-343.

³⁶⁶ İbrâhîm14/37.

depolarında saklamayı hobi edinmişlerdi. Her mayın bulduklarında altın bulmuş gibi seviniyorlardı. Her seferinde bulduklarıyla yetineceklerine yemin ediyor, sonrasında yeminlerini bozup tekrar mayın aramaya dönüyorlardı. Bir mayın ile diğeri arası mesafeyi cetvelle, karışlar ve adımlarla ölçüyorlardı. Elbette bu titiz bir hesaplama değildi. Yanlışlıkla bir mayının üstüne otursalar havaya uçarlardı. Ölüm ile kendi aralarında sadece bir santimetrelik bir hata mesafesi, bir saniye veya daha az bir zaman vardı. Fakat buna hiç aldırıyor, mayınların ortasında aniden ölüm riskiyle yürüyüp vatanımız bizi öldürmez diyorlardı. Mahkeme salonunda hayallerinden dolayı sorgulandıklarını aktaran yazar mahkemenin onlara, “الْأَخْلَامُ / karmakarışık hayaller”³⁶⁷ dediği ifade edilmektedir. Bunun üzerine hayallerinin vatanlarını hür olarak görmeleri ve Siyonistlerin ayak basmaması olduğunu, Siyonistlerin antlaşma tanımayacağını, Ürdün’ün doğu yakasını kendi toprakları olarak gördüklerini, bu mayınları ülkelerine karşı bir saldırı olması durumunda kullanacaklarını mahkemede ifade etmişlerdir. Mahkeme onlara idam cezası vermiş, müebbet hapis olarak hafifletmiştir.³⁶⁸

Eymen el-Atûm, sonsuzluğa olan özlemlerini doyurmak, anavatanlarına olan özlemlerini gidermek; dinlenmek için cezaevinin yüksek duvarlarına dayandığını ve masmavi gökyüzüne bakışlarını yönelttiğini ifade etmektedir. Bu “إِلَّا لَعِبٌ وَلَهُوَ” / sadece bir oyun ve eğlence”³⁶⁹ değil, mahkûmların masum ve helal eğlencesidir.³⁷⁰ Yine o benliğini gecenin toprağına yapraklarının sabahın birinde yeşillenmesi ümidiyle gizlediğini ifade etmektedir. Onun yaprakları sulanmaya susamıştır. Binlerce fikir, görüş taşımakta; bunları karanlık gecesine serpiştirmektedir. Bunlar onun yalnızlığını yatıştırılmaktadır. Ölüm ile yalnızlık arasındaki mesafeyi kısaltmaktadır. Cezaevleri onların vatanları ve gurbetleridir. İnsan vatanında gurbeti yaşar mı? Evet, onlar gurbetçidirler. Çünkü vatanlarını feci bir şekilde sevmektedirler. Neredeyse saçmalık derecesinde kalplerine vatan toprağını katmaktadırlar. Onlar gece vatanlarına aşk kapılarını açmaktadırlar. Karanlık gecede tek bir veda cümlesi söylemeden kendilerinden ayrılması korkusuyla bu aşkın üzerine kapıyı kapamaktadırlar. Bu bencillik midir? Yazar vatan hakkında “كَانَ يُؤْتِرْنَا”

³⁶⁷ Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. Yûsuf 12/44; el-Enbiyâ 21/5.

³⁶⁸ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 124-126.

³⁶⁹ el-En'âm 6/32, 70; el-A'râf 7/51; el-Ankebût 29/64; Muhammed 47/36; el-Hadîd 57/20.

³⁷⁰ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 170.

عَلَى أَنْفُسِنَا وَلَوْ كَانَ بِهِ خَصَاصَةٌ / Kendi ihtiyacı olsa bile bizi bize mi tercih etmektedir.”³⁷¹ diye düşünmektedir.³⁷²

Örneklerden anlaşılacağı gibi Eymen el-Atûm vatan sevgisi konusunu anlatırken Kur’ân’ı Kerîm ayetlerine başvurmuştur. Ancak bu konunun anlatımında ayetler hareket noktası olmamış, direk konuyla anlamsal ilişki içerisinde ayetler kullanılmamıştır. Dolayısıyla vatan sevgisinin anlatımında Kur’ân’ı Kerîm ayetlerinin kullanılmasının yazarın şahsi tercihi ve üslûbu olduğunu söylemek mümkündür.

7. Karşı Duruş ve Kararlılığın Anlatımında Kur’ân Etkisi

Kararlılık göstermeye en layık olan şey zulmü kaldırmak için gösterilen kararlılıktır. Bu konu romanlarda cezaevi edebiyatında karşımıza çıkabildiği gibi farklı alanlarda da karşımıza çıkmaktadır. Mesela üniversite gençliğinin vermiş olduğu mücadele, bir karşı duruş ve kararlılık örneğidir. *Hadîsu'l-Cunûd* romanının girişinde rektöre seslenilir. Vuku bulan olayların ne olduğu sorulur. Peş peşe gelen, kalplerde birikip çatlatan ve onu “قَاعًا صَفْصَفًا / boş ve dümdüz bir yere”³⁷³ çeviren şey nedir? Rektör 83-84 eğitim öğretim yılının ilk döneminde yeni bir ders programı kararı alır. Bununla zorunlu not ortalamasını 70’e, başarı notunu 65’e yükseltir. Bunu üniversitenin akademik seviyesini yükseltmek için yapar. Bu karar üniversitenin onda birini oluşturan 400 öğrencinin üniversiteden atılması anlamına gelmektedir. Bunun sonucunda bu 400 öğrenci kendilerini sokaklarda bulur. Öğrencilerin oturma eylemleri ve yürüyüşleri bir hafta boyunca sürer. Bu gösterileri körükleyen öğrencilerin başında romanın kahramanı Verd’in ev arkadaşı Vasfî bulunmaktadır. Vasfî komünist görüşlere sahip bir gençtir. Verd’in odasının bitişiğindeki odasında sabaha kadar uyumadan yoldaşlarıyla sessizce planlar yapar. Vasfî, ev arkadaşları Verd ve Sıraç’tan izin almadan odalarını isyancılarla doldurur. Nihayetinde öğrencilerin haklarını aramak için ayaklanması sonucunda karar düşürülür. Bu olay üniversitede daha sonra meydana gelecek öğrenci hareketleri için bir dönüm noktasıdır. Kararın düşürülmesinden sonra sivil kıyafetli güvenlik güçleri öğrencilerin evini basıp evde arama yaptıktan sonra Vasfî’yi gözaltına alırlar. Vasfî gözaltında kötü muamele görür. Öğrenciler yaşadıkları dehşetin ardından bir yandan

³⁷¹ Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. el-Haşr 59/9.

³⁷² el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 243.

³⁷³ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 55.

gösteri yaparak bir yandan da Vasfi'nin Ürdün'de nüfuz sahibi olan akrabalarının aracılığıyla onu kurtarmaya çalışırlar. O günlerde Ürdün, örfi hükümlerin ve askeri davaların bataklığında boğulmaktadır. Babasının akrabası olan o zamanın bakanlarından Abdurrahman Emced'e ulaşırlar fakat örfi hükümler bakanlardan da üstün olduğu için bir sonuç çıkmaz. Bu sırada Vasfi'nin annesi ölür. Kendisi ise uzun süre hücrede kalır. Kırk gün dahi güneşi göremediği kendi ağzından ifade edilir. Gözleri karanlığa alışır. Her yer sessiz, gece ise soğuktur. Hayal gücü tamamen açılır. Görülmeyen şeyin ona “لَنْ تَرِنِي / Beni asla göremezsin.”³⁷⁴ dediğinin hayalini görür. Çayırılardan koşarak gelen atlar arkadaşlarının görüntülerine dönüşür. Bazıları üzüntülüdür. Numan “إِرجع إِلَيْهِمْ / Onlara geri dön.”³⁷⁵ demektedir. Salim'in kızgın bir şekilde “لَأَذْبَحَنَّهُ / Onu keseceğim.” sözüne Verd “أَفْتَمَارُونَهُ عَلَى مَا يَرَى / Onunla gördüğü şey hakkında tartışıyor musunuz?”³⁷⁶ diye cevap vermektedir. Verd'in sözleri ağzından ışık halkası olarak çıkmakta, Salim ise onu tutup yutmaktadır. Daha sonra Vasfi'nin kardeşi Nuha diğerleri kaybolduktan sonra ortaya çıkıp “بَيَّتَ طَائِفَةً مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ / İçlerinden bir grup, geceleyin senin dediğinden başka şeyler kurarlar”³⁷⁷ demektedir.³⁷⁸

Sonraları Yermük Üniversitesi'nin rektörü zorunlu ders kararı alarak mühendislik fakültesinde uygulanan ders programını değiştirir. Öğrenciler harcının ödenmesi karşılığında altı saatlik zorunlu ders almaya mecbur bırakılır. Eski öğrenciler saati 10 dinardan 60 dinar, bu kararın yayımlandığı 1985-1986 eğitim öğretim yılından sonra kaydolun yeni öğrenciler ise saati 15 dinardan 90 dinar³⁷⁹ harç ücreti ödemekle yükümlü tutulurlar. Tabi bu öğrenciler için büyük bir rakamdır. Bu durum fakir, durumu iyi olmayan ve “لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِخَافًا / İnsanlardan ısrarla bir şey istemeyen”³⁸⁰ öğrencileri çok zor bir duruma sokmaktadır. Hâlihazırda zaten harç ücretini ödeyebilmek için bir dönem bir işte çalışıp bir dönem okuyan, haftayı ikiye bölüp bazı günler çalışıp bazı günlerde

³⁷⁴ el-A'râf 7/143.

³⁷⁵ en-Neml 27/37.

³⁷⁶ en-Necm 53/12.

³⁷⁷ en-Nisâ 4/81.

³⁷⁸ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 55-93.

³⁷⁹ 1985 yılında 90 Ürdün Dinarı yaklaşık 20 gram has altına denk gelmektedir. Bk. “Jordanian Dinar”, *Wikipedia*, 11 Mayıs 2022; TradingView, “XAUUSD Grafiği — Ons Altın ABD Doları Fiyatı”, (Erişim 08 Haziran 2022).

³⁸⁰ el-Bakara 2/273.

okula gelen, derslerine akşam saatine alıp öğleden sonra saat üçe kadar çalışan veya bunun tam tersini yapan öğrenciler bulunmaktadır. Mesela romanın kahramanı Verd yakıcı bir yaz günü taş işçisi olarak çalışan arkadaşı Tevfik'i memleketinde ziyarete gider. Tevfik'i kan ter içerisinde, esmer yüzü taşların beyaz tozuyla kaplanmış ve aşırı yorgun ama buna rağmen mutlu görür. O babasının otobüs parası verme imkânı dahi olmadığını, bu iş sayesinde üniversite harçlarını ödediğini söyler.³⁸¹ Üniversite aldığı bu kararı yaz okulu için aynen uygular. Bu esnada öğrenci grupları aktif ve organize bir şekilde hareket etmekte ve bu karara karşı çıkmaktadırlar. Öğrenci gruplarının yoğun çabalarına rağmen 10 Mart 1986 günü kararın kesin olarak değişmeyeceği öğrencilere bildirilir. Otuz öğrenci oturma eylemine başlar, bu öğrencileri tüm fakültelerden çok sayıda öğrenci destekler. Öğrenciler üniversite yanıyor diye bağırırlar. Rektörün bu kararını, üniversitede yangına dönüşecek bir kıvılcıma benzetirler.³⁸²

Gerçekten bu olaylar üniversiteyi yangın yerine çeviren olaylara dönüşür. Olaylar üniversite yönetiminin kontrolünden çıkınca rektör olaydan el çektilir ve emniyet güçleri müdahale etmeye başlar. Ramazan ayının üçüncü günü olan 11.05.1986 Pazar günü, sabah saat 09.00 ayaklanmaların tarihten aldığı itirafın vaktidir. Sadece kendilerine ve haklarına bağlı olan üniversite öğrencileri, bedelinin ne olacağını düşünmeden Yermük Üniversitesinde müşterek gösteriler ve protestolar düzenleme kararı alır. Kardeşlik üzerine alınan bu karardan hiç kimse caymayacaktır. Birlik mesajı içeren sloganlar atarlar. Seçilen kelimeler çok önemlidir. Devrimin anahtarı kelimelerdedir. İlk mesaj “اِفْرَأْ / Oku!”³⁸³ kelimesidir. İlk rahmet kelimesi “كُونِي بَرًّا وَسَلَامًا / Serin ve güvenli ol”³⁸⁴dur. En büyük azap kelimesi “اِخْسَوْا فِيهَا وَلَا تَكْلُمُونَ / Orada yığılın! Bana bir şey söylemeyin”³⁸⁵dir. Üstünlükten düşkünlüğe düşmenin kelimesi “اِهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا / Oradan hep birlikte inin”³⁸⁶dir. Putları deviren “وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا / De ki, Hak geldi, batıl yok oldu. Zaten batıl yok olmaya mahkûmdur”³⁸⁷ kelimesidir. Yokluktan

³⁸¹ el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 97-98.

³⁸² el-Atûm, *Hadîsu'l-Cunûd*, 187-190.

³⁸³ el-Alak 96/1.

³⁸⁴ el-Enbiyâ 21/69.

³⁸⁵ el-Mü'minûn 23/108.

³⁸⁶ el-Bakara 2/38.

³⁸⁷ el-İsrâ 17/81.

varlığı oluşturan ise “كُنْ فَيَكُونُ / Ol (der, o da) oluşur”³⁸⁸ kelimesidir. Kelimeler devrimidir. Bu öğrenci hareketleri tarihinde nadir rastlanacak türden protestoya öncülük etme görevi Verd’e verilmiştir. Müslüman Kardeşler, komünistler, solcular ve lâikliği savunanlar onun lider olmasını kabul etmişlerdir. Başarısız olmamak için çok dikkatli olmalıdır. Üniversitede tam anlamıyla bir insan seli meydana gelmiştir. Üniversitenin yolları “قَاعًا / boş ve dümdüz yer”³⁸⁹lere dönüşmüştür. Verd ise Nuh (as) gibi kendisiyle beraber kurtulanları “عَلَى ذَاتِ الْوَاحِ وَدُسْرِ / Çivilerle perçinli levhalar üzerinde”³⁹⁰ taşınması gerekmektedir.³⁹¹

Romanlarda sabır ve kararlılık konusu farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin *İsmuhû Ahmed* romanının kahramanı Ahmed ed-Dekâmise Yahudileri öldürdüğü olaydan sonra mahkemeye çıkarılırken iç sıkıntısını yenmek ve yorucu hayallerden kurtulmak için Kur’ân’daki sabır ile ilgili ayetlere sığınır. İçinden “وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ / Sabredenleri müjdele.”³⁹², “فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ / Sabret! (İyi) Sonuç, müttakiler içindir.”³⁹³ gibi hatırlayabildiği sabır ayetlerini tekrarlar.³⁹⁴ *Ene Yûsuf* romanı ise Yusuf suresinde anlatılan kıssanın nassa bağlı kalınmaya çalışılarak yeniden ele alındığı bir romandır. Bu romanda ise Yusuf’u (as) yediği iddia edilen kurtların anlatımıyla sabır konusuna değinilmiştir. Romanın girişinde As’âs isimli kurt diğer kurtlara yaptığı konuşmada “لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ / Her ecelin bir yazgısı vardır.”³⁹⁵ dedikten sonra Yusuf’un (as) kimliğini açıkladığında kullandığı “إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجَرَ الْمُحْسِنِينَ / Kim kendini yanlışlardan korur ve sabrederse, Allah güzel davrananları karşılıksız bırakmaz.”³⁹⁶ ayetini okuyarak sabrı vurgular. Yusuf’un (as) kendisine yapılan çirkin teklife karşı dik duruş göstermesi ve iffetini koruması kararlılık ve karşı duruşa en güzel örneklerdendir. *Ene Yûsuf* romanının anlatımında o günaha girip kendisini yetiştiren

³⁸⁸ el-Bakara 2/117; Âl-i İmrân 3/47, 59; el-En’âm 6/73; en-Nahl 16/40; Meryem 19/35; Yâsîn 36/82; el-Mü’min 40/68.

³⁸⁹ el-Atûm, *Hadîsu’l-Cunûd*, 55.

³⁹⁰ el-Kamer 54/13.

³⁹¹ el-Atûm, *Hadîsu’l-Cunûd*, 280-284.

³⁹² el-Bakara 2/155.

³⁹³ Hûd 11/49.

³⁹⁴ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 317.

³⁹⁵ er-Ra’d 13/38.

³⁹⁶ Yûsuf 12/90.

kişiye hainlik etmek yerine tereddüt etmeden “أَحَبُّ إِلَيَّ / Cezaevi bana daha sevimlidir”³⁹⁷ demiştir.³⁹⁸

Bu konu cezaevi edebiyatında genişçe ele alınan konulardan biridir. Örneğin *Yesme'üne Hasîsehâ* romanında gördüğü olumsuzluklar karşısında Allah'ın (cc) kendisi hakkında verdiği kararlara razı olduğunu ifade ettikten sonra Allah'a sığınmak ve Allah'tan bir yardım dilemek için “فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا / Bana katından bir veli bağışla”³⁹⁹ ifadesi kullanılmıştır.⁴⁰⁰ Her seferinde sabrı ve karşı duruşu sayesinde sorguya girenleri ve cellatları histeriye maruz bırakan Mahmûd el-Fehhâm, Fer'ul-Hatîb'in şahit olduğu kahramanca duruşlardan biridir. Bir seferinde ona üyesi olduğu Müslüman Kardeşler grubu hakkında itirafta bulunması için biraz beyaz kâğıt ve bir kalem verilir. Fakat o buna tüm alaycılığı ve meydan okuyucu tavrıyla buna karşı koyar. O tek bir harf yazmaz. Kâğıtların bir kısmıyla kanını siler. Diğer bir kısmına tükürür ve bardakta kalan sudan içip sırtüstü uzanır. Ayaklarından birini yere dik açı oluşturacak şekilde duvara dayayıp diğer ayağını kaldırdığı ayağa dolar. Bu hâlde içinden bazı ayetleri okumaya başlar. Okumasıyla beraber yaralarının deride görünmez hâle geldiğini hisseder. Yaraların çevresinde bostanlar oluşmakta ve nehirler fışkırmaktadır. Mahmud neye iman ediyordu? Onun bu azimli ve kararlı duruşunda emin olmasını sağlayan şey neydi?⁴⁰¹

Yâ Sâhibeyi's-Sicn romanında ise Eymen dikkatle baktığında daha önce orada kalan tutukluların hücrenin duvarına bazı yazılar yazmış olduğunu fark eder. Bu yazılardan bazıları şunlardır: “فَصَبِّرْ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ / Güzel bir sabır, yardımına sığınılacak olan Allah'tır.”⁴⁰², “وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ” / Sakın Allah'ı, yanlışlar içinde olanların yaptıklarından habersiz sanma!”⁴⁰³, “Bu nebilerin yoludur. Yusuf'tan (as) daha iyi değilsin, Allah katında Yunus'tan (as) değerli değilsin.” ve “Sen tevhidin hakikatini öğrenmek için buradasın.”. Duvar üzerine kazınmış bu gibi birçok ifadeyle Allah (cc) keliması ile insan sözünün birbirine karıştığını görür. O, bunlarla teselli bulur. Nitekim tevhit yolculuğu ve Allah'tan (cc) başkasına kul olmamak zordur. Allah'a (cc)

³⁹⁷ Yûsuf 12/33.

³⁹⁸ el-Atûm, *Ene Yûsuf*, 211.

³⁹⁹ Meryem 19/5.

⁴⁰⁰ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 51.

⁴⁰¹ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 81.

⁴⁰² Yûsuf 12/18.

⁴⁰³ İbrâhîm 14/42.

olan sadakatin bu tür zorluklara göğüs gererek ispatlanması gerekir. Yusuf (as) da cezaevini göze alarak Allah’a (cc) olan sadakatini ispatlamıştır. Aynı gece yazar Kurtûbî’nin tefsirinden şu ayeti okumuştur.⁴⁰⁴

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلَكِنْ بَعَدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ

“Yakın bir menfaat veya kolay bir yolculuk olsa kesinlikle sizinle gelirlerdi. Ancak bu zorlu yolculuk onlara uzak geldi. Yakında gücümüz yetseydi sizinle birlikte çıkardık diye Allah adına yemin edeceklerdir. Boşuna nefes tüketiyorlar. Allah onların kesinlikle yalancılar olduğunu biliyor.”⁴⁰⁵

Eymen el-Atûm daha sonra istihbarata ait cezaevindeyken sorguya alınır. Sorguda kendisine neden rejimi hicveden şiirler yazdığı sorulur. Yazar suskun kalamadığını ifade eder. Sorgudaki memur kendisine çay mı kahve mi istediğini sorar. Bu yumuşaklığı yazar salınacağıının alameti olarak yorumlar. Devamında güzel bir üslûpla sorgudaki memur neden başını ağrıttığını, evinde olup çalışmalarını tamamlamasının daha iyi olduğunu söyler. Bunun üzerine yazar, “قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا / De ki, Allah’ın yazmadığı bir şey asla başımıza gelmez.”⁴⁰⁶ ayetiyle karşılık verir. Memur, sen bizim kâfirler olduğumuzu mu düşünüyorsun, diyerek aynı fikirde olduklarını fakat sebeplere de tutunması gerektiğini söyler. Yazar da zaten sebeplere tutunduğunu, kendisi bu cezaevine gelmediğini; onların kendisini bu cezaevine getirdiğini söyler. Sonrasında memur ifadesini imzalayıp Eymen el-Atûm’u hüccesine gönderir.⁴⁰⁷

Yesme’üne Hasîsehâ romanında ön plana çıkan karakterlerden biri Şeyh Faruk’tur. O, sempatik, yüzünden hafif gülümsemesi eksik olmayan, en sıkıntılı zamanlarda insanı tebessüm ettiren, fedakâr bir karakterdir. İnsan üstü akılcı güdülere sahiptir. Koğuştaki önemli bir konuma sahiptir. Yazar Şeyh Faruk’un konuştuğunda kelimeler dudaklarından “نَهْرًا مِنَ الْعَسَلِ مُصَفًّى / süzme bal ırmağı” akar ifadesini kullanmıştır. Bu ifade Muhammed Suresi 15. ayetten iktibastır. Bir keresinde koğuştaki bölünme ve kavgayı sona erdirmiştir. Aslında cezaevine girmeden önce bir üniversitede edebiyat fakültesi dekanıdır. Sık sık yakın bir salıverilme ümidiyle hükümleri

⁴⁰⁴ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn*, 39.

⁴⁰⁵ et-Tevbe 9/42.

⁴⁰⁶ et-Tevbe 9/51.

⁴⁰⁷ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn*, 57-58.

rahatlatmaya çalışmaktadır. Her gece dersini değışmeyen etkili bir üslûp ile “إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ / وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ”⁴⁰⁸ ve “عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا / قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ / Allah’ın ikramı, güzel davrananlara yakındır.”⁴⁰⁹ ayetlerini okuyarak tamamlamaktadır⁴¹⁰. Bu üslûbuyla *Yesme’üne Hasîsehâ* romanında kararlılık, dayanma ve sabrın sembollerinden biri olmuştur.

Yine *Yesme’üne Hasîsehâ* romanının kahramanı Fer’ul-Hatîb’te konulduğı, çok eziyete maruz kalmış miskinlerle dolu bir koğışta bedensel ve psikolojik konularda doktorluk yapar. Sorgulamalarda edindiğı tecrübelerle dayanarak işkence esnasında uygulamak üzere bazı yöntemler belirler. Bunu diğerk tutuklulara da anlatarak onların acısını hafifletmeye çalışır. Bunlardan bazıları kırbaçlandığında duyduğı acıyı düşünme, kırbaçları sayma ve en mutlu olduğı anılarına dalmaya çalışır. İtiraf etmeye zorlanırsan ölümler ve yurt dışında olanlar hakkında yalan itirafta bulun. Sorgu zamanını önceden biliyorsan veya sorgular periyodik ise bir gün veya uzun saatler boyunca yemekten kaçın. Bu işkence esnasında hemen bayılıp acıdan kurtulmanı sağlar. İşkence esnasında çığılıklarını engelleme. Bu ciğerklerini patlatır. Her bağırıştan sonra çekebildiğink kadar havayı ciğerklerine çek. İşkenceden döndüğünde yaraları tükürük veya idrarla olsa bile sil, sıkıca bağla. Bağlamak için battaniyenin kenarları uygundur gibi tavsiyelerde bulunur. Bu tavsiyelerin içinde “İşkence esnasında ve sonrasında hatırladığink ve okuyabildiğink tüm ayetleri” oku tavsiyesi “وَنُزِّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ / Şifa olan Kur’ân’ı indiriyoruz”⁴¹¹ iktibasıyla desteklenmiştir. Koğışta bir şeylerin değıştiğini anlayan sorgucular Dr. İyâd Es’ad’ı sorgu odasına götürüp iki saat tek bir soru sormadan sadece işkence etmişlerdir ama bu sefer İyâd’ın sahip olduğı tecrübeler sayesinde işkenceciler yorgun düşmüş ve onu başka bir hücreye göndermişlerdir.⁴¹²

Eymen el-Atûm’un romanları ve hayatı içerisinde karşı duruşun en çok ön plana çıkan eylemi açlık grevidir. Sevâka Cezaevi idaresinin baskıcı tutumu karşısında mahkûmlar bir çare düşünmektedir. “غَيْرَ أَنَّهُمْ رَضُوا بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ / Fakat onlar (bazı mahkûmlar) Allah’ın onlara verdikleriyle razı olup”⁴¹³ karşı koymak istememekte ve

⁴⁰⁸ el-A’râf 7/56.

⁴⁰⁹ el-İsrâ 17/51.

⁴¹⁰ el-Atûm, *Yesme’üne Hasîsehâ*, 299-300.

⁴¹¹ el-İsrâ 17/82.

⁴¹² el-Atûm, *Yesme’üne Hasîsehâ*, 59-60.

⁴¹³ Ayetin ifadesi değıştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. et-Tevbe 9/59.

bundan rahatsız olmaktadırlar. Bu tavırlarıyla boyun eğmeyi kabul etmişlerdir. Elimizden bir şey gelmez, nasıl karşı koyabiliriz diye homurdanmaktadırlar. Birkaç genç ise fikir alışverişi sonucunda açlık grevini önermişler ve destek bulmuşlardır. Bu sayede medyada, toplumda ve siyasette seslerini duyurabileceklerdir. Cezaevinde farklı siyasi yönelimlere sahip grupların tamamı bu fikir etrafında bir araya gelmemiş, farklı görüşlerle bölünmüşlerdir. Mesela Hizbu't-Tahrîr mensupları, bunun kişinin kendisini öldürmesi yani intihar anlamına geldiğini savunmuştur. “وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ” / Kendinizi öldürmeyin”⁴¹⁴ ayetini delil getirerek hiçbiri bu eyleme iştirak etmemiştir. Cemâ'atu't-Tevhîd (Bey'atu'l-İmâm)'e gelince onların görüşleri açıktır. Hizbu't-Tahrîr gibi onlar da bu eyleme katılmayacaklardır. Onlar baskıya maruz kalarak haklarının gasp edildiğini düşünürseler haklarını açlık grevi olarak adlandırılan bu zayıf yöntemle değil, güç kullanıp karşı duruş göstererek geri alırlar. Onlar dört ay öncesinde bir cezaevi görevlisini esir almışlar, gevşemeden ve sıkılmadan başlarına gelen her türlü eziyete de tahammül etmişlerdir. Kalan gençler ise iki görüş arasında kalmışlardır. Yazar başlangıçta tereddüt içerisinde olsa da daha sonra açlık grevi eylemine katılmaya karar vermiştir.⁴¹⁵

17.12.1996 tarihinde yazar açlık grevine katıldığı için yalnız bir odaya atılmışken sabah saat altıda kulağına ayak sesleri gelir. Daha önceden de duyduğu bu ayak sesleri cezaevinin mutfağına giden mahkûmlara aittir. Onları izlemek için kalorifer peteğine tırmanır. Daha önce diğer davalar hakkında bilgi almak ve hayat tecrübesini arttırmak için yaptığı koğu gezintilerinden tanıdığı çek davalarının mahkûmlardan birini görür. Mahkûmiyeti birkaç ayı aşmayan Suriye uyruklu ihtiyatla çevresine bakarak cezaevi personeli onu görmeden Eymen'in kaldığı odanın penceresine yaklaşır ve sesinin cezaevi personeline gitmemesine dikkat ederek kısık sesle elini uzatmasını ve verdiği kahverengi taşa benzeyen bir şeyi almasını ister. Bu cesurca hareketinden sonra tabii bir şekilde görülüp başına bir bela gelmeden yürüyüşüne devam eder. Yazar bu kahverengi taşın aslında 200 gramlık küçük bir kalıp hurma macunu olduğunu fark eder. Bu o şartlarda yazar için bir hazineye denk tarihî bir yardımdır. Yazar bu hurma macununu yirmi parçaya bölüp her gün bir parçasını yiyerek hayatta kalacak şekilde az az yemeye karar verir. Bulunmaması için de bu hazinesini battaniyenin derinliklerine iyice saklar. “الوَاحِدُ”

⁴¹⁴ en-Nisâ 4/29.

⁴¹⁵ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 253-254.

الْفَهَّار / Tek ve her şeye galip olan”⁴¹⁶ Allah’ın (cc) yazgısının farklı olması dışında bu hurma onun bir ay hayatta kalması için yeterlidir. Saat on buçukta koridordan ayak sesleri gelir. Yüksek gıcirtısıyla koridorun kapısı açılır. Askeri ayak sesleri yaklaşır. O mahkûm ile yazar arasında geçen olayın ifşa olduğunu düşünür ve yazarın yüreği korku dolar. Hücrenin da kapısı açılır. Cezaevinin müdür muavini yanında üç cezaevi görevlisi ile beraber içeri girer. O gün yazar en kötü şeylerin olmasını beklemiş, “وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ / ancak Allah kurtarmış”⁴¹⁷ tır. Müdür muavini, onu açlık grevinden vazgeçirmek için gelmiştir. Yazarın iyiliğini istediğini, mühendis olduğu için işleri anlayacağını beklediğini, arkadaşlarının bir iki kişi dışında açlık grevinden vazgeçtiklerini söyler. Başta arkadaşlarının açlık grevinden vazgeçtiğini duyması yazarı derinden sarsar ama sonradan bu sözün psikolojik açıdan onları parçalamak için bir taktik olduğunu düşünüp tek başına kalsa bile açlık grevine devam edeceğini ifade eder. Müdür yardımcısı ona güzel ve lezzetli yiyecekler teklif ederek açlık grevinden vazgeçmesi konusunda ısrarcı olur. Ama ne olursa olsun yazar açlık grevinden vazgeçmeme kararlığı gösterir. Nihayetinde müdür muavini, ona kendi iyiliğini istemediğini söyleyerek yanındaki üç personelle beraber kızgın bir şekilde kapıyı yüzüne kapatır ve çıkar. Bir saatten daha kısa bir süre içinde bir cezaevi personeli gelip beş dakika içinde hazırlanmasını, onu başka bir hücreye nakledeceklerini bildirir.⁴¹⁸

Açlık grevi *İsmuhû Ahmed* romanının kahramanı Ahmed ed-Dekâmise’nin de başvurduğu bir yöntemdir. Yıllardan beri halktan gruplar, Ahmed’in salıverilmesi için parlamento önünde oturma eylemi yaparlar. Annesi de ilerlemiş yaşına rağmen onlarla beraber eyleme katılmaktadır. Yahudiler izin verene kadar oğlunu çıkarmayacaklarını söylemektedir. 2014 yılının Mart ayında Melik Hüseyin köprüsünde hâkim Râid Za’îter’in (ö. 2014) Yahudiler tarafından öldürüldüğü haberi gelir. O zaman Ahmet kanunda bir boşluk bulunup salıverileceğini zanneder. Hâkimin öldürüldüğü pazartesi günü Ahmed’in beş dakika telefon görüşmesi yapabildiği gündür. Görevlilerin dikkatsizliğinden yararlanıp Milletvekili Ali es-Senîd’in numarasını bularak onunla görüşür. Milletvekillerinden oluşan büyük bir grubun Ahmed’in salıverilme talebiyle hükümete bir evrak vermeye hazırlandığını öğrenir. Milletvekilleri Ahmed’in salıverilmesini ve İsrail ile yapılan Vadi Arava barış antlaşmasının kaldırılması için

⁴¹⁶ Yûsuf 12/39; er-Ra’d 13/16; İbrâhîm 14/48; Sâd 38/65, ez-Zümer 39/4; el-Mü’min 40/16.

⁴¹⁷ el-Enfâl 8/43.

⁴¹⁸ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn*, 268-272.

çalışmaktadır. Ahmed antlaşmanın ilga edilmesinin kendi tahliyesinden daha önemli olduğunu ifade eder. Milletvekiline baskı yapmalarını, kendisinin de baskı yapacağını söyler. Cezaevinde açlık grevi ilan eder ve sebep olarak salıverilmek istediğini cezaevi idaresine bildirir. Ailesinden birçok kişi ise parlamento önünde oturma eylemi yapar. Başbakan Abdullah en-Nusûr öncekinden daha yüksek bir sayıyla güven oyu alarak güveni tazeler. 150 milletvekilinden 110'u Ahmed'in serbest bırakılması için görüşülmesini ister. Ahmed ise açlık greviden üç gün sonra yorgun düşer ve sağlığı bozulur. Hastaneye nakledildiğinde doktoru yoğun bakıma alınmasını tavsiye eder. İnsanların bu mekâna akın etmesinden korkulduğu için kabul edilmez. Sanki bozulan eşyanın bu “بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ / eşyanız size iade edilmiş”⁴¹⁹ denilip sahibine teslim edilmesi gibi cezaevine geri getirilir. Daha sonra başka hastanelere nakledilir.⁴²⁰

Örneklerden anlaşılacağı gibi karşı duruş ve kararlılık konusu yazarın romanlarında geniş bir şekilde yer edinmiş, bu konunun anlatımında ayetlere başvurulmuştur. Üniversite gençliği, cezaevindeki zorluklara göğüs germe, sabretme, zorluklar karşısında Allah'a (cc) dayanıp güvenme, protestolar, açlık grevleri ile bunların dinî ve toplumsal boyutları bu konunun anlatımında yer almıştır. Bu konunun anlatımında çoğunlukla sabrı tavsiye eden ayetlerin kullanımı görülmekle beraber olayın anlatımında yazarın şahsi tercihiyle bazı ayetler kullanılmıştır. Dolayısıyla karşı duruş ve kararlılığın anlatımında, ayetlerin genel olarak musibetlere karşı Allah'a (cc) sığınmanın sembolü olarak kullanıldığı söylenebilir.

8. Hürriyete Duyulan Özlemin Anlatımında Kur'ân Etkisi

İnsanın sahip olduğu en üstün değerlerden biri olan hürriyet, onun hak ettiği değeri kazanması için olmazsa olmaz şartlardandır. Hürriyetin kısıtlandığı durumlarda insanlar yaşam sevinçlerini kaybeder ve inançlarını yaşayamaz. Özgür olmayan kişiler ve toplumlar sahip oldukları şeyleri kullanamaz ve hatta bir şeye sahip olmalarına dahi izin verilmez. Bu denli önemli bir konu olan hürriyet, Eymen el-Atûm'un romanlarında hak ettiği değeri bulmuştur. Hürriyet, romanlarda işlenmiş konuların başında gelmektedir. *Hadîsu'l-Cunûd* romanı, Ürdün Yermük Üniversitesi'nin öğrenci gruplarının liderliğini yapmış bir öğrencinin gerçek hayat hikâyesini anlatmaktadır. Bu romanda hareketleri

⁴¹⁹ Yûsuf 12/65.

⁴²⁰ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 599-601.

hürriyet kavramıyla bağdaştırılmıştır. Romanda hürriyet konusu muhteşem bir şekilde ayetlerle anlatılmıştır. Romanda öğrencilerin harekete geçmesini sağlayan şey fitratlarındaki hürriyet güdüsü olarak anlatılmaktadır. Hürriyet insanın yaratılışından itibaren “فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا” / Allah’ın insanları ona göre yarattığı fitratı”⁴²¹’dır.

Kişi şiddetle yanan hürriyet ateşini köleliğin külleri altında bırakarak söndürürse iradenin koru onu yeniden harekete geçirir. Hürriyet kişinin ne istediğini bilmesidir. Yaz sabahlarında gökyüzünün maviliğidir. Kış gecelerinde ufku gürlemesidir. İlkbaharın kuşluk vaktinde tarlaların yeşilliğidir. Sonbahar akşamlarında ağaçların yaprak dökmesidir. Yakıcı susuzluktan özlem duyulan “يَمْدُهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ” / arkasından yedi deniz daha eklenen”⁴²² denizlerdir.⁴²³ *Hâviye* romanında da hürriyetin fitrat gereği olduğu vurgulanmıştır. Allah (cc) insanı hürriyete özlem duyacak yapıda yaratmıştır. Bu insanın fitratıdır. Özgürlük insan için satın alınmaz, paha biçilemez bir olgudur.⁴²⁴

Ardullah romanının kahramanı Senegalli siyahi bir âlim olan Ömer bin Seyyid’e Amerika’daki kölelik hayatında çok hayal kurmaması, onların köle olarak yaratıldığı söylenir. Bunun karşılığında o Hz. Ömer (ra)’ın, anneleri insanları özgür kişiler olarak doğurmuşken ne zaman onları köleleştirdiniz, sözünü açıklamaya çalışır.⁴²⁵ Bu söz *Tarîku Cehennem* romanında ise cezaevinde doğan çocuklar için kullanılmıştır.⁴²⁶ Ömer bin Hattab, Amr bin Âs’ın yüzüne karşı bu şekilde haykırmıştır. Bu hakikat âşıkardır. Fakat insan yeryüzünün tabii düzenini, bitki örtüsünü sınai/yapay kirliliklerle bozabildiği gibi gücün kendi tekeline olduğunu zannettiğinde hürriyet hakikatini de bozabilir. Çünkü insanlar gücün kölesidir. Hür olmak sonuçları itibariyle zordur. Bu sebeple insanlar buna asırlar boyunca göz yummuştur. İdam ve kılıç karşısında boyun eğdiklerinde köleler olarak yaşamışlardır. Derinliklerinde saklı bulunan hürriyet içgüdüleri ateşlendiğinde/uyandığında susup bakışlarını düşürürler ve “إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى” / Biz atalarımızı bir ümmete bağlı bulduk, onların izinden gidiyoruz”⁴²⁷

derler.⁴²⁸ Yazar, zulme, baskıya, hakların gasp edilmesine göz yumma ve suskun kalma

⁴²¹ er-Rûm 30/30.

⁴²² Lokmân 31/27.

⁴²³ el-Atûm, *Hadîsu l-Cunûd*, 58.

⁴²⁴ el-Atûm, *Hâviye*, 288.

⁴²⁵ el-Atûm, *Ardullah*, 316.

⁴²⁶ el-Atûm, *Tarîku Cehennem*, 138.

⁴²⁷ ez-Zuhruf 43/22.

⁴²⁸ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn*, 36.

geleneğinin yanlışlığını en iyi şekilde bu ifadenin iktibasıyla dile getirmiştir. Geleneklerin düşünülmeden doğru kabul edilmesi aynı zamanda düşünce hürriyetinin önünde bir engeldir. Düşüncenin önündeki engeller de nihayetinde kişinin kendi hürriyetini kaybetmesine sebep olur.

Düşüncenin ve inancın kısıtlanmasına boyun eğmek de bir köleliktir. Bu konuda yazarın vermiş olduğu en güzel örnek aslında *Ardullah* romanında bulunmaktadır. Hürriyet konusu cezaevi edebiyatında ele alınan başlıca konulardan biri olsa da Eymen el-Atûm'un romanları arasında bu konu en çok *Ardullah* romanında işlenmiştir. Çünkü kahramanı Ömer bin Seyyid, Afrika'da kaçırılıp Amerika'da köle olarak yaklaşık altmış yıl geçirip özgürlüğüne kavuşmadan hayatını kaybetmiştir. Özgürlüğüne kavuşabilmek için yıllarca mücadele etmiş; kaçmaya çalışmış, özgürlüğünü satın alabileceği paraya sahip olabilmek için çalışmış, barışçıl veya barışçıl olmayan bir özgürlük hareketi başlatmayı düşünmüştür. O, yeni ABD başkanı Lincoln'un (ö. 1865) köleleri özgürleştireceğini düşündüğü için bu tür faaliyetlere girişmemiştir. Fakat yeni özgürlük beklentisi gerçekleşmemiş, Ömer hayatının sonuna kadar köleliği en sert şekliyle yaşamış ve bir gün olsun özgür olmamıştır. Buna rağmen onlarca defa Hristiyan olmasına karşın ona özgürlüğünün verilmesi teklif edilmiş ancak bu teklifi kabul etmemiştir. Çünkü o hürriyeti dinine bağlılıkta bulmuştur. Ona göre İslam özgürlük dinidir. Allah (cc) insanların şekillerine, renklerine ve görünüşlerine bakmaz, kalplerine ve amellerine bakar. O artık ölüme çok yaklaşmıştır. Son nefesini tevhid inancına bağlı bir Müslüman olarak verecektir. Müslüman olarak ölmek onun için yeterlidir. Çünkü o “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا”

اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ / Ey inanıp güvenenler! Allah'a karşı yanlış yapmaktan nasıl sakınmak gerekiyorsa öyle sakının. Son nefesinizi Müslüman olarak verin.”⁴²⁹ emrinin bilincindedir.⁴³⁰ Aslında Ömer, hürriyeti beklemenin köleliğin farklı bir yüzü olduğunun bilincindedir. Özgür insanlar özgürlük için hiçbir şeyi beklemezler. Bu sebeple özgür olmak için var gücüyle, Allah (cc) imkân verdiği kadar çabalamalıdır. “لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا أُتِيَهَا” / Allah kimseye verdiği dışında yük yüklemez.”⁴³¹ Artık yaşlanmış olmasına rağmen kaçır. Fakat haftalarca yol aldıktan sonra tekrar yakalanır.⁴³² O kölelik hayatı boyunca özgürlüğünden vazgeçmemiş, hatta diğer kölelere de özgürlüğü

⁴²⁹ Âl-i İmrân 3/102.

⁴³⁰ el-Atûm, *Ardullah*, 503-504.

⁴³¹ et-Talâk 65/7.

⁴³² el-Atûm, *Ardullah*, 405-409.

aşılamaya çalışmıştır. Kölelere ders verirken onlardan duvarlarına “Ben özgürüm, bu dünyada tek bir şey istiyorum, özgür olmak... Bu çok mu?” yazmalarını istemiştir.⁴³³

Zâikatu'l-Mevt romanının kahramanı Vâsık, sevgiyi ruhun özgürleşmesi olarak görmektedir. İffetli bir sevgi mutlak bir özgürlük alanı demektir. Vâsık, ruhunu uzun süre ona eziyet eden bedeninden özgürleştirmek için sevgi ufkuna girmiştir. Şehvetin harekete geçirdiği sevgi ise bir nevi cezaevi oluşturmaktadır. Şehvet örtüsü *فَانْهَ لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ* / Gözleri kör etme⁴³⁴ de kalbi kör etmektedir.⁴³⁵

Yâ Sâhibeyi's-Sicn romanında yazar istihbarata ait cezaevinde güneşlenmeye çıktığında aklına cezaevinden kaçış fikri geçer fakat bu cezaevinin yüksek duvarları ve iç içe girmiş yapısı sebebiyle oldukça zor görünmektedir. Firar etmenin zorluğunu belirtmek için “*أَيْنَ الْمَقَرِّ* / Kaçacak yer nerede?”⁴³⁶ ifadesini kullanır. 12 Eylül 1996 gününün akşamında cezaevi müdürü Ekmek Ayaklanması mahkûmlarından bir grubu odasına çağırır. Yarım saat sonra odalarına döndüklerinde yükselen bağırış, gürültü ve şarkı sesleri duyulur. Çoğu kimse onlar hakkında af çıktığını düşünür. Yazar hemen bitişik bulunan odalarına gider. Baasçıların, komünistlerin, aydınların, aşiretlerin çocuklarının yataklar üzerinde sıçrayıp bir uyum içerisinde şarkı söylediklerini görür. Bu durumda onların serbest bırakılmalarının yakınlığı için “*قَدْ بَاتَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى* / İki yayın üst üste gelen tek kirişi gibi oldu”⁴³⁷ ifadesi kullanılır. *Yâ Sâhibeyi's-Sicn* romanında yazar şiirleriyle kendi tam hürriyetini oluşturduğunu ifade etmektedir. O şiirlerine kaçmıştır. Bir aşğın fısıldaması gibi şiirleriyle konuşmaktadır. Kelimelerinin altında bir sıcaklık hissetmektedir. İbarelerinin çadırı altında saf cümlelerinin elbisesine bürünmektedir. Şiiri kendisidir, kalbinin aynasındaki görüntüsüdür. Yazar şiirle olan ilişkisini anlatırken “*بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِأَيَّةٍ* / Yok, o bir şairdir. Bize, bir mucize getirse ya”⁴³⁸ ifadesini kullanmıştır.⁴³⁹ Yine yazar satırların içinde hakikatin aydınlatıcı ışığında rahatı bulduğunu, bu sebeple kendisine her yana savuran şüphe fırtınalarından satırlara sığındığını ifade etmektedir. Bu fırtınaları nitelerken kendisini “*لَا أَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبْتُ*”

⁴³³ el-Atûm, *Ardullah*, 424.

⁴³⁴ el-Hac 22/46.

⁴³⁵ el-Atûm, *Zâikatu'l-Mevt*, 167.

⁴³⁶ el-Kıyâmet 75/10.

⁴³⁷ Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. en-Necm 53/9.

⁴³⁸ el-Enbiyâ 21/5.

⁴³⁹ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 240.

/ Kazandıklarından hiçbir şey ellerimde bırakmayan”⁴⁴⁰ biri olarak nitelemiştir. Yazar harflerin düzenlenmesiyle oluşan sihrin kendisine dertlerden ve ümitsizliklerden koruduğunu ifade eder. Terennüm onun için “النَّفْسِ اللّوَامَةِ / en-Nefsi’l-levvâme (Kınayan nefis)”⁴⁴¹ de gizli korkunun pençelerinden korunmanın tek yoludur. Devamında yazar efendiler ile köleler sınıflandırmasını ele alır. Kölelik fikri insana nereden gelmektedir? Şeytan mıdır insanı buna yönelten? Bu üstünlük duygusunun kökeni nedir? Az sayıda kişiler efendilerdir. Kalanlar ise köleler olup onların hizmeti için yaratılmışlardır. Hayatlarını sürdürdükleri yemek kısıntılarından mahrum bırakılmamak için efendileri karşısında eğilmektedirler. Kölelerin sözlüğünde zillet, haksızlık ve zulüm kavramları bulunmamaktadır. En ufak öfke, karşı koyma veya heyecan duyguları harekete geçmemektedir. Yem torbalarında yiyeceklerini bulmakta, uyumakta ve uyanmaktadırlar. Gidip gelmektedirler. Yazık onlara! Hayvanlarında yemek yediğini, uyuduğunu, uyandığını, gidip geldiğini bilmiyorlar mı? Köle ruhlu kişilerde bu yönden hayvanlara benzememelerini sağlayacak bir şey kalmış mıdır?⁴⁴²

Yazar Eymen el-Atûm hürriyet konusuna, örneklerden anlaşılacağı üzere geniş bir bakış açısıyla yer vermiştir. Özgürlüğü insan fitratının ayrılmaz parçası olarak gören yazar, özellikle ruhun köleliğinin bir gelenek hâline gelmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Bununla beraber yazar köleliğin her türlüsüne karşı çıkmış; fikrin, beden ve duyguların da özgür olması gerektiğini savunmuştur. Yazarın ön plana çıktığı cezaevi edebiyatında bu konu yoğun bir şekilde işlenmiş, mahkûmların tahliye edilmesi ve firar etme düşüncelerinin anlatımında ayetlerin kullanıldığı görülmüştür. Kısaca romanlarda bu bağlamda yer verilen ayetlerin genellikle mevcut durumu anlatmak ve hürriyetin önemini vurgulamak amacıyla kullanıldığı söylemek mümkündür.

9. Ailenin ve Arkadaşlığın Anlatımında Kur’ân Etkisi

Yazar romanlarında aile ve arkadaş ortamının anlatımına önem vermiştir. Kendi cezaevi tecrübesinde arkadaşlarına karşı iyi duygular beslemiş, cezaevi arkadaşlığını güzel bir şekilde anmıştır. Bununla beraber ziyaret saatleri ailenin anlatımında ön plana çıkmaktadır. Üniversite gençliği bağlamında okul arkadaşlığı ve aşk konuları ön plana

⁴⁴⁰ İbrâhîm 14/18

⁴⁴¹ el-Kıyâmet 75/2.

⁴⁴² el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn*, 245-246.

çıkıştır. Yusuf'un (as) hayatını konu alan *Ene Yûsuf* romanının anlatımında ise Yakup'un (as) oğlu Yusuf'a (as) olan özlem romanda ön plana çıkan konulardan biridir. Birçok kimse tarafından bilinen bu konu romanda da ele alınmıştır. Uzun zaman önce kardeşleri, babalarının Yusuf'a (as) olan sevgisini kıskanarak onu kuyuya atmışlardır. Bunun üzerine bir de oğlu Bünyamin'in hırsızlık suçlamasıyla Mısır'da tutulduğunu öğrenince üzüntüsü katlanır. Oğullarından Yusuf (as) ve Bünyamin'i Mısır'da aramalarını ister ve onlara “إِذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا عَنْ أَخْبَارِهِمَا” / Gidin ve onlar hakkında bilgi toplayın”⁴⁴³ der.⁴⁴⁴ Yine aynı romanda Yusuf (as) cezaevindeki iki arkadaşının rüyasını yorumladıktan sonra Yusuf suresinde olduğu gibi “فُضِّي الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ” / Görüş istediğiniz konuda (Allah tarafından) bu karar verilmiş.”⁴⁴⁵ demiştir.⁴⁴⁶

Eymen el-Atûm kendi cezaevi tecrübesini anlattığı *Yâ Sâhibeyi's-Sicn* romanında Cüveyde Cezaevi'ndeki koğuşuna ilk girişini anlatırken yalnızlık ve dehşetle dolu olduğunun koğuş sakinleri tarafından fark edildiğini ifade eder. Uzaktan biri anlaşılır bir biçimde “Gel, otur, yemekte bize eşlik et.” diye seslenir. Devamında bu hoş karşılamının onu rahatlatıldığını ve bu kelimelerin içine “بَرْدًا وَ سَلَامًا” / serinlik ve esenlik”⁴⁴⁷ olarak düştüğünü ifade eder.⁴⁴⁸

Yesme'üne Hasîsehâ romanının kahramanı Dr. İyâd Es'ad ise cezaevinden çıktıktan sonra çölü geçerken, çölün yuttuğu arkadaşlarını düşünür ve derin bir şekilde hüzünlenir. Gözü idam edildikten sonra çöle atıldığını düşündüğü kardeşini arar. Bakmaktan yorgun düştüğünü ifade etmek için “وَأَنْقَلَبَ وَ هُوَ حَسِيرٌ” / (Bakışlar) Bitkin bir şekilde döndü”⁴⁴⁹ ifadesini kullanır.⁴⁵⁰

İsmuhû Ahmed romanının kahramanı Ahmed ed-Dekâmise Yahudilere saldırıp cezaevine girmeden önce hudut görevini ifa ederken eşi Fatime ve kızı Betül'ün hayalini görür. Kılıç ve nur onların peşinden gelmektedir. Onları görüp kalbine korku sıçramaması için cennetteki nehirde buluşana kadar ona görünmemesini ister. Ondaki لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا

⁴⁴³ Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. Yûsuf 12/87.

⁴⁴⁴ el-Atûm, *Ene Yûsuf*, 325.

⁴⁴⁵ Yûsuf 12/41.

⁴⁴⁶ el-Atûm, *Ene Yûsuf*, 258.

⁴⁴⁷ el-Enbiyâ 21/69.

⁴⁴⁸ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*, 68.

⁴⁴⁹ el-Mülk 67/4.

⁴⁵⁰ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 360.

كَانَ مَفْعُولًا / Allah, kararlaştırılan bir işi gerçekleştirene⁴⁵¹ kadar sabretmesini ister.

Kavuşma zamanıyla arada “عَشِيَّةٌ أَوْ صُحْيَةً / akşamüstü ya da kuşluk vakti”⁴⁵² kadardır.

Kılıç, nur ve Betül hafif meltemle eriyip gider. Ahmed bu sefer annesini görür. Yorgunluk ve uykusuzluk Ahmed’i etkilemiş görünmektedir. Annesi ona seslenir. Arkasını döndüğünde ise annesini dayanıklı bir ağaç gibi görür. Annesi ona “أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا”

خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ / Bilesiniz ki Allah’ın dostları üstünde bir korku olmaz ve onlar üzülmazler.”⁴⁵³ ayetini çocukluğunda ders aldığı Şeyh Abdurrezzak’ın sesiyle okumaktadır.⁴⁵⁴

Yazar yalnızlığını ve özlemini ifade ederken kendilerini küçük küçük parçalara ayrılmış, saçılmış ve boşlukta her yöne saçılmış, asla tekrar bir araya getirilemeyecek kâğıt parçaları gibi hissettiklerini ifade etmektedir. Ancak bir el o kâğıtlara uzanıp bu dağınıklığı toplar ve “تُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى / Onu ilk hâline çevirir.”⁴⁵⁵. Bu el diğer taraftan parmaklarıyla ziyaretin tel örgüsünün boşluklarını tutan eldir.⁴⁵⁶ *Yâ Sahibeyi’s-Sicn* romanında ziyaret saati başladığında ziyaretçisi gelen mahkûmun ismi hoparlörlerden okunduğu anlatılmaktadır. Her mahkûm isminin okunmasının yolunu gözlemektedir. Her biri sanki Kur’ân’ı Kerîm ayetlerini dinliyormuş gibi hoparlörün yanında huşuyla durmaktadır. Bazı mahkûmların, ismi okunduğunda sanki Safa ile Merve⁴⁵⁷ arasında sa’y ediyormuş veya Hacerü’l-Esved’e dokunmak için koşuşturuyormuş gibi ziyaret alanına koşuşturdukları görülmektedir. Bazı zamanlarda ise hoparlörlerden ismin ilk kısmı okunduğunda o isme sahip tüm mahkûmların hazırlanmaya başlamaktadır. Mesela Muhammed ismi okunduğu gibi ismi Muhammed olan herkes hazırlanmaya başlamaktadır. Çağrılan kişinin kendisi olmasını arzu ederek isminin anons edilmesiyle sıçramaktadır. İsmi ikinci kısmı okunduğunda ise ilgili olan şahıs koşuşturmaya devam

⁴⁵¹ el-Enfâl 8/44.

⁴⁵² en-Nâziât 79/46.

⁴⁵³ Yûnus 10/62.

⁴⁵⁴ el-Atûm, *İsmuhû Ahmed*, 205.

⁴⁵⁵ Ayetlerin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. Tâhâ 20/21.

⁴⁵⁶ el-Atûm, *Yâ Sahibeyi’s-Sicn*, 84.

⁴⁵⁷ el-Bakara 2/158.

etmekte ve “وَيَنْكِصُ الْآخَرُونَ عَلَىٰ أَعْقَابِهِمْ خَائِبِينَ” / Diğerleri ise hayal kırıklığıyla gerisin geri dönmekte”⁴⁵⁸ dirler.⁴⁵⁹

Buna benzer bir anlatım yazarın Cüveyde Cezaevi’nden sonra nakledildiği Sevâka Cezaevi’nde de mevcuttur. Mahkûmların en sevdiği gün cuma ve pazar günleridir. Bu günlerde ziyaretçiler için cezaevinin dış kapıları açılır, mahkûmlar erkenden uyanır, yüzlerini yıkar, saçlarını tarar, kıyafetlerini düzeltir, isimleri anons eden cezaevi hoparlörlerine kulak verirler. Sanki onlar “آيَاتٍ مِنَ الذِّكْرِ الْحَكِيمِ” / hikmetli zikrin ayetlerini”⁴⁶⁰ dinlemektedirler. Ya da “فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ” / kılık gününde”⁴⁶¹ çağırıldıkları seçkin bir ziyafete koşturmaktadırlar. Tüm ziyaretlerde kendisi için babasının başrolü oynamaktadır. Babasına olan sevgisini, rabbani olarak tanımladığı yüzünü görmek ona ümit vermektedir. Babası uzak bir mesafeden her hafta oğluna moral vermek için ziyaretine gelmektedir. 1996 yılı şartlarında toplu taşımayla dört vasıta değiştirerek 320 kilometreyi ve 6 saati aşan bu yorucu yolculuğa oğlu için katlanmaktadır. Bir seferinde ziyaret izni sırasında görevli personel onu her hafta gördüğünü söylemiş ve İrbid’den güneye gelirken yorulmuyor musun diye sormuş, cezaevi idaresinden oğlunun kuzeydeki bir cezaevine naklini isteyebileceğini söylemiştir. Yazarın babası ise oğlunun burada öğreneceklerini başka bir yerde öğrenemeyeceğini ifade etmiştir. Çünkü siyasi mahkûmların çoğunun Sevâka Cezaevi’nde olduğunu bilmektedir. Oğlunun bu mahkûmlardan tecrübe kazanmasını ve olgunlaşmasını istemektedir. Bunun karşılığında ise 60’lı yaşlarında olmasına rağmen bu yorgunluğa sırf oğlunun faydası için katlanmayı göze almıştır.⁴⁶²

Eymen el-Atûm, kendisinin sis bulutları olmadığını, çorak çöllerin seması olduğunu ifade etmektedir. Bu kurak çöller sağanak bir yağmura “فَإِنْ لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ” /Sağanak yağış olmasa bile bir çiseleme”⁴⁶³ ye özlem duymaktadır. Bu yağış sonrasında yazar annesine toprağının en güzel çiçeklerini vereceğini ifade etmektedir. Bu anlatım yazarın annesine olan özleminin eseridir. Çünkü bir gece baskınıyla istihbarat teşkilatı

⁴⁵⁸ Ayetlerin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. Âl-i İmrân 3/127, 144, 149; el-Enfâl 8/48; el-Mü’minûn 23/66.

⁴⁵⁹ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn*, 83.

⁴⁶⁰ Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. Âl-i İmrân 3/58.

⁴⁶¹ el-Beled 90/14.

⁴⁶² el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn*, 228-230.

⁴⁶³ el-Bakara 2/265.

tarafından cezaevine atılmış, sonrasında uzun süre akli annesinde kalmıştır. Nihayetinde cezaevinden olgunlaşarak çıkmış ve annesine kavuşmuştur.⁴⁶⁴

Yazar, cezaevindeki arkadaşlarının anlatımına önem vermiştir. O koğuşundaki mahkûmların sayılarını “بَلْ كُنَّا تِسْعَ آيَاتٍ / On bir gezegen değildik, ancak dokuz mucizeydik.”⁴⁶⁵ diye ifade etmiştir. Özellikle kardeşlik ilişkilerinin en çok yoğunlaştığı arkadaşları ‘İkrime, Ali ve Yusuf’tur. Bu üç isim romanında önemli bir yer tutmaktadırlar. Yazar onlarla Cüveyde Cezaevi’nde tanışmış, Sevâka Cezaevi’nde tekrar bir araya gelmiştir. Kur’ân’ı Kerîm ona göre seçkin ifadeler içermektedir. Bu sebeple arkadaşlarını anlatırken Kur’ân’dan alıntılara yer vermiştir. Arkadaşları için “Biz Ashâbı Kehf gibiydik, iktidarın kamçısı bizi bir araya getirmişti.” ifadesini kullanmıştır.⁴⁶⁶ Yine bu üç arkadaşından “يُوسُفَ الَّذِي دَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانٍ هُمَا عِزَّةٌ وَعِلْيَ / Onunla beraber Ali ve İkrime (isimli) iki gencin cezaevine girdiği Yusuf”⁴⁶⁷ diye bahsetmiştir. İsim ve mekân benzerliğinden yola çıkarak arkadaş ortamı için Yusuf suresinden alıntı yapmıştır. Yusuf sanki “لَا يَأْتِيَكُمَا طَعَامٌ نُّزْرَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكَمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي / Size verilecek yemek size gelmeden ikinize de yorumu bildireceğim. Bu Rabbimin bana öğrettiği şeylerdendir.”⁴⁶⁸ diye mucize kitabın ayetinden iktibas yaparak onlara cezaevi mutfağından yemek getirmektedir. Arkadaşları da Yusuf’a adeta “يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا / Ey doğru sözlü Yusuf! Bize açıkla.”⁴⁶⁹ diye karşılık vermektedirler.⁴⁷⁰

Ene Yûsuf romanında ise Yusuf’un (as) kıssasının Yusuf suresinde anlatılmayan detayların anlatıldığı görülmektedir. Örneğin Yusuf suresinde Yusuf’un (as) kardeşinin hırsızlık yaptıklarını düşündüklerinde kardeşleri Yusuf’un (as) da önceden hırsızlık yaptıklarını ifade etmişlerdir.

قَالُوا إِنِّي يَسْرِقٌ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا
تَصِفُونَ

⁴⁶⁴ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn*, 13.

⁴⁶⁵ Bu ifade iki ayetten alıntılanıp metne uydurulmuştur. Bk. Yûsuf 12/4; el-İsrâ 17/101.

⁴⁶⁶ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn*, 69.

⁴⁶⁷ Ayetin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. Yûsuf 12/36.

⁴⁶⁸ Yûsuf 12/37.

⁴⁶⁹ Yûsuf 12/46.

⁴⁷⁰ el-Atûm, *Yâ Sâhibeyi’s-Sicn*, 94.

“(Yusuf’un kardeşleri) O çalmışsa daha önce onun kardeşi de çalmıştı, dediler. Yusuf bunu içinde sakladı ve kimseye belli etmedi. (İçinden) Siz kötü bir konumdasınız, anlattığınız şeyin aslını en iyi bilen Allah’tır, dedi.”⁴⁷¹

Bu olay halasının Yusuf’un (as) yanında kalması için kurduğu bir plan olarak anlatılmaktadır. Yusuf’un (as) halası babası İshak’tan (as) kalma kuşak ve kayışı koklamış ve “إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ / Ben gerçekten Yusuf’un kokusunu alıyorum”⁴⁷² diye içinden geçirmiştir. Bu koku İshak’tan (as) gelen, halasını Yusuf’a (as) götüren nübüvvet silsilesinin güzel kokusudur. Daha sonra Yusuf’un (as) yanında kalması için onunla anlaşmış ve kardeşi Yakup’a (as) “إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ / Oğlun hırsızlık yaptı.”⁴⁷³ diyerek kuşağı Yusuf’un (as) çaldığını söylemiştir.⁴⁷⁴ Yine romanda Yusuf suresine uygun olarak Yakup’un (as) oğlu Yusuf’a (as) olan özlemi “أَسْفَى عَلَى يُوسُفَ / Vah Yusuf’um”⁴⁷⁵ ifadesiyle anlatılmıştır.⁴⁷⁶ Romanın sonlarında ise Yakup’un (as) soyunun binlerce kişiye ulaşip tüm Mısır’ı kapladığı, sonrasında Musa (as) isimli torununun onun soyunu Mısır’dan çıkardığı anlatılmaktadır.⁴⁷⁷

Hadîsu’l-Cunûd romanında Na’îme Hanım’ın evinde kalan üniversite öğrencilerinin anlatımı arkadaşlığa güzel bir örnektir. Elli yaşlarında olan Na’îme Hanım, savaş pilotu olan kocasını İsrail ile yapılan savaşta kaybetmiştir. Çocuğu olmayan Na’îme Hanım bu gençlerin kardeşçe, vatanına bağlı bir şekilde yetişmelerinde önemli bir rol oynamıştır. Farklı bölgelerden gelen ve farklı ideolojiye sahip olan gençler bu çatı altında kardeşçe yaşamışlardır. 1981 yılının yazına denk gelen Ramazan ayında öğrencilerin başka yerde değil sadece evde onun yanında iftar yapacaklarına dair yemin ettirir. Na’îme Hanım onlara Ürdün mutfağına ait güzel yemekler yapar. İftar saati gelince iştahlı bir şekilde bu yemeklerle iftarlarını açarlar. Nihayetinde ise sofraya onlar aç iken⁴⁷⁸ “فَطَافَتْ عَلَيْهَا”⁴⁷⁹, “فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ”⁴⁷⁹, “رَبِّكَ / Rabbinin emriyle bir afet bahçeyi sarıp sarmalar.”⁴⁷⁹

⁴⁷¹ Yûsuf 12/77.

⁴⁷² Bu ifade Yusuf suresinde bu bağlamda kullanılmamıştır. Bk. Yûsuf 12/94.

⁴⁷³ Bu ifade Yusuf suresinde bu bağlamda kullanılmamıştır. Bk. Yûsuf 12/81.

⁴⁷⁴ el-Atûm, *Ene Yûsuf*, 29-33.

⁴⁷⁵ Yûsuf 12/84.

⁴⁷⁶ el-Atûm, *Ene Yûsuf*, 166, 169, 241.

⁴⁷⁷ el-Atûm, *Ene Yûsuf*, 347.

⁴⁷⁸ Ayette “onlar aç iken” ifadesi yerine “onlar uyuyorlarken” ifadesi yer almaktadır.

⁴⁷⁹ el-Kalem 68/19.

Orası devşirilmiş gibi olur.”⁴⁸⁰, “لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ” / (Ortada bir şey) kalmaz ve bırakmaz.”⁴⁸¹ hâline gelir.⁴⁸² Romanın kahramanı Verd düzlüklerde kitap taşıırken kardeşi dağlarda tüfek taşımaktadır. Verd, “هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا” / Bu iki örnek eşit olur mu?”⁴⁸³ diyerek annesine seslenir.⁴⁸⁴

Zâikatu 'l-Mevt romanı sevgiliye yazılan doksan dokuz mektupla bitmektedir. Bu mektuplarda ayetlerin çokça kullanıldığı görülmektedir. Mesela romanın kahramanı Vâsık sevdiğinin kendisi için endişelenmemesini, kendisinin de endişelenmeyeceğini “إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ” / Biz Rabbinin elçileriyiz, onlar sana asla ilişemeyecekler.”⁴⁸⁵ ayetiyle ifade etmiştir.⁴⁸⁶

Tedmür Cezaevi'nin müdürü Ebu Nezir değiştirilip yerine yeni müdür Ebu Hânî gelince cezaevinde bazı değişiklikler olmuş, özgürlük alanı biraz da olsa arttırılmıştır. Yeni müdür koğuşlara devletin uygun gördüğü bazı programları yayınlayan radyolar vermiş; siyasi olmayan “Belediyyât” ismi verilen mahkûmların çalıştığı çay, kahve, ihlamur satan küçük büfeler kurmuştur. Satılan mallar normal değerinin üstünde olup büfenin kazancı yeni cezaevi müdürünün cebine gitmekteydi. Buna rağmen mahkûmlar buna razıydı ve onlar için bir rahatlama sağlamıştı. Fakat bu adımın aynı zamanda mahkûmlar arasında samimiyet ve sevgi ortamını kötüleştiren bir yanı vardı. Fakir olan mahkûmlar zengin olanları kıskanmaya başlamıştı. Ziyaretler aracılığıyla yakınlarından para alanlar istediklerini almakta, fakir olup “لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا” / Hiçbir çözüme gücü yetmeyen, bir çıkış yolu da bulamayan”⁴⁸⁷lar ise zevkle sıcak çaylarını yudumlayan arkadaşlarını acıyla izlemekteydiler. Dr. İyâd Es'ad'a ise ilk günden bu yana bir tek ziyaretçi bile gelmemişti. Ailesinin onun hayatta olduğundan bile haberi yoktu. Çünkü devlet görevlileri tarafından ailesine onun öldüğü bildirilmişti. Bu sebeplerden dolayı Dr. İyâd'ın verem salgınından sonra nakledildiği ikinci koğuşunun sorumlusu Mürteza, sosyalist bir düzene geçme kararı aldı. Buna göre ziyaretçilerden alınacak malların yarısı

⁴⁸⁰ el-Kalem 68/20.

⁴⁸¹ el-Müddessir 74/28.

⁴⁸² el-Atûm, *Hadîsu 'l-Cunûd*, 25.

⁴⁸³ Hûd 11/24.

⁴⁸⁴ el-Atûm, *Hadîsu 'l-Cunûd*, 275.

⁴⁸⁵ Hûd 11/81.

⁴⁸⁶ el-Atûm, *Zâikatu 'l-Mevt*, 313.

⁴⁸⁷ en-Nisâ 4/98.

koşuş sandığına verilecek, sandık emini bu parayı belirleyip çay ve diğer ihtiyaçların alımında kullanacaktı. Çay içemeyen hiç kimse kalmayacaktı. Bu karar koşuşta popülerlik ve sempati kazandı. Koşuştan bazıları bunun aradıkları özgürlüğe bir sınırlama olduğunu ifade ettiler. Fakat Şeyh Faruk diğerlerini teşvik etmek için sahip olduğu malın yarısını sandığa yatırdı. Şeyh Faruk sevilen ve güvenilen biriydi. Bu sebeple ona olan güvenlerinden dolayı ortaklığı onlar da kabullendiler.⁴⁸⁸

Yazar Eymen el-Atûm ailenin, cezaevi arkadaşlığının ve üniversite arkadaşlığının anlatımına önem vermiştir. Bu konunun anlatımında da yazar ayetleri kullanmıştır. Genel olarak ayetler; aile ve arkadaşları anlatmak, onlara özlem duyan ve kötü koşullar içerisinde bulunan roman karakterlerinin durumunu ortaya koymak için kullanılmıştır.

10. Ölümün Anlatımında Kur’ân Etkisi

Ölüm, her zaman ve her yerde insan için temel konulardan biridir. İnsan ölümün kaçınılmaz son olduğunu kabul eder. Ancak hızlı bir şekilde gelmesini istemez. Ölümü beklerken hayatın telaşı onu insanlara unutturmaktadır. Eymen el-Atûm’un romanlarında bu kaçınılmaz gerçekliğe sıkça yer verilmiştir. Suriye İç Savaşı’nın ele alındığı *Hâviye* romanında bu konuyla ilgili temel ayetlerden olan “كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ / Her canlı ölümü tadacaktır.” ayeti yer almıştır.⁴⁸⁹

Zâikatu ’l-Mevt romanında ölümün anlatımı önemli bir yer tutmaktadır. Romanın ismi “ölümü tadacaktır” anlamına gelmektedir. Romanında bu terkinin geçtiği ayetin okunmasıyla ölümlerin harekete geçtiğinin kahramanın gözünde canlanması anlatılmıştır.⁴⁹⁰ Ayrıca romanda ölüme seslenilerek “فَاجْعَلْ لَنَا إِلَيْكَ سَبِيلًا / Bize sana bir yol aç”⁴⁹¹ ifadesi kullanılmaktadır.⁴⁹² Yine *Zâikatu ’l-Mevt* romanında romanın kahramanı Vâsık, nenesinin öldüğü gün doktora ölüm ile hayattan hangisinin “أَقْرَبُ إِلَى حَبْلِ الْوَرِيدِ مِنْهَا / şah damarına daha yakın”⁴⁹³ olduğunu sormuştur.⁴⁹⁴ Daha sonra Vâsık’ın nenesi gömülür. Vâsık mezarın başına oturarak nenesi için dualar eder. Ölümü ile ilgili düşünürken ağaç

⁴⁸⁸ el-Atûm, *Yesme ’üne Hasisehâ*, 306-307.

⁴⁸⁹ el-Atûm, *Hâviye*, 229.

⁴⁹⁰ el-Atûm, *Zâikatu ’l-Mevt*, 64.

⁴⁹¹ Ayetlerin ifadesi değiştirilip metne uydurularak alıntılanmıştır. Bk. Âl-i İmrân 3/97; en-Nisâ 4/15.

⁴⁹² el-Atûm, *Zâikatu ’l-Mevt*, 18.

⁴⁹³ Kâf 50/16.

⁴⁹⁴ el-Atûm, *Zâikatu ’l-Mevt*, 16.

yapraklarının hışırtısını duyar. Onların cenazeye şahitlik ettiklerini ve belki “بِأَيِّ أَرْضٍ / Nerede ölür?”⁴⁹⁵ dedikleri ifade edilmektedir. Vâsık ölüm üzerinde uzun uzun düşünmeye devam eder. Ölüm bir son mudur? Yoksa bir başlangıç mı? Eğer başlangıçsa neden insanlar ağlamaktadır, üzülmek yerine sevinmek gerekmez mi? Vâsık bu derin düşünceler arasında konuyla ilgili ayetleri de aklına getirmektedir. Eğer onlar ölüyse neden ayette, “بَلْ هُمْ أَحْيَاءُ” / hayır onlar diridirler⁴⁹⁶ buyrulmaktadır. Eğer diriyseler neden “أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ” / ölüdürler, diri değildirler ve farkında olmazlar⁴⁹⁷ buyrulmaktadır. Tabii ki bu şekilde bir akıl yürütme doğru değildir. Çünkü üzerinde düşünülen ilk ayet Allah (cc) yolunda öldürülenlerle ilgilidir. Allah (cc) kendi yolunda canını verenlere karşılık özel bir ödül olarak kıyamet gününden önce bir can vereceğini buyurmaktadır. Bunun dışında ölenlerin ölü olduğu ikinci ayette bildirilmektedir. Yazar; Vâsık’ın iç dünyasındaki bir çelişkinin ifadesi olarak bu iki ayeti çelişkili sunmuş olmalıdır. Vâsık, bu düşüncelerin ardından son olarak ölüm vakti geldiğinde kişinin “يَا / keşke olsaydım”⁴⁹⁸ veya “يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ” / keşke önceden yapsaydım”⁴⁹⁹ ifadelerini kullanacağını zihninden geçirmektedir.⁵⁰⁰ Romanın sonunda ise Vâsık üniversite protestolarına katıldığı için cezaevine girmiş. O cezaevindeyken sevdiği Muna’nın kanser olduğunu öğrenmiştir. Önceden bir belirti göstermeden gelen ölüm Muna’nın bedeninde kanser örtüsüne bürünmüştür. Ölüler ruhları bedenlerinden süzülmeden önce gökten gelen “أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرْ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ” / Size, doğru bilgisini kullanacak birinin onu kullanabileceği kadar ömür vermedik mi? Size uyarıcı da geldi.”⁵⁰¹ diyen bir ses duyarlar.⁵⁰²

Ardullah romanının kahramanı Ömer bin Seyyid ise çocukluğunda hayatı boyunca unutamayacağı acı bir olay yaşamıştır. Cuma günleri kız kardeşiyle beraber nehir kenarına yüzmeye gitmektedirler. Bir keresinde nehirde bir gariplik olduğunu fark eder ve uzaktan gelen yüksek bir horultu duyarlar. Ömer’in içini bir korku kaplar. Cuma

⁴⁹⁵ Lokmân 31/34.

⁴⁹⁶ Ayetler, “هُمُ / onlar” zamiri eklenerek alıntılanmıştır. Bk. el-Bakara 2/154; Âl-i İmrân 3/169.

⁴⁹⁷ en-Nahl 16/21.

⁴⁹⁸ en-Nebe 78/40.

⁴⁹⁹ el-Fecr 89/24.

⁵⁰⁰ el-Atûm, *Zâikatu’l-Mevt*, 23-24.

⁵⁰¹ Fâtır 35/37.

⁵⁰² el-Atûm, *Zâikatu’l-Mevt*, 396.

günleri köyün çocukları banyo yapar, koyu renkli ciltlerini parlatan bir yağ sürer ve en güzel elbiselerini giyerler. Fakirler bu konuda zenginlerden daha çok özen göstermektedirler. Onlar ölüme zenginlerden daha yakın olduklarını düşünmektedirler. Fakat Ömer, “لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ” / Her ecelin bir yazgısı olduğunu⁵⁰³ öğrenmiştir. Babasının şeyhlerinden geldiği zaman zengin ve fakir, küçük ve büyük, hasta ve sağlıklı, köle ve efendi arasında bir ayırım yapmayacağını anlamıştır. Ömer 1781 yılı Mart ayının son cuma günü kalkar ve evdekileri uyandırır. O sabah ezan vaktinde kendi başına ezan okumak ister. Bunun için nehir kenarına gider. Nehir kenarında tam ezana başlamaya niyetlenmişken yakınındaki palmiye ağaçlarından gelen bir hışırtı duyar. Ömer bu sesin kendisine Allah’ın izniyle zarar vermeyecek bir hayvanın sesi olduğunu düşünür. Tam tekrar ezana başlayacakken tamamen geçen sefer kardeşi Amine ile nehrin kenarında otururken duydukları gibi korkunç bir ses duyar. Bu sefer korku iliklerine kadar işler. Koşarak eve doğru kaçmayı düşünürken ses sanki hiç çıkmamış gibi kaybolur. Ömer bunun bu faziletli işi yapmasına engel olmak için şeytan tarafından çıkarılan bir ses olduğunu düşünür. Şeytan ona üstün gelmemelidir, çünkü “إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا” / Şeytanın hilesi zayıftır.⁵⁰⁴ Ömer ezanı okuyup eve döner. Ailece sabah namazını kılar, sureler okur ve kahvaltı yaparlar. Cuma namazı dönüşü Ömer ile Amine nehre giderler. Hava sıcak, kayalıklar kirlidir. Kayalıkların arkasında “kader” gizlenmiştir. Nehre girdiklerinde Amine, daha derin kısımlarda yüzmek isteyerek kayalığa doğru yüzer. Ömer aniden Amine ile önceden duydukları korkunç sesi duyar. Amine ise suya dalmış olduğu için sesi duyamaz. Horultu sesi yükselir, Amine durumu fark ettiği gibi kaçmaya çalışır. Ancak timsah yanlarında su köpüğü oluşan uzun çenesiyle ayaklarını yuttuğunda kan fışkırır ve timsahın ağzı kanla dolar. Amine hiç çığlık atmaz, sanki ayaklarının koptuğunu hissetmemiştir. Ömer yardım etmeye fırsat bulamaz ve uzaktan, kayalığın arkasında kız kardeşinin kemiklerinin timsahın dişlerinin arasında parçalanmasıyla çıkan kırırtı sesini duyar. Kız kardeşinin bedeninin kalan kısmını kanlı bir şekilde timsahın dişleri arasında görür. Korkup var gücüyle kaçır, eve vardığında ise yorgunluktan yere düşer ve bayılır.⁵⁰⁵ Amine’nin cesedini üç ay ararlar ama hiçbir ize rastlayamazlar. Sonunda Ömer’in babası Allah’ın (cc) isteğinden kaçış olmadığını ifade ederek Allah’ın (cc) kaderine razı olmaları

⁵⁰³ er-Ra‘d 13/38.

⁵⁰⁴ en-Nisâ 4/76.

⁵⁰⁵ el-Atûm, *Ardullah*, 63-79.

gerektiğini ifade eder.⁵⁰⁶ Ömer, karanlık ve uzun bir kölelik hayatı yaşadından sonra nihayet ruhunun “يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّاتِي” / Ey içi rahat olan kişi! Rabbine dön! Sen razı, Rabbin razı! Kullarımın içine gir! Cennetime gir!” ayetlerini okuyan ölüm meleğini karşıladığı günü selamlar.⁵⁰⁷

Yevmun Meşhûd romanında Kerâmeş Savaşı şehitlerinin ölümle yüzleştikleri ve kaçmadan ölüme doğru ilerledikleri ifade edilmektedir. Kan yüzlerini ve göğüslerini kaplamış, toprak başlarını örtmüş olmasına rağmen şehitlerin tamamı gülümsemektedirler. Gülümsemeleri sanki fani hayatın ne kadar kısa olduğunu, baki hayatın ise ne kadar yüce olduğunu söylemektedir. Gülümsemeleri, ölümünün arkasında görünen nimetlere olan memnuniyeti ifade etmektedir. Ölüm zordur, evet ama kıyının karşısında “نَعِيمٌ مُّقِيمٌ” / nimetleri sürekli⁵⁰⁸ olduğu yere ulaşmak için engelleri yıkmak gerekir. Onlardan önce oraya gitmiş olan şehitler onları beklemektedir. Kesinlikle “مَا عِنْدَ” / Allah katındakiler daha hayırlı ve daha kalıcı⁵⁰⁹dır.⁵¹⁰

Ruûsu’ş-Şeyâtîn romanının kahramanı çocukluğunda psikolojik sorunlar yaşayan bir doktordur. Salih, Nedim, Hafız, Ebu Nuvâs, Marks, İbni Abbas gibi farklı isimler kullanan romanın kahramanı⁵¹¹ çocukluğunda ölen babasını görmektedir. Bir keresinde annesinin ona yarın şeyh ile dersi olduğunu söyler. Bu konuşmadan önce babasıyla konuşmuş ve babası ona Marks diye hitap etmiştir. Roman da bu bölümde kahraman için Marks ismini kullanmıştır. Annesinin ona şeyh ile olan dersini hatırlatmasından sonra arkasındaki aralıklı kapıdan babasına bakar. Kur’ân’ı ezberledikten sonra ne olacağını annesine sorar. Annesi ise hafızlığını sağlamlaştıracığını ve şeyhten ders alarak Kur’ân’ı kavrayacağını söyler. Marks ise arkasında kalan babasını parmağıyla işaret ederek en çok istediği kavrayışın orada olduğunu söyler. Annesi ise ağlayarak onun tek çocuğu olduğunu söyler. Kendisini babası gibi helak etmek mi istediğini sorar. Marks alaylı bir ifadeyle konu dışında şeyhten öğrendiği “كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ” / Herkes kendi yaptığına

⁵⁰⁶ el-Atûm, *Ardullah*, 86-87.

⁵⁰⁷ el-Atûm, *Ardullah*, 507.

⁵⁰⁸ et-Tevbe 9/21.

⁵⁰⁹ eş-Şûrâ 42/36.

⁵¹⁰ el-Atûm, *Yevmun Meşhûd*, 328.

⁵¹¹ el-Atûm, *Ruûsu’ş-Şeyâtîn*, 57-58.

karşılık rehindir.”⁵¹² ayetini okur. Annesi susmaya sığınır ve gözünden gözyaşları süzülür.⁵¹³

Ölümün anlatımında *Yesme'üne Hasîsehâ* romanının idam anlatımları ön plana çıkmaktadır. Ölüm Sevâka Cezaevi'nde iki kısma ayrılmaktadır. İlki göstermelik bir mahkeme, ikincisi altında cesetlerin sallandığı ipler. Kasıtlı olarak iki kişiyi karıştırıyorlardı. Mahkûmlardan bazılarının ismini hoparlörlerden duyup geri döndüğü de oluyordu. Bazıları ilk mahkeme kısmını geçip ikinci idam kısmını beklemekteydiler. Bu ikinci kısım bazen aynı gün, bazen aylar, bazen de bir yıl sonra olabilmekteydi. *Yesme'üne Has'îsehâ* romanının kahramanı İyâd Es'ad ilk aşamayı 1985 yılında tamamlar. On iki yıl bekleyip ikinci kısmı tamamlamadan 1997'de cezaevinden çıkar. Yazarın ölüm meleğinin⁵¹⁴ teşrif ettiği ve hatta orada en çok kalanlardan biri olduğunu ifade ettiği el-Verşe adında bir mekân vardır. Bu mekân birinci ve ikinci sahanın tamamını kapsamaktadır. İdamlar cezaevinin tüm sahalarında yapılmaktadır. Fakat kurbanların sayısı çok ise el-Verşe'yi hazırlamaktadırlar. Mahkûmların bu alana çağırılması o gün yüzlerce idam olacağının habercisidir. Bu iki alanda cezaevi personelinin yarısı idam töreni için hazırlık yapıp elli idam sehpa kurmaktaydılar. Yazar bu elli darağacının uzak “مِنْ فَجٍّ عَمِيقٍ / uzak yollardan”⁵¹⁵ gelenleri kucaklamak için hazırlandığını ifade eder.⁵¹⁶

Ölüm grubu günün birinde kararlılıkla şafağın sökmesinden itibaren iş bölümü yapmışlardır. Yerlerin temiz olması gerekmektedir. Çünkü bu büyük idamlara bazen askeri güvenlik şefi ve belki savunma bakanı da gelebilmektedir. O gün yaklaşık üç yüz mahkûm idam edilmiştir. Bu üç yüz mahkûmun isimleri okunmuş, onlar da topluca çıkıp iki alanın yanında bulunan iki odada toplanmışlardır. Darağacının sayısına uygun olarak ellişer kişilik gruplar hâlinde idam edilmişlerdir. Mekân ölüm kokusuyla dolu olmasına rağmen güzel bir koku yayılmaktaydı. Yazar bu daha önce koklamadıkları güzel kokunun boyunlara dolanan iplerden geldiğini ifade etmektedir. Bu koku onlara acı dolu yılların neredeyse biteceğini ve يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا / Sabırları karşılığında konaklarla ödüllendirileceklerini⁵¹⁷ haber vermektedir.⁵¹⁸

⁵¹² el-Müddessir 74/38.

⁵¹³ el-Atûm, *Ruûsu's-Şeyâtîn*, 61.

⁵¹⁴ es-Secde 32/11.

⁵¹⁵ “كُنْ / Her” ifadesinin ayetten çıkarılmasıyla alıntılanmıştır. Bk. el-Hac 22/27.

⁵¹⁶ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 170-171.

⁵¹⁷ el-Furkân 25/75.

⁵¹⁸ el-Atûm, *Yesme'üne Hasîsehâ*, 171-173.

Ölüm Tedmür Cezaevi'nde her yerededir. Ölümün tekerleğini yavaşlatmanın mahkûmlar açısından bir yolu yoktur. Önüne geleni, rastladığı herkesi ezip geçmektedir. Ölüm yıllar boyunca etkisini hafifletmemiştir. Ölüm Tedmür'de tüm durakları dolaşan bir tren gibidir. Asıl mesele bu trene binilecek zamandır. Bazılarının binişi bir gün, bazılarının bir ay, bazılarının bir sene, bazılarının ise onlarca sene sürebilmektedir. Herkes bu ölüm trenine binmeye adaydır. O gün koğuştaki hüzünlü bir hava hakimdir. Hristiyan olmasına rağmen Kostantin isimli yaşlı bir adam koğuştakilerin Kur'ân'ı Kerîm'i ezberlemelerine yardımcı olmaktadır. O gün Kostantin, Harun'dan Bakara Suresi ezberini dinlemektedir. Harun tam “وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ” / Allah yolunda öldürülenlere “ölüler” demeyin! Onlar diridirler, fakat siz bunu anlayamazsınız.”⁵¹⁹ ayetini okurken çavuşlardan biri cezaevinin kapısına vurup yedi isim okur. Harun niyeti anlar ve hemen kalkıp bir bardak süt içer ve Allah'a hamdeder. O ve kardeşleri abdest alıp iki rekât namaz kılarlar. Dr. İyâd Es'ad, Harun'a sarılır. Kardeşi Ahmed'e benzettiği için ona derin sevgi duymakta ve hatta gerçekten kardeşiymiş gibi onunla sohbet etmektedir. Daha önce de Harun'un ismi okunmuş fakat her seferinde idam edilmeden geri dönmüştür. Fakat Harun bu sefer artık bu ölüm çağrılarından bıktığını, ölüme önceki çağrılara göre daha hazır olduğunu söyler. İyâd, bir yarıktan idam meydanını izler. Kardeşi Ahmed'in de Tedmür Cezaevi'nde olduğunu öğrenmiştir. Bunu öğrenmeden önce Harun'u Ahmed'in yerine koymaktaydı. Bu sebeple kardeşi Ahmed için olan korkusu da aynı zamanda artmıştır. Nitekim romanın ilerleyen bölümlerinde İyâd, kardeşi Ahmed'in idamını da aynı şekilde izlemiştir. Bir asker Harun'un boynuna ipi geçirir, onunla konuşur ve Harun da başıyla onaylar. Sonradan İyâd, bir yanılma olup isim benzerliğinden dolayı ölümden kurtulmasın diye ona ismini ve annesinin ismini sorduğunu öğrenir. Fakat ölüm bu kasaphanede isim benzerliğini umursamamaktadır. Genç yaşlı kim varsa “بِالْمَلِكِ الَّذِي وَكَّلَ بِهِمْ” / Kendilerine vekil kılınan melek”⁵²⁰ canlarını almaktadır. O gün Konstantin çocuk gibi ağlamıştır. Harun'u Âli İmrân suresinin 169. ayete⁵²¹ kadar ezberini okumaya zorlayanın kendisi olduğunu ifade eder. Konuşması ağlamasıyla kesilirken İyâd o ayetleri okutmamasının onu ölümden kurtarmayacağını

⁵¹⁹ el-Bakara 2/154.

⁵²⁰ es-Secde 32/11.

⁵²¹ Aslında Harun'un okuduğu ayet Bakara suresinin 154. ayetidir. Konu olarak aynıdır. Bilinçli olarak farklı bir ayet yazılmış olabileceği gibi sehven yanlışlık yapıp sonraki baskılarda düzeltilmiş olabilir.

söyler. Ona “لِكُلِّ آجَلٍ كِتَابٌ”/Her yazgının bir eceli vardır”⁵²² ayetini ezberleyen sen değil misin diye sorarak bu ayeti ona hatırlatır. İyâd, bu büyük kayıp karşısında kendisinin daha çok teselliye ihtiyacı olmasına rağmen Kostantin’i bu şekilde sakinleştirmiştir.⁵²³

Tedmür Cezaevi’nde idamlar sabah saat 7 ile 8 arası; genelde cumartesi ve çarşamba günleri yapılmakta, perşembe ve pazar gününe de sarkabilmektedir. Konstantin görev edindiği üzere Kur’ân’ı ezberletmeye devam etmektedir. Yetmişli yaşlarına ulaşmasına rağmen hafızası gençlerinkinden daha iyidir. Gün doğumundan kahvaltıya kadar aralıksız Kur’ân ezberi yaptırdığı bir ders halkası vardır. Akşam altıdan yatış saatine kadar bir ders halkası daha vardır. Azmi hiçbir zaman gevşememiştir. Velîd yirmi aydır ders verdiği öğrencisidir. On sekizinci cüze ulaşmıştır. Günün birinde gün doğumunda Hac suresini ezberden okumuş, daha sonra “نُفِمْ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ” / Siz daha sonra kesinlikle öleceksiniz.”⁵²⁴ ayetine geldiğinde duraksamıştır. Kostantin garipsemiş ve bitirmediği hâlde neden devam etmediğini sormuştur. Velîd ayetin bu ifadeyi kendisi için kullandığını, ölümün kendisine yaklaştığını söylemiştir. Saat yedide ismi ilk okunan kişi Velîd’tir. O gün Velîd ile beraber koğuştan üç kişinin daha ismi okunmuştur. Velîd, “رَاضِيَةٌ مَرْضِيَّةٌ” / Razi ve razı olunmuş şekilde”⁵²⁵ ölümüne gitmiştir.⁵²⁶

Örneklerde görüldüğü gibi ölüm konusu yazar Eymen el-Atûm’un romanlarında geniş bir yer tutmuştur. Romanlarda ölüm; savaşla, bir yakının hastalanmasıyla, hayvan saldırısıyla, işkencelerle ve toplu idamlarla gelmiştir. Bazen de roman karakterlerinin eceliyle ölümü de anlatılmıştır. Bu bölümlerle beraber ölümün tefekkür edilmesinde ayetlerin çokça kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda ele alınan ayetler ile romanın olayları arasında bir anlam ilişkisinden bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla bu başlık altında ele alınan ayetlerin ölümü tefekkür etmek ve ölüm şeklini değerlendirmek amacıyla romanlarda kullanıldığı söylenebilir.

⁵²² er-Ra’d 13/38.

⁵²³ el-Atûm, *Yesme’üne Hasîsehâ*, 191-193.

⁵²⁴ el-Mü’minûn 23/15.

⁵²⁵ el-Fecr 89/28.

⁵²⁶ el-Atûm, *Yesme’üne Hasîsehâ*, 219.

SONUÇ

Eymen el-Atûm'un romanlarının genelinde cezaevi edebiyatının ve dinî-toplumsal konuların yazarın ilmî ve edebî birikimiyle ele alındığı görülmektedir. Yazarın bilgi birikiminden ve şair yönünden etkilenen bu romanlarda ilim, fikir ve inanç, baskı ve zulüm, vatan sevgisi, karşı duruş ve kararlılık, hürriyet, ölüm, aile ve arkadaşlık kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Yazar Kur'ân'ı Kerîm ile bütünleşen üslûbu sebebiyle bu konuların anlatımında ve bu konuların dışında kalan kullanımlarında sık bir şekilde Kur'ân'ı Kerîm ayetlerini kullanmıştır. Yazarın üslûbunun bir bütünlük içerisinde ele alınabilmesi için tüm kullanımları kapsayan örnekler, romanlarda ön plana çıkan konular ile beraber incelenmiştir.

İncelenen örnekler ışığında Eymen el-Atûm'un romanlarında ayetleri kullanma üslûbunun anlam ilgisi ve alıntının yapılma şekli açısından farklılık gösterdiği görülmüştür. Bazı ayetler konu ile sıkı bir ilişki içerisindeyken bazı kullanımların konuyla alakası olmadığı görülmektedir. Hatta bazen olumsuz anlamdaki bir ayet olumlu anlamda kullanılabilmektedir. Yazarın kullanımların çoğunda ayetlerin anlam derinliklerine inmediği görülmektedir.

O, ayetleri bir tefsirci veya fıkıhçı gözüyle ele almamış, edebiyatçı karakteriyle ayetlerin üstün anlatım gücünden yararlanmaya çalışmıştır. Onun amacı çoğunlukla doğrudan dinî bir mesaj verip insanların hidayetine vesile olmak değildir. Olay akışı içerisinde dinî veya ideolojik tartışmalarda ayetlerin derinlemesine ele alındığı da olmuştur. Ancak yazarın asıl amacı bu olmadığını tekrar belirtmek gerekir. Çünkü genel kullanıma bakıldığında yazar edebiyatını ölümsüzleştirme, evrenselliği yakalama ve mesajını en üst seviyeden okura ulaştırma amacıyla Kur'ân'ı Kerîm ayetlerini kullandığı anlaşılmaktadır. Bu üslûbu doğal ve akıcı bir şekilde dilsel yapı ile bütünleşmiştir. Yazar romanlarında bu üslûbuyla hem roman okuyucusunu ayetlerle buluşturmuş hem de bu bağlamda farklı bakış açıları kazandırabilmiştir. Bunları yaparken de edebiyatından ödün vermemiş, okuma zevkini üst seviyede tutmaya çalışmıştır. Ayetlerin bu şekilde kullanımı aynı zamanda okuyucuda merak uyandırarak Kur'ân'ı Kerîm'e olan ilgiyi artırma işlevi görmüştür.

Ayetlerden yapılan iktibas oranları romandan romana değişiklik göstermektedir. Romanlarda ayetlerden yapılan alıntılar farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bazen bir ayetin tamamı romanda yer alırken bazen ayetin bir kısmı alıntılanmıştır. Bu alıntılar

esnasında bazen ayetin aslının metne uydurularak değiştirildikten sonra alıntılandığı da görülmektedir. Bu değişiklikler zamirlerin ve fiillerin değiştirilmesi şeklinde olabildiği gibi farklı ayetlerin birleştirilip alıntılanması şeklinde de meydana gelmiştir. Bazen de ayet hakkında doğrudan bir ifade kullanmadan Kur'ân'ı Kerîm'de geçen bir olay veya anlatıma değinildiği olmuştur.

Yazarın ne kadar başarılı olduğu tartışılabilir ancak Kur'ân ayetlerini evrensel bir boyutta okuyucuya sunması hem okuyuculara hem de yazarlara yeni ufuklar kazandırdığı kanaatindeyiz. Bu bağlamda Türk edebiyatında ayetlerin kullanımı, Kur'ân'ı Kerîm'e olan ilgiyi artıracak kanaatindeyiz.

Eymen el-Atûm'un üslûbu Kur'ân ayetlerini kullanmakla sınırlı değildir. Onun hakkında şair ve romancı kişiliğiyle daha geniş çalışmalar yapılabilir. Yazarın romanları ayrı ayrı ele alınıp roman tekniği açısından geniş bir şekilde incelenebilir. Hâlihazırda bu romanların sadece bir tanesinin Türkçe tercümesinin bulunduğunu bilgisine ulaştık, ancak bu tercümeyle ulaşamadık. Yapılacak olan geniş çaplı bir çalışmada romanların geniş özetine yer verilmesi, Türkiye'deki okuyuculara romanların daha iyi bir şekilde tanıtılmasına katkıda bulunacaktır. Aynı zamanda bu romanlar hakkında genel hatlarıyla bilgi sahibi olmak, okuyucunun Modern Arap Edebiyatı ve Yakın Ortadoğu Tarihi konularında genel kültür düzeyinin artırılmasını sağlayacaktır. Kısacası Eymen el-Atûm'un üslûbunun, romancılığının ve şair yönünün incelenmesi edebiyatın gelişmesine yardımcı olmasının yanında hem yazarın mensup olduğu geleneğe hem de Arap toplumunun yakın dönem bilinçaltına ışık tutarak akademi dünyasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abduddâim, Nevâl. *Edebu's-Sucûn inde "Eymen el-Atûm" min hilali Rivayeteyhi: "Yesme'ûne Hasîsehâ" ve "Ya Sahibeyi's-Sicn"*. Mesile: Mesile Muhammed Bodyaf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Aktaş, Şerif. *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 1991.
- Al Hiwar TV. "Kirâetun fî Rivâyeti 'Evmun Meşhûd' li'l-Kâtib ve'r-Rivâi Dr. Eymen el-Atûm". *YouTube*. Yayın Tarihi 19 Aralık 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=HuxiGTT3u94>
- Arslan, Adnan. "Modern Arap Edebiyatı'nda Cezaevi Romanı". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/2 (11 Ağustos 2016), 31-57.
- el-Atûm, Eymen. *Ardullah*. Kuveyt: el-İbdâ'u'l-Fikr li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1. Basım, 2020.
- el-Atûm, Eymen. *Ene Yûsuf*. Kâhire: Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1. Basım, 2019.
- el-Atûm, Eymen. "Eymen el-Atûm, Kıssatu Necâh". *YouTube*. Yayın Tarihi 22 Ocak 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=kGntxqytwq8>
- el-Atûm, Eymen. *ez-Zenâbik*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1. Basım, 2014.
- el-Atûm, Eymen. *Hadîsu'l-Cunûd*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2. Basım, 2014.
- el-Atûm, Eymen. *Hâviye*. Kâhire: Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', 10. Basım, 2016.
- el-Atûm, Eymen el-. *Hâzihi Sebîlî*. Kâhire: Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1. Basım, 2021.
- el-Atûm, Eymen. *Huznî ile'l-Mescidi'l-Aksa*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2. Basım, 2013.
- el-Atûm, Eymen. *İsmuhû Ahmed*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2. Basım, 2017.
- el-Atûm, Eymen. *Kalbî aleyke Habibetî*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1. Basım, 2013.
- el-Atûm, Eymen. *Kelimetullâh*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 10. Basım, 2017.

- el-Atûm, Eymen. *Mesğabe*. Kâhire: Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1. Basım, 2021.
- el-Atûm, Eymen. *Nebuâtü'l-Câi'in*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1. Basım, 2012.
- el-Atûm, Eymen. *Neferun mine'l-Cinn*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1. Basım, 2014.
- el-Atûm, Eymen. *Ruûsu's-Şeyâtîn*. Kâhire: Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1. Basım, ts.
- el-Atûm, Eymen. *Savtu'l-Hamîr*. Kuveyt: Dâru Diwân, 1. Basım, 2022.
- el-Atûm, Eymen. *Tarîku Cehennem*. Kâhire: Dâru Asîru'l-Kutub li'n-Neşr ve't-Tevzî', 6. Basım, ts.
- el-Atûm, Eymen. *Tis'ate Aşer*. Kâhire: Dâru Asîru'l-Kutub li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1. Basım, 2018.
- el-Atûm, Eymen. *Tuyûru'l-Kuds*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1. Basım, 2015.
- el-Atûm, Eymen. *Yâ Sâhibeyi's-Sicn*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 3. Basım, 2013.
- el-Atûm, Eymen. *Yesme'üne Hasîsehâ*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 3. Basım, 2013.
- el-Atûm, Eymen. *Yevmun Meşhûd*. Kâhire: Dâru'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1. Basım, ts.
- el-Atûm, Eymen. *Zâikatu'l-Mevt*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2. Basım, 2013.
- Direkler, Emine. "Suudi Arabistan'da İlk Kadın Roman Yazarı Semira Kaşıkçı'nın Vedda'tu Âmâlî İsimli Romanının Tahlili". *Doğu Dilleri Dergisi* 6/2 (17 Aralık 2021), 90-107.
- Er, Rahmi. "Roman". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 35/164-166. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008. <https://islamansiklopedisi.org.tr/roman#2-arap-edebiyati>
- Karabulut, Mustafa. "Edebî Metinlerde Dil, İfade ve Üslûp İlişkisi". *Edebiyatta Üslûp Meselesi*. 17-21. Ankara: İKSAD Global Yayıncılık, 2021.
- Kashto, Yaman. *Tekniyyâtü's-Serd fî Rivâyâtî'l-Kâtib "Eymen el-Atûm"*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

me'a 'Alâu'd-Dîn. "Te'arruf 'alâ Kıssati'l-Urduniyyeti Betûl el-Haddâd elletî Vasafûhâ bi Şehîdeti'l-İslâm". *YouTube*. Yayın Tarihi 27 Temmuz 2020.
<https://www.youtube.com/watch?v=4hgYDmwNhPI>

Seyidov, Rashad - Yılmaz, İbrahim. "Necîb Mahfûz'un Roman Türünün Gelişimindeki Rolü". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 9/2 (24 Haziran 2022), 327-341.

Syria TV. "Eymen el-Atûm Rivâiyyun ve Şâ'irun Urduniyyun 'Âşe Tecribete'l-İ'tikâl ve Ketebe 'anhâ". *YouTube*. Yayın Tarihi 18 Eylül 2018.
<https://www.youtube.com/watch?v=utf39DbM7Ac>

Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı Romanın Unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016.

Usta, İbrahim. "Metinlerarasılık Bağlamında Modern Arap Şiirinde Meryem Figürü". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (22 Haziran 2020), 65-82.
<https://doi.org/10.34085/buifd.726410>

Ürün, Ahmet Kazım. "Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 35 (20 Haziran 2016), 131-144.
<https://doi.org/10.21497/sefad.11501>

Yalar, Mehmet. *Modern Arap Edebiyatına Giriş*. İstanbul: Emin Yayınları, 1. Basım, 2009.

Yıldız, Ahmet. "Modern Arap Edebiyatında Tenâs: Mahmûd Sâmî el-Bârûdî Örneği". *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi* 21/1 (30 Haziran 2021), 459-488.
<https://doi.org/10.33420/marife.913030>

Yûsuf, Şa'bân. *Edebu's-Sucûn*. Kâhire: el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l-'Âmme li'l-Kutub, 2014.

Zeydân, Corcî. *Târîhu Âdâbi'l-lügati'l-Arabiyye*. Kahire: Muessesetu Hindâvî li't-T'alîm ve's-Sekâfe, 2013.

Zor, Salih - Arslan, Adnan. "Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (31 Aralık 2021), 155-180. <https://doi.org/10.35209/ksuifd.969737>

"Atâ Ebu'r-Raştâ". *Wikipedi*, 02 Mart 2022. https://ar.wikipedia.org/wiki/عطا_أبو_الرشته

"Eymen el-Atûm". *Wikipedi*, 29 Nisan 2022. https://ar.wikipedia.org/wiki/أيمن_العتوم

"Jordanian Dinar". *Wikipedia*, 11 Mayıs 2022.
https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Jordanian_dinar&oldid=1087269160

TradingView. "XAUUSD Grafiği — Ons Altın ABD Doları Fiyatı". Erişim 08 Haziran 2022. <https://tr.tradingview.com/symbols/XAUUSD/>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Muhammed İkbāl SEVGİLİ
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lisans	: İstanbul Üniversitesi, Fatih, İstanbul	2019

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2017-2020	T.C. Adalet Bakanlığı	İnfaz ve Koruma Memuru
2020-...	T.C. Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen

YABANCI DİLLER

Arapça, YDS B Seviyesi (86,25 Puan)